

associació cultural *falla*

Santa Anna

LLIBRET 2016

La destrucció de SAGUNT
a les Arts

Associació Cultural Falla

Santa Anna

LLIBRET 2016

La destrucció de SAGUNT
a les Arts

Santa Anna

associació cultural falla

*Sant Josep: un any
més uns versets
per l'amor que de
sempre vos tinc*

a Sant Josep

Un any més

Presenteu, Sant Josep, al Senyor,
els afanys d'aquest món que us implora,
no mireu els pecats que cada hora
ressorgeixen del cor pecador.
Som de fang, Sant Josep, i l'amor
que tenim és al món excessiu,
i és molt pobre al bon Déu compassiu,
font de gràcia, de pau i de vida,
puix tan fonda és aquesta ferida
que el cor nostre per viure no viu.

Si en els braços a Crist vau portar
i els matins vau sostindre i vestir,
si tants gojos poguéreu glatir
i ses galtes llavar i besar;
si ensenyàreu a Déu caminar
i nodrir en la taula i en l'horta,
tingueu sempre oberta la porta
perquè ens vinga la llum de la glòria
i no perda aquest món la memòria
de dolcesa que a tots ens conhorta.

Sant Josep: un any més uns versets
per l'amor que de sempre vos tinc,
i amb mos versos a veure-vos vinc
al començ d'aquest nostre llibret.
Feu, Josep, que el més gran i el xiquet
vos pregunten si als braços teniu
a Jesús, de Maria i Déu viu
adormit, entre sons o despert
perquè en veure'l isquem del desert
i ens transporte al reialme festiu.

Sumari

LLIBRET 2016

02	A Sant A Josep	53	Destrucció de Sagunt en la Literatura.
06	L'Editorial		
07	Santa Anna Falles 2016		
08	Saluda President	69	Antoni Chabret i Josep de Morvedre: «fleverunt super illam»
10	Saluda Fallera Major		
12	A la Fallera Major		
14	Exaltació de la Fallera Major	75	Òscar Pérez i Silvestre Les ruïnes de Sagunt.
18	Comissió Executiva i Vocals		
20	Comissió infantil i Nous fallerets	81	ML&AR Sónnica la Cortesana i la destrucció de Sagunt
22	Versat i Esbós Falla Gran		
26	Versat i Esbós Falla Infantil	89	Conxa Cardo i Monzón Destrucció de Sagunt. Vissió Artística.
29	Vivències santaneres		
37	Falla i cultura		
38	XXIII Semana cultural	97	José M. Palomar i Abascal Destrucció de Sagunt. Centenari de l'obra de Teatre ANÍBAL
41	Premis Santa Anna		
42	Faller d'Honor		
43	Saguntí de l'any	101	Lluís Mesa i Reig Destrucció de Sagunt. Representació al Teatre Romà
45	Fallers de Solera		
47	XXI Certamen Literari Escolar		
48	Falles Patrimoni Cultural Immaterial	107	Eva M. Marco i Raro Aquell any 1954
49	In memoriam. Daniel Alepuz		
51	Col·laboracions literàries	110	Josep Martínez i Rondan Programa de festes
		111	Col·laboracions econòmiques

La destrucció de SAGUNT
a les Arts
associació cultural *falla*

Santa Anna

FALLES 2016

Visita el nostre llibret en:

www.fallasantaanna.com

www.panalfallero.com/2016

El present llibre ha participat en la convocatòria dels premis de la Generalitat per a la promoció de l'ús del valencià.

Este llibre participa a diferents convocatòries, que s'inclouen en els Premis de les Lletres Falleres. (www.lletresfalleres.info)

aviva
Agència de Promoció
del Valencià

GENERALITAT
VALENCIANA

Dipòsit Legal:

V - 3680 -2012

*equip
Llibret*

Disseny, maquetació i portada

www.panalfallero.com

Autor poesies

Josep Martínez i Rondan

Eva M. Marco i Raro

Coodinació General

Ana José Segura i Rubio

Delegació de Cultura

Maite Francés i Lacalle

María Bono i Romero

Eva M. Marco i Raro

Lourdes Crisol i Barrachina

Olaya Marco i Micó

Editorial

Estimats lectors, amics i col·laboradors:

Enguany, el Departament de Cultura de l'AC Falla Santa Anna vol agrair-vos des d'aquestes línies la confiança depositada en els nostres projectes: llibret, Setmana Cultural, Premis Santa Anna i Josep Maria Francés i Duato, certamen literari escolar...

Gràcies a vosaltres, el nostre llibret va aconseguir l'any 2015 l'11é premi en el concurs organitzat per la Conselleria d'Educació a la Promoció i Us del Valencià. Amb l'esforç de tots, fem llibret, fem cultura i fem poble.

Centrant-nos en el contingut del nostre llibret, que continua amb un únic eix temàtic, hem volgut vincular la història del nostre poble i un fet tan important com la destrucció de Sagunt amb les diferents arts, i també com aquest fet ha estat tractat per diferents autors en èpoques diverses.

El nostre llibret, doncs, està estructurat en cinc parts, dividides en subapartats. En primer lloc, trobareu

la salutació del President i de la Fallera Major, la comissió, l'explicació de la falla i, en definitiva, tots els aspectes relacionats amb l'exercici faller 2015-2016. A continuació, expliquem tots els temes relacionats amb la cultura (la Setmana Cultural, el Saguntí de l'Any, etc.), per tal de continuar amb la tradicional secció de vivències santanneres, formades pels fets de l'any faller. Per a finalitzar, les nostres col·laboracions literàries, enguany tractades des de diversos gèneres des d'un punt de vista diacrònic, sobre la destrucció de Sagunt. Amb tot açò, esperem que gaudiu de tindre en les vostres mans el nostre llibret.

Moltes gràcies.

Ana José Segura i Rubio
Delegada de Llibret

Santa Anna

LLIBRET 2016

saluda

President 2016

En primer lloc, vull saludar i agrair al veïnat la seua paciència, i demanar disculpes per qualsevol molèstia que ocasionem o que hàgem pogut ocasionar, i també a totes aquelles persones no falleres que d'una manera o altra col·laboren amb nosaltres per a poder dur a terme la nostra labor.

Recordem tots aquells fallers que, per diversos motius, ja no estan amb nosaltres i que sempre es van dedicar a treballar per la nostra festa fent gran la nostra falla, i agrair a tota la comissió, des de l'últim vocal fins al càrrec més alt, que tots som necessaris perquè açò funcione, especialment a tota la gent amb la qual he pogut comptar incondicionalment per a tot, sense importar el que fóra. També als menuts, ja que, més prompte o més tard recaurà en vosaltres la responsabilitat de mantindre les nostres tradicions. I ací estarem, en la mesura dels possibles, per a ajudar-vos a aconseguir-ho.

A la meua fallera major, Ana José: gaudeix del teu regnat, que encara que només és un any els moments i els records es queden i perduren amb nosaltres. Gràcies per acompanyar-me durant aquest exercici.

Vull donar les gràcies, especialment, a dues persones sense les quals jo no estaria ací: mamà, papà, GRÀCIES! Vosaltres em vau introduir en el món faller. Des d'abans de nàixer ja corria sang santanera per les meues venes, des d'aquella, la meua primera presentació en la qual em pujàveu en un cabàs, fent nàixer un sentiment cap a la nostra festa. Sentiment que ha anat creixent amb mi al llarg d'aquests 35 anys, veient-vos treballar i viure tot el que implica estar i sobretot ser part d'una comissió fallera.

Sentint cada acte, cada cercavila. Emocionant-me en sentir el so d'una xaranga, d'una traca, d'una mascletà, i desitjant que torne la nostra setmana gran perquè l'olor de pólvora òmpliga la ciutat portant aromes de festa, de la nostra gran festa. I a la resta de la meua família, especialment al meu germà i a la meua cosina Lourdes, membres també de la comissió, per estar en cada moment donant-me suport sense necessitat de dir res i col·laborant en tot el que m'ha fet falta.

I a tu, Miguel, gràcies per l'espenta quan vaig decidir emprendre aquest viatge estant al meu costat durant el primer exercici i sent company d'aventura durant els dos següents,

Ricardo Antonino i Pérez

animant-nos en els moments difícils i gaudint al màxim dels grans instants d'aquesta meravellosa bogeria fallera.

I, com se sol dir, a la tercera va de bo i amb el començament de la setmana fallera s'acabarà de consumir la metxa que posarà fi, de moment, al meu trienni com a president. Ha sigut un plaer posar-me al capdavant com a representant portant el pes d'una gran comissió que m'ha vist nàixer i créixer, riure i plorar amb els seus bons i mals moments, i anime a la resta a passar per aquesta gratificant experiència. Tres exercicis emprenent i duent a terme nous projectes, però sempre intentant mantindre els nostres costums i tradicions. No tot ha sigut fàcil ni senzill, però ningú va dir que ho seria, i segurament és el que ha contribuït a convertir-ho en alguna cosa enorme i inoblidable. Espere que durant aquests exercicis la meua comissió haja estat orgullosa del seu president. Tres anys que m'han concedit el privilegi de conèixer gent tan diferent i única com especial i meravellosa. Des d'aquells «amigos para siempre» amb els quals anar a prendre «una última y a casa» el 2014. O aquell «humor amarillo» amb les seues «miradas al infinito» sempre d'un color «negro cielo» del 2015, fins arribar a aquest exercici embolicat en el món «Minion» fent que aquest 2016 també siga un any digne per al record.

Un esment a la resta de representats, membres de FJFS, falleres majors de la comarca i les seues corts d'honor. Cadascun amb idees i pensaments diferents, però sempre treballant i gaudint per a la nostra benvolgudíssima festa fallera. Tot té un principi i un final, però per a sempre aquest serà el nostre 2016.

saluda

Fallera Major 2016

Per primera vegada, tinc l'honor de dirigir-me a vosaltres com a Fallera Major de l'AC Falla Santa Anna, il·lusionada i amb molta responsabilitat.

No sóc fallera de naixement; vaig arribar a Santa Anna de la mà del meu home, santanner, no podia ser d'una altra manera, i també perquè m'agrada molt la festa fallera. Recorde quan plorava perquè no podia ser fallera i amb quina il·lusió anava a ofrenar del teu braç.

Però, vaig a dir-te que allò que més m'agrada és eixir de casa, que em revises, mirar-te i vore't eixe somriure cada vegada que jo vaig vestida de valenciana.

Has elegit els vestits, les arracades, les pintes, m'has ajudat a vestir-me, fins i tot has après a pentinar-me, perquè a la fi aquest, també és el teu somni, la teua xiqueta màxima representant de la teua falla, perquè com sempre et dic el faller de solera eres tú, jo açò me'l vaig trobar.

Gràcies amic, company, pare i home, per gaudir amb mi cada moment. Gràcies per fer realitat aquest somni 2016.

Vull donar les gràcies també al meu president, Ricardo, gràcies per continuar un any més al capdavant d'aquest projecte, se que és una

tasca molt difícil, però també se que saps fer les coses com toca, a voltes amb modernitat, d'altres amb tradició, com has vist fer-les des de menut a Santa Anna i fer que cada dia sigam una gran comissió fallera.

Gràcies per cuidar-me i fer-me gaudir de tots els actes fallers i compartir amb mi aquest 2016.

D'altra banda, vull donar les gràcies a la meua família, que ha estat sempre al meu costat; a mos pares, als meus sogres i als meus cunyats pel seu suport, així com als meus amics i amigues, que han viscut aquest somni des que començà a formar-se l'any 2013.

Per a acabar, vull donar les gràcies a la meua comissió per ser com és, una xicoteta família que sempre m'ha fet sentir com a casa des de 1995, quan vaig arribar a Santa Anna.

Primerament a vosaltres, xiquetes, m'agrada molt vore-vos en cada acte faller, cada desfilada, a cada presentació fallera, gaudint de cada moment amb tota la vostra il·lusió, pensant que qualsevol dia, aquest serà el vostre lloc, així que lluiteu pel vostre somni. Gràcies.

A vosaltres, mares, és el que toca ara, som mares, abans vàrem ser xiquetes i més endavant supose que serem "marus", gràcies per realitzar eixe gran

Ana José Segura i Rubio

esforç i si em permetiu citaré al mestre i amic D. Vicent Vayà que diu:

“Mentre hi haja dones valencianes que parisquen fills valencians, València tindrà falles” i cal afegir i a Santa Anna hi haurà xicalla. Gràcies xiques.

A vosaltres, que la falla i el parxis són la vostra vida, que sense vosaltres moltes voltes no es farien les coses perquè tot el feu fàcil, moltes gràcies joventuts santaneres.

Als hòmens, gràcies per organitzar i deixar a punt tantes coses, sols es demanar alguna cosa i feu colla per qualsevol treball, també encara que vos coste una miqueta per portar l'estendard. Gràcies xics.

També, volia dedicar unes paraules a la família del 2016, gràcies per ser com sou i per haver elegit aquest any per compartir-lo amb mi, en especial, “ a los más mejores” que ja ho diu la frase, sou els millors i sempre vos recordaré així. Moltes gràcies sou molt grans.

Espere poder gaudir molt amb tots vosaltres d'aquest any tan especial.

Només em queda dir que us desitge que passeu unes bones festes josefines.

a la
Fallera Major 2016

Ana José Segura i Rubio

En un jardí de floretes,
que de nit la lluna besa
vaig trobar una bellesa
envoltada de rosetes.
En el cel les ornetes
tot passant-hi la miraven,
i en mirar-la s'hi aturaven
tot corpreses del candor
i de tanta formosor
encisades es quedaven.

Les estrelles de la nit
Anna Josep la perfilen
i davant d'ella desfilen
portant-li lliris florits
i els canaris eixerits
amb el cant del rossinyol
fan del tri tan llarg trespol
que tot Morvedre emociona,
i per ella du corona
Sagunt, Santa Anna i el sol.

Els fills d'Anna i de Francesc
Aleixandre i Àlvar són,
i el primer com el segon
porten cant trobadoresc.
De la vida són refresc
els fills del fecund amor,
i els fallers amb gran fervor
fan al vol de la campana
a sa mare de Santa Anna
Reina i Fallera Major.

Un estora de llorer
als teus peus escamparem
i amb gran goig t'aclamarem
en la plaça i al carrer,
i amb la flor del taronger
en pasar al teu anar i compàs
una flama de domàs
en tes mans hauràs de prendre
perquè la nit has d'encendre
quan tot arribe a l'ocàs.

Fallera Major 2016

FALLES 2016

Exaltació a la nostra...

Bona nit, autoritats presents, Junta Local fallera, fallers, amics i públic en general.

Hui és una ocasió més que especial per a esta comissió, però ho és més per als seus representants i sobretot per a la nostra fallera major, Ana José Segura, a qui tinc el plaer de dedicar-li estes paraules.

Esta és una nit de tantes emocions i sentiments... tants com els que tu albergues, la gran reina d'esta falla, sentiments que compartisc i sent com si foren meus.

Encara recorde el dia en què em vas dir que tu havies sigut elegida fallera major. Vaig sentir tanta il·lusió com si m'hagueren triat a mi, il·lusió que es va fer més gran si cap, quan Inma i Ricardo es posaren en contacte amb mi per a dir-me que els agradaria que fóra jo qui estiguera en este moment tan especial. Va ser en eixe moment quan em va envair una mescla de sentiments, il·lusió, responsabilitat, alegria, però sobretot, l'orgull de tindre l'honor de ser el mantenidor de la meua gran amiga, a qui admire per la seua valentia, generositat, humilitat, constància, però sobretot per la gran mare que eres.

Hui cadascun dels que et volem, podem sentir una grandiosa música, la pots escoltar? És el teu cor, exaltat, entusiasmat, emocionat, és el sentiment faller, que recorre cada part de tu i bombeja eixe enorme cor que tens.

Hui, eres tu la nostra més bella melodia, melodia que va al compàs d'un altre xicotet, però gran cor, els dels teus fills Alvaro i Alejandro que al teu costat viuen este somni i ho fan encara més especial. Ells que et fan riure, disfrutar i et plenen cada dia d'alegria.

Pots sentir-te la més feliç per disfrutar d'esta experiència junt a ells, eixos xiquets que veig

créixer amb cares d'innocència i alegria, et miren orgullosos veient com sa mare complix un dels seus somnis, ser Fallera major de la falla santa Anna. Disfruta molt d'este regal del destí.

Que afortunada eres de poder viure esta experiència junt als teus fills i el teu home! Que bé sonen les vostres melodies unides, que bonica la música que feu sonar, música de la qual també formen part els cors dels que vos acompanyem i volem i que no puc oblidar.

Enhorabona Ana José, has aconseguit un dels teus somnis, sou un model de família fallera. Els teus amics som també unes notes imprescindibles per a eixa melodia, al igual que la teua meravellosa comissió que sona alegre i celebra vore't lluir des del teu tron. Una comissió que ha confiat en tu per a este any de regnat que ara et toca viure i descobrir noves experiències.

Ana, este és el teu any, què podria dir de tu si no són bones paraules? Eres una d'eixes persones a qui tot el món aprecia, de les que, si se't coneix no es pot fer una altra cosa més que voler-te. Però el que et fa més especial és el teu carisma i personalitat, eixa alegria i senzillesa amb què hui portes eixa banda que adorna el teu pit.

Dins d'uns mesos, Sagunt estarà envaïda per les falles, esta festa que tu tant adores i la viuràs en primera persona.

T'esperen multiitud d'actes, l'alegria de la Cridà, la il·lusió de la plantà, les despertaes, la diversió dels passacarrers, l'emoció de l'ofrena i l'olor a pólvora de la mascletà, i naturalment el fi de la festa amb l'emotiva cremà.

Sé que disfrutaràs al màxim amb el teu regnat. Aprofita i enregistra cada moment en la teua ment.

Fallera Major 2016

Ana José Segura i Rubio

No dubtes que estes falles seran especials i que, tant els teus amics com la teua família estarem al teu costat. Et mereixes açò i molt més. No imagines com estic de content per tu. Disfruta i molt. És un vertader somni fet realitat.

Per això, esta nit, en este moment, podem vore't ací dalt, en el teu tron, lluint la banda com una verdadera reina, la reina d'esta comissió. Puc dir amb orgull que eres la fallera major de l'any 2016 de la falla Santa Anna.

Bona nit i bones falles a tots i ...visca la falla Santa Anna!

Rubén Pérez i Jordà

No sé si t'ho esperaves, t'assegure que jo no, ja em coneixes.

No em crec que estiga ací, però ací estic.

I veig als teus ulls i al teu somriure una llum que em diu que l'emoció t'embarga perquè estàs complint un somni. Un somni fraguat fa temps i que per fi ja ha arribat. Un somni que no està falt d'esforç ni de lluita per a poder complir-lo.

Sé que en aquests moments l'alegria t'ompli. Un alegria continguda en un somriure nerviós, en unes llagrimetes que volen eixir, però no et preocupes perquè ací, en estos moments estan les peersones que t'apreciem: els teus pares, els teus sogres, tios, cunyats, amics, i sobretot els teus fills i jo.

Per això relaxat i gaudeix. Viu aquest any amb intensitat, saboreja-lo i no pergues detall perquè un altre any com aquest, difícil és que torne.

Tu, Ana José, que et sents fallera i orgullosa de ser-ho, que et plantes la pinta només pots, enalteixes la teua bellesa quan de valenciana vas vestida, omplis de llum el teu rostre i et convertixes en una idíl·lica fallera que m'embruixa cada vegada que de valenciana vas vestida.

I encara que la traca algo de por et dóna, de seguida busques on sona per a poder vore una valenciana vestida.

I bé, que més et puc dir que tu no sapigues, que continuaré ajudant-te com un fidel servidor per a que de valenciana pugues anar vestida.

Francesc Bono i Romero

Comissió Executiva 2016

President

Ricardo Antonino i Pérez

Secretari Josep Xavier Marco i Raro
Vicesecretària 1^a (informàtica i telecomunicacions) Lourdes Crisol i Barrachina
Vicesecretari 2on (Bibliot.-arxiver) Jorge Carbonell i Vila

Vicepresident 1er (Economia) Roger Beltrán i Martínez
Tresorera Carmen Tamarit i Carles
Comptadora Cristina Forte i Aleixandre
Vice-comptadora Xelo Pérez i Castillo
Delegat de Comptabilitat Miguel V. Bono i Romero
Vice-delegat de Comptabilitat Jorge Carbonell i Vila
Delegada de Loteries Conxa Mena i Calza
Vice-delegat de Loteries Eduardo Díaz i Peris
Delegat de Monuments Francesc Marco i Tortajada

Vicepresident 2^{on} (Casal i activitats diverses) Adalberto Báguena i Tamarit
Delegat de Casal Abdón Antonino i Pérez
Vice-delegats de Casal Vicent Antonino i Melià
Juan D. De Haro i Guillén
Isaac Rubio i Torres
Ovidio Sánchez i González
Delegada d'Infantils Carolina Díaz i Mena
Vice-delegat d'Infantils Rafael González i Berzosa
Delegat de Pólvora Alberto Ramón i Marco
Vice-delegat de Pólvora Josep Campos i Matoses
Delegada de Flors Marta Nieto i Pastor
Vice-delegada de Flors Ana Belén Mañas i García
Delegada de play-backs Àngela Pérez i Gómez
Vice-delegada de Play-backs Marta Nieto i Pastor
Delegada d'Activitats Diverses, actes i protocol Imma Báguena i Tamarit
Delegat d'Incidències Miquel Bono i Bertolí

Vicepresidenta 3^a (Cultura) Mª Teresa Francés i Lacalle
Delegada de Cultura Maria Bono i Romero
Delegada de Llibret Ana José Segura i Rubio
Delegada de Setmana Cultural Eva Mª Marco i Raro
Delegada de Comunicació Olaya Marco i Micó
Delegada d'Igualtat, Voluntariat, Solidaritat i Sostenibilitat Leonor Berzosa i Muñoz

Vicepresident 4^{at} (Festejos i Esports)	Ginés Ruiz i Lara
Delegat de «Viu les falles»	Abdón Antonino i Pérez
Delegat d'Esports	Carlos Arbona i Muros
Delegat de Monuments	Francesc Marco i Tortajada
Delegada de Cavalcada	Verónica Andrés i García
Delegat d'Ornamentació	Héctor Pi i Francés
Vice-delegada d'Ornamentació	Noelia Marchán i Comeche

Vocals 2016

Fallera Major

Ana José Segura i Rubio

Mª Josep Lacalle i Huerta
 Mª Carme Romero i Sánchez
 Mª Sacramento García i García
 Conxa Aleixandre i Aleixandre
 Amador Pi i Barberà
 Mª Josep Sola i López
 Julio Gil i Alcamí
 Francesc Bono i Romero
 Mª Josep Catala i Alpuente
 Mª Teresa Peris i Soriano
 Inmaculada García i Aleixandre
 Casto Camacho i Ruiz
 Lydia Camacho i Forte
 Irene Marco i Micó

Manolo Hernández i Cano
 Maria Moros i Marqués
 Nuria Sanchis i Aznar
 Yolanda Pérez i Gómez
 Marta Gil i Sola
 Mª Dolores Berzosa i Muñoz
 José Mª González i Alfonso
 Yolanda Mañogil i Berzosa
 Juan Mañogil i Bañon
 Quico González i Berzosa
 Alberto J. Galarza i Ortiz
 Elena Gil i Alcamí
 Ramón Caplliure i Gabaldón
 Jairo Caballero i Gómez

Maria Pi i Francés
 Julio Gil i Sola
 Alba Fides i Borbotó
 Borja Beltrán i Català
 Laura Palomar i Lloris
 Eva Marín i Mas
 Maria González i Sáez
 Ainhoa Moros i Marqués
 José Miguel Rozalén i Martínez
 Cristina Miragall i Gálvez
 Gema Miragall i Gálvez
 Elena Caplliure i Gil
 Coral Fraga i Agües
 Maria Viñals i Andrés

Comissió 2016

Infantil

Vicepresident 1er.....	Marcos Beltrán i Català
Vicepresidenta 2ª.....	Teresa Candelas i Peris
Vicepresidenta 3ª.....	Ariadna Hernández i Díaz
Secretari.....	Alejandro Bono i Segura
Tresorer.....	Adrià Belmonte i Marco
Comptadora.....	Alejandra López i Francés
Delegats.....	Ulises Antonino i Nieto Júlia Caplliure i Gil

Vocals 2016

Sara Rus i Mañogil
 Mª Josep Beltrán i Català
 Rubén Belmonte i Marco
 Álvaro Bono i Segura
 David Carbonell i Nieto
 Olga Carbonell i Nieto
 Natàlia García i Pérez
 Daniel Hernández i Díaz
 Claudia Sánchez i Pastor
 Diego Galarza i García
 Issey Rozalén i Camacho
 Aitana Fajardo i Gálvez
 Christian Sánchez i Pastor
 Paula Ramón i Mañogil
 Carla Martínez i Gómez
 Ían Pérez i Báguena
 Zoe Caballero i Lanzas
 Diego de Haro i Mañas

Nous Fallersets 2016

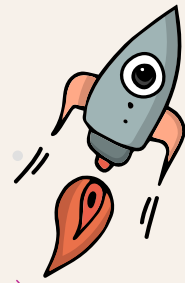
Ian
Pérez i Báguena

Zoe
Caballero i Lanzas

Diego
De Haro i Mañas

Al melic de la falla

Capitell de l'ibèric estil
de l'antiga ciutat saguntina
que de l'Arse a Sagunt s'encamina
perseguint de la cúria gentil.

Saba som de la vella raïl,
que la troba del Laci cantà
i al teatre tostemp ressonà
polsador de la mítica lira,
que la història rastreja i admira
i la runa del poble exaltà.

Despengem de la vella olivera
les cançons que molts llavis albiren
i tants lustres encara respiren
en el camp, en la mar i en l'era,
i al batoll de subtil poseguera
canta encara la mítica troba
que ningú ni desfà ni la roba
quan Sagunt en la platja se mira,
i la Lluna formosa l'albira
i en mirar-la la fa sempre nova.

Ressonà al Pic dels Corbs l'embranchida
que el tossal del vell Arse alcançà,
i prenent-lo per pare i germà
al tossal retrobaren la vida,
i del munt féu Sagunt forta crida
de la mar riu amunt al Garbí,
vers el nord, cap al sud sens confí
escampant el seu nom per la terra
i el fracàs victoriós d'una guerra
que de foc encengué el romaní.

Fins al cel aplegava la flama
tot mirant-se en la mar llargues nits,
i molts núvols portaren escrits
de Sagunt d'aquell segle la fama.
Quants cantors ha tingut aquell drama,
quantes llengües i veus melodioses,
quantes plomes fecundes, ramoses,
han cantat a Sagunt immortal
que assegut en daurat setial
mai no moren les flors nemoroses.

Versat Falla Gran 2016

La destrucció de Sagunt Cant al nostre poble

Aurora

Dignitat

Avançant el caliu de la història
canta Sònica al palau de la cort,
al costat de la font i de l'hort
que ha de ser del plaer la victòria.

Si duràs semblaria la glòria
estar sempre cantant-nos la Sònica
al compàs del greu to i de la tònica
que als estels en la nit enamora
i en pintar en els cels bella aurora
més formosa ressalta la crònica.

La xicona del grec s'enamora,
al jardí generós i fecund
i en el cel rialler de Sagunt
tot l'amor cap al cel s'enarbora.
I en obrir els portals a l'aurora
Acteó la muller dignifica,
el jardí de la casa amplifica
i en voler-la li fa grans honors,
i Sònica li torna els amors
amb l'amor que el dolor dulcifica.

Cal tornar a la dona ser mare,
si li vénen els fills a la vida,
ser esposa d'amor que convida
al marit ser content de ser pare.
I que als pares i fills els empare
el plaer d'una justa igualtat,
que les dones són flors d'aquell prat
que en un punt somià el trobador
quan cantà que la font de l'amor
en el cor de les dones és nat.

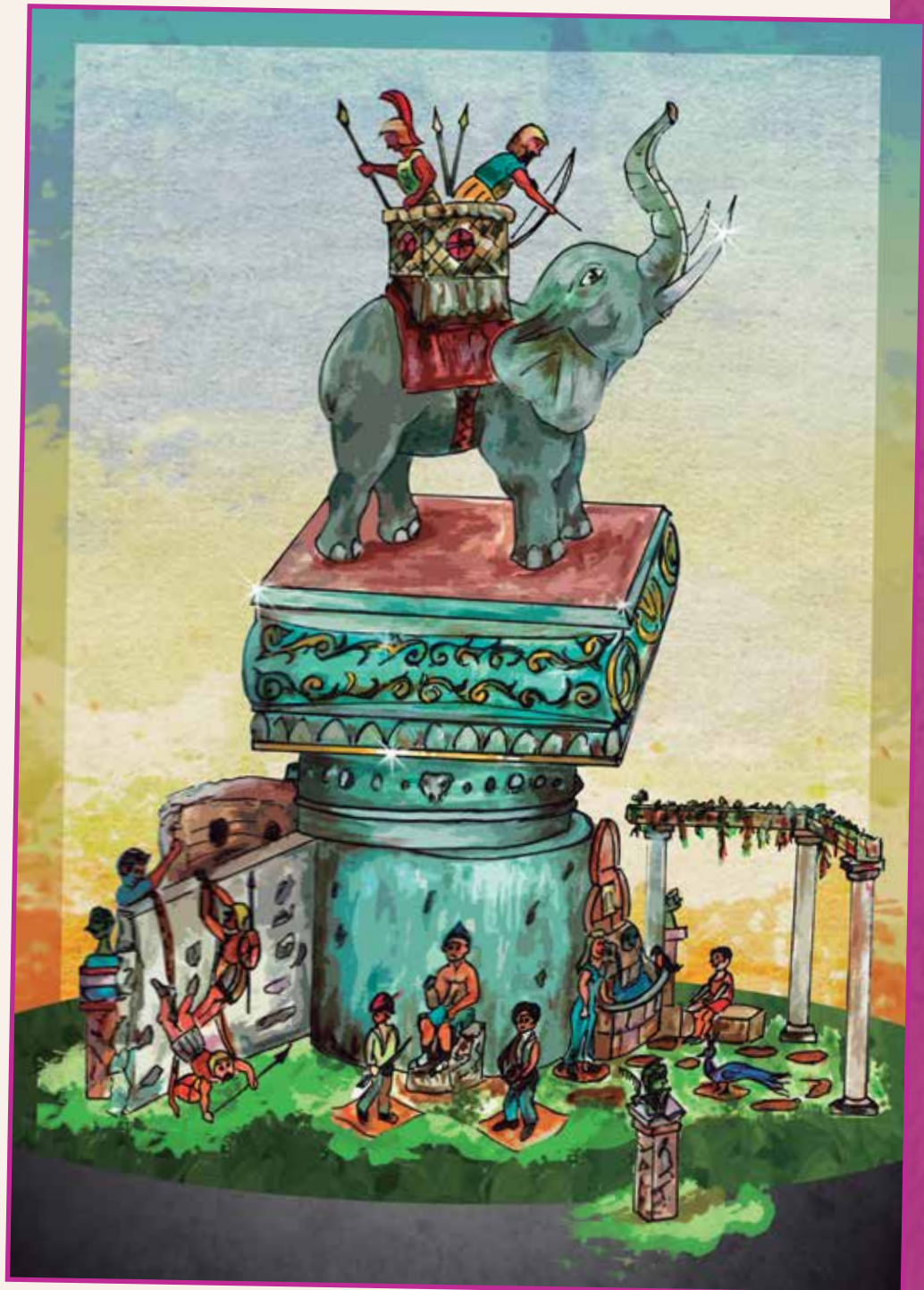
Migdia

La destrucció de Sagunt

Sols deu anys no tenia jo encara
quan cantaven als grans del forment,
quan al poble vingué molta gent
a admirar del castell l'alimara.
La memòria silent em declara
quin estiu tan feliç i fecund
quan es féu l'Enderroc de Sagunt
al Teatre Romà vell i viu,
que jo iós ens passà aquell estiu,
quanta gent, quin clamor més jocund!

Que Pemán, Castañer, dos poetes,
van glossar la valenta derrota,
i Rodrigo amb la cèlica nota
musicà amb el fulgor dels cometes.
Ressonaren els cants i trompetes
tot l'amor del forn de Diana
que de Túrbula el cor li demana,
i sols troba pintant les muralles
foc d'amor en aquelles batalles
el color vermellós de magrana.

Tot Sagunt de molts autos s'omplia,
tots els dies l'escena era plena,
les nits totes sentíem la pena
dels laments de Sagunt que es moria.
Els artistes, de gran simpatia,
fills del poble també ho varen ser,
moltes nits els xiquets al carrer
el clamor i els músics sentíem,
una nit amb els pares veníem
a esguardar el teatre complet
i amb el cor d'alegries esplet
somiament els records ens adormíem.

Vesprada

Bona gent!

En tot temps hi ha hagut personatges
o gent pobra, humil i senzilla,
que formant entre tots camarilla
han unit son esforç a un missatge.
Recordant dels antics bella imatge
del Teatre Romà que es rompia
van pensar treballar nit i dia
per alçar la bellesa caiguda
i tornar-li la veu si ja muda
al Teatre i a tots l'alegria.

Va ser Palos, ací recordança,
defensor de les runes florides
de tomello, de te i de sentides
melodies perdudes i dansa.
Com volia sembrar la flairança
en els murs ensurats del Castell,
i ennoblir d'aquest poble tan vell
de la terra i dels hòmens la glòria
per a fer eternal la memòria
de Sagunt el pregó del donzell.

Glòria, glòria a l'esforç dels veïns
que tot temps estimaren Sagunt,
fent el poble formós i fecund
molt sentint sempre ser saguntins.

Va tenir l'olivera alforins,
el camp ros espigant el forment,
els molins cantant l'aigua i al vent
el trobar dels joglars que a Morvedre
amb la flaire del most i del cedre
al Castell van pujar molt contents.

Crepuscle

Terra i llauro

S'obri al sol la marjal generosa
per al vol de les aus emigrants,
i l'aurora arreplega els seus cants
quan la nit s'arrecera cuitosa.
La palmera enarbora gojosa
els raïms com la mel datilers,
i dels ànecs volant primoters
pinta el cel el rellamp del seu vol,
i a l'ombriu els quefers sota el sol
la marjal porta cants remorers.

Baixa el riu de les altes muntanyes
i els cantals que arrossega poleix,
i dels arbres ens porta un esqueix
que descansa al costat de les canyes.
Té les vores per tristes companyes
quan un mos pegà en una revolta
i la terra menjada va solta
tot deixant-la en jolives riberes
i l'ombriu de canyars i oliveres
l'aigua clara quan passa l'envolta.

Llaurador d'una terra uberosa,
llaurador de suors i mans dures,
tes petjades coneixen malures,
tos treballs cada lluna minvosa.
Conreares de flors la formosa
vall de Gausa, la Vila i Ponerà,
i a Montíber la vella olivera
de la Llàntia al Raval vas nodrir
per donar al Remei i glatir
el consol que del cel hom espera.

Nit

Terra nostra

No em demanes romanços, artista,
per posar en un motlle de gràcia
els romanços que fan poca gràcia
dels polítics d'un món egoista.
Deixa'm fer de cantor i flautista,
trobador de l'altar i la vida,
que sols cura la meua ferida
quan respira l'amor que em transporta
i en cridar els meus versos, la porta
els poemes Sagunt mai oblida.

Cantaré els seus camins i les sendes,
contenir no podré la plorera
tot veient com desfan la Pedrera
sens parar consumint les calendes.
Trobaré dels ancians les llegendes,
als arxius trobaré velles glòries,
ses misèries, perdudes memòries,
joia plena i queixes d'amarguesa,
i també al seu cor la dolcesa
de Sagunt les més clares victòries.

Una esfera perduda a l'espai,
terra nostra tan gran i petita,
solca el món la petjada adamita
i a la fi del camí son desmai.
Roda el món per camins, i l'esglai
amb l'amor a tothom acompanya,
som el fruit d'una flor que s'afanya
a escampar son perfum sota el sol
i al poeta li queda el consol
ser Sagunt d'aquests versos l'entranya.

VERSAT

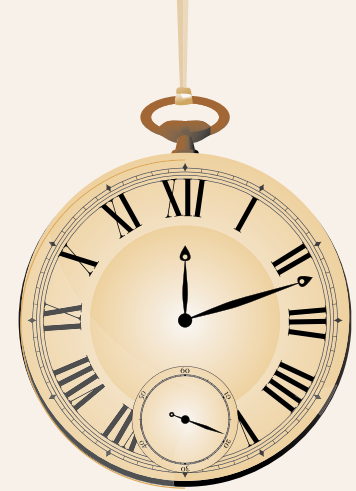
Josep Martínez i Rondán

Versat Falla 2016

Infantil

La màquina del temps

COS CENTRAL

De les noves tecnologies i nous avanços futuristes volen els nostres artistes fer sàtires i gràcies.

Enguany nostra falla vol ensenyar de Sagunt la cultura ancestral. «La màquina del temps» vol patentar per ser el tema del cos central.

Una màquina especial de mesura que canvia l'espai i el temps, que hui comença l'aventura de viatjar a llocs passats.

Aquesta parella ja ha decidit viatjar al Sagunt antic amb la família, perquè a l'escola van canviar i ARA poc es parla de la nostra història.

Cal conèixer el passat immortal, el Teatre del Sagunt romà, el Murbíter musulmà i l'ermita de la Sang monumental. La màquina el compte enrere ha iniciat, i les manilles del rellotge han marcat que el moment del viatge al passat per fi ha començat convertint el rellotge digital en rellotge d'arena manual.

ESCENA SETMANA SANTA s. XV

Viatgem als inicis de la festa: dos confreres van en processó com a indumentària ciri i vesta, amb sentiment religiós i devoció viuen en aquest temps la Passió.

Al carrer de la Sang Vella els confreres tenien en una antiga sinagoga la seu, d'aquells temps ho diuen velles contalles... De segur que dels nostres pares sabem més històries de viva veu.

L'ermita de la Sang molt atenta vol estar perquè recorda les vivències del passat. Ara del Castell, muralles i torres es van tombant i els seus vells murs hui són testimoni que cal invertir molt més en PATRIMONI si aquestes joies saguntines volem CONSERVAR.

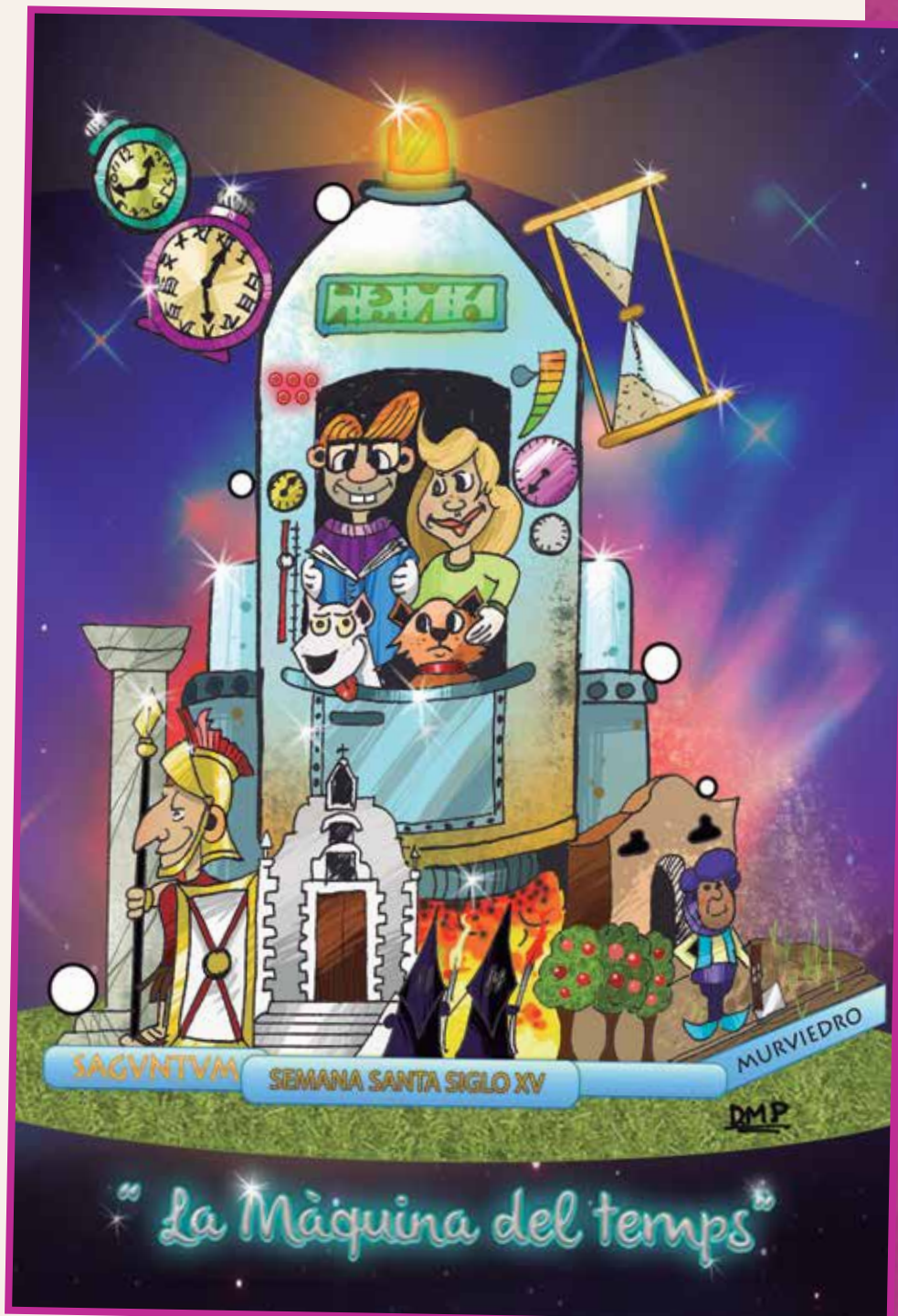
És la Setmana Santa Saguntina una festa d'interés nacional, però tal vegada algú/na podria... donar un altre caràcter més global i per fi crear una FEMENINA confraria.

ESCENA SAGUNTUM

Aquest centurió romà la ciutat ens vol ensenyar, amb escut i llançà en mà els monuments anem a visitar.

El Teatre i el Circ, el vell Castell i el Museu, la Domus i la Via del Pòrtic són grans monuments turístics que pareix que ningú veu.

Cal promocionar aquesta cultura de conèixer temps passats, el Sagunt romà i la seua arquitectura en totes les seues vessants.

ESCENA MURBÍTER

L'aventura ens portarà al Sagunt musulmà: prepara la levita que comença la visita a la major mesquita que Sagunt tindrà.

Aquest àrab està treballant la terra fèrtil de vora riu, i molta collita dóna el seu cultiu gràcies a les seues tècniques de regadiu.

Grans mestres d'agricultura foren els nostres musulmans, deixant-nos aquesta infraestructura de noves séquies, pous i canals.

Hui l'herència del passat no podem ja mantenir, i l'agricultor està cremat de tant pagar i patir per tenir l'hort viu i donar a guanyar jornal a la colla que ha llogat.

ESCENA ROMEU

La màquina del temps pareu a la Guerra del Francés que a Josep Romeu veureu com el gran heroi que és.

Ara el monument a Romeu està molt abandonat: el poble crida a viva veu un lloc més digne a la ciutat.

Fou la lluita del nostre poble per guanyar a l'invasor i en mans d'un noble Romeu féu front a l'opressor.

El 2012, celebrant el bicentenari, uns saguntins amb il·lusió i passió Vencer o morir portaren a l'escenari amb el públic saguntí ple d'emoció.

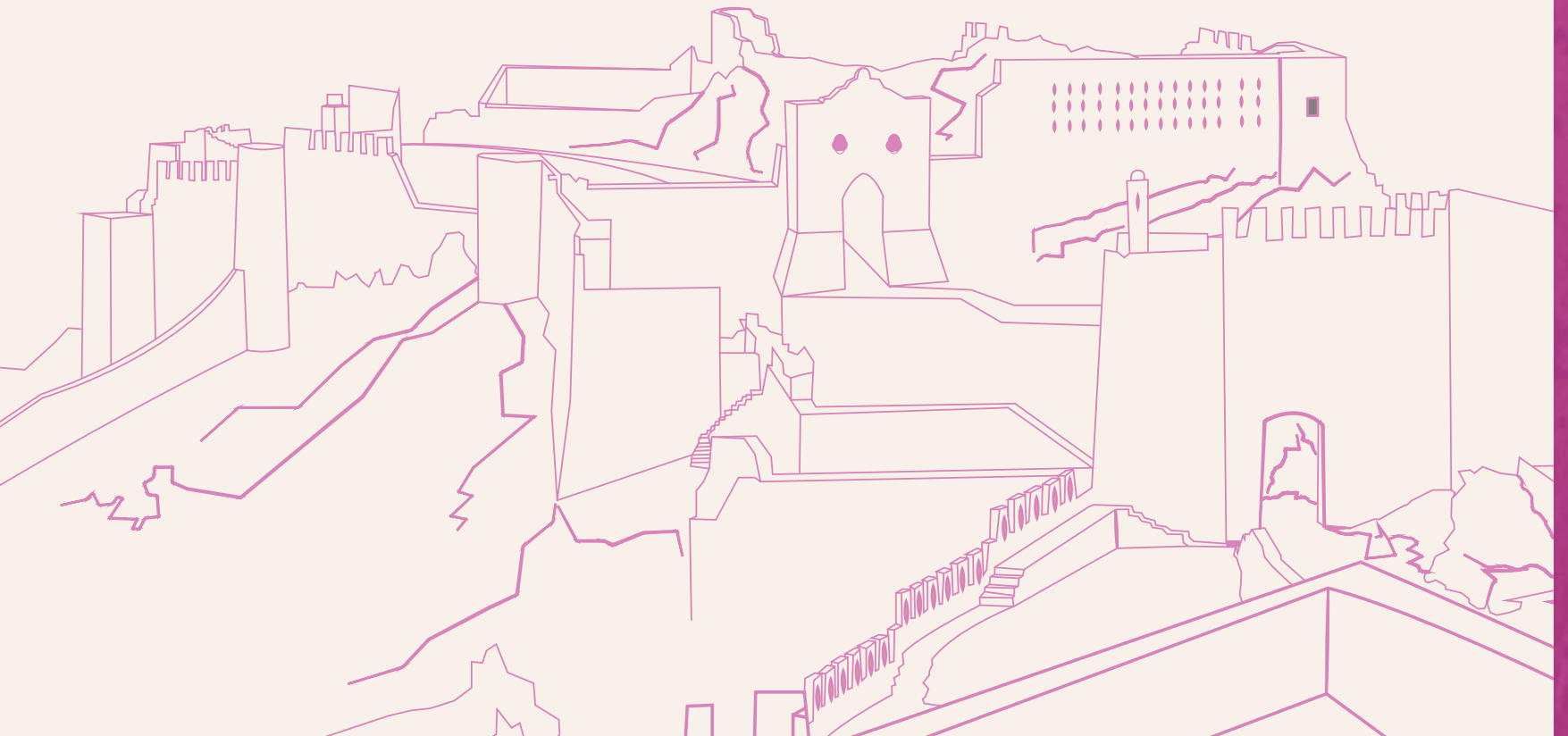

VERSAT Infantil

Eva M. Marco i Raro

Vivències Santanneres

LLIBRET 2016

Vivències Santanneres 2016

Josep Xavier Marco i Raro

Fa uns quants anys, en arribar les dates de confecció del llibret, pensàrem que una bona manera de donar a conèixer el que és una falla per dins seria contar-los totes aquelles coses que no es veuen des de fora però que formen part de la nostra "vida fallera". Coses curioses, no tan curioses, anècdotes, actes, festes, sopars, activitats... tot allò que ens succeix durant tot un any i que anomenem "vivències santanneres".

Per començar, com sempre per ordre cronològic i per no perdre el costum, donàrem la benvinguda a 2015, i amb ell, als tres mesos més intensos d'activitat fallera. Ja per començar, el 4 de gener tinguérem la visita al pessebre de les nostres Falleres Majors de Federació Junta Fallera de Sagunt, i també vam rebre la dels Reis Mags, que dugueren alguns regalets per als més menuts. Este és un dia que els xiquets de la comissió esperen amb molta il·lusió, perquè poden gaudir de la companyia dels Reis, fer-se fotos amb ells, rebre algun regalet...i també un poquet de carbó (dolç) per avisar a algú que s'ha de portar millor.

I al dia següent, 5 de gener, també els poguérem gaudir a la cavalcada dels Reis de la nostra ciutat. Majors i xiquets isqueren disfressats de mims, amb carrossa inclosa, acompanyant-los durant el seu recorregut pel Camí Reial de la nostra ciutat.

Gener passà molt ràpidament, jugant les últimes partides dels jocs de taula, fent les últimes presentacions falleres, acabant de preparar el llibret, assajant per als play-backs, cossint les disfresses de la cavalcada... molta feina per a pocs dies...i en un tres i no res, començarem febrer, un mes molt intens i ple d'actes.

És començar febrer i començar les nits d'albades, una per sector, per a cobrir les quatre setmanes del mes. Però això els divendres, els dissabtes vam tindre moltes coses diferents, així com algun diumenge, per això diem que febrer és el mes més "ocupat" de les falles.

Durant este mes tinguérem el concurs de play-backs, una de les nits més esperades per tots i on la gent millor s'ho passa, tant els qui actuen com els espectadors. Nosaltres vam participar a les

dues categories, en majors férem una recopilació de les cançons de Mary Poppins, i els xiquets ballaren al so de "Vaya mentira" dels pallassos de la tele.

Uns dies després es va realitzar l'acte d'entrega dels premis de les activitats culturals, esportives i jocs de taula, on vam rebre els trofeus de campions de bolot i parxis.

Altres actes d'este mes són la Crida, l'acte d'entrega de recompenses als fallers més veterans, el sopar de germanor, i la cavalcada fallera, on lluïrem la disfressa del Joc de "la Oca" i realitzàrem una coreografia amb la cançó d'este popular joc. En acabar la cavalcada, per a seguir la festa, tots disfressats, gaudirem d'un sopar de "sobaquillo" i una discomòbil a la Plaça de la Moreria.

Després vindria el repartiment de tortades i obsequis als nostres abonats, i també com tots els anys, seguint la tradició i per donar la benvinguda a la setmana fallera, tinguérem el "sopar del ninot" al taller de l'artista, mentre les dones també s'ho passaven d'allò més bé al sopar de dones al casal.

D'aquesta manera, ja començàvem les falles, primer amb la recepció anual a la Diputació de València, després amb l'entrega dels premis de llibret de la Conselleria de Cultura, on aconseguírem el premi 11, i després ja amb la "plantà" dels monuments i l'ornamentació (muntàrem una gran maqueta del Sagunt romà), amb els típics nervis per deixar-ho tot enllestit a temps i després ja a gaudir dels cinc dies de festa.

El dia 15 visita a les falles de Faura i Gilet, i primer contratemps. Només començar el passacarrer, es posà a ploure, però com ens poden més les falles que el temps, l'acte continuà i pocs minuts després ja deixà de ploure i poguérem seguir amb normalitat la visita a les falles dels pobles adherits a la Federació Junta Fallera de Sagunt.

Però la cosa no acabà ahí, durant estos dies, suportàrem dies de vent, fred i pluja, que provocaren entre altres coses que s'haguera de suspendre una actuació de "Viu les falles" només començar i al dia següent l'altra ni tan sols va poder començar, amb la qual cosa, ens vam quedar sense la festa nocturna a la Glorieta com estava programada.

L'ofrena també es va veure afectada pel mal temps. De fet, a Sagunt, fins última hora, degut a la pluja, no es va saber si s'ofrenava o no, i finalment ho férem a l'interior de l'església de Santa Maria i sense realitzar la desfilada pel recorregut habitual. Nosaltres, per a mantindre la tradició, visitarem després la Residència d'Ancians i aprofitarem per a ofrenar a la Verge dels Desemparats també allí amb els rams que no s'havien utilitzat a l'església.

Per les nits, a més de les orquestes de "Viu les falles" tinguérem la nostra tradicional nit de disfresses i els playbacks, amb la novetat del "photocall santanner", on tots passaren a fer-se unes quantes i divertides fotos. Enguany estigueren molt interessants i el títol de Rei o Reina dels playbacks va estar molt disputat donada la qualitat de les actuacions. Els joves feren una xirigota sobre els palets del café que no es tiren al fem i es deixen al got dins la pica d'escurar i sobre el menjar; les dones feren un divertit playback

sobre "el caloret"; les xiquetes més majorettes feren una actuació amb una cançó de moda, i els infantils repetiren el playback del concurs de falles.

Finalment, el títol de Reina dels playbacks se l'endugué Mª José Catalá per la seua representació de Rita Barberá en el "ball del Caloret". I amb açò, els castells unflables per als més menuts la vesprada de Sant Josep, i els regals dels infantils als nostres representants, arribarem a la "Cremà", punt i final de les falles de 2015 i inici de les de 2016.

Per acabar l'exercici 2015, recordem els premis que aconseguirem en estes falles:

11é Premi Llibret Conselleria de Cultura

3er Premi Llibret Ajuntament de Sagunt

1er Premi Llibret tradicional de FJFS (crítica i poesia)

4rt Premi millor carrossa cavalcada fallera

4rt Premi Secció Segona Falla Gran

1er Premi Secció Quarta Falla Infantil

Premi Enginy i Gràcia Secció Quarta Falla Infantil

Premi Millor Pintura Secció Quarta Falla Infantil

Una vegada cremades les falles ja començarem a preparar el nou exercici faller. En primer lloc, la renovació de la Junta Executiva. El nostre president va decidir seguir un any més, la comissió ho acceptà i seguidament començarem a treballar, amb uns xicotets retocs a l'Executiva.

Al mes de maig, com sempre des que es començà a fer, assistirem a la Mostra de Llibrets de Gandia, on s'intercanvien experiències i vivències interessants per a la confecció dels llibrets fallers. Més tard, férem el sopar de comiat de les nostres falleres majors Lourdes i Coral, i la nominació de la nova, Ana José Segura, la nostra representant per a 2016, que va ser proclamada al mes de setembre. A partir

d'eixe moment, ja acompanya al nostre president en tots els actes oficials de Federació. El primer, l'exaltació de les Falleres Majors de la Federació al Teatre Romà de Sagunt. I a partir d'octubre, setmanes culturals, presentacions, i tota la resta d'actes.

Ja per a rebre novembre, nova edició del "Halloween santanner", amb el tradicional sopar, i seguidament, la presentació, el 7 de novembre a l'Auditori Joaquin Rodrigo, on lliurarem el títol de "Saguntí de l'any 2015" a Paula Sancho i González, primera esportista femenina de la ciutat que als 17 anys ha guanyat una medalla d'or en un europeu femení de futbol. Després, la nostra setmana cultural, de la que els donem

més informació en altre apartat d'este llibret, i el començament de les activitats culturals, jocs de taula, esports...fins acabar l'any ja pensant en la recta final de les falles de 2016.

Però abans d'acabar no vull oblidar-me dels nous fallerets que han nascut durant aquest any 2015. En febrer arribava Ian Pérez i Báguena, i en agost Diego de Haro i Guillén. Dues noves incorporacions a la colla santannera que ja gaudixen junt a la família i els amics de la festa fallera i que poc a poc van augmentant el nombre de membres de la comissió infantil. Uns xiquets, tots els de la comissió infantil, que ja esperen amb molta il·lusió les falles de 2016, que ja els contarem el proper any.

Falla i Cultura

LLIBRET 2016

XXIII Setmana Cultural 2016

«Associacionisme Passió per Sagunt»

Novament, des d'aquestes pàgines, ens dirigim a vosaltres per contar-vos la nostra **XXIII Setmana Cultural**.

Enguany, per a la falla i per al llibret, portem com a lema únic les obres literàries i artístiques relacionades amb la destrucció de Sagunt, i continuant el projecte de donar a conèixer les associacions que treballen a la nostra ciutat, l'hem dedicada a l'AC Passió per Sagunt. L'exposició portava com a títol «**Associacionisme Passió per Sagunt**».

L'associació, al llarg dels anys ha estat dedicada a realitzar representacions de teatre, la més important de les quals és *La destrucció de Sagunto*, representada el 2009 al teatre romà amb un gran èxit. Aquest projecte comportà la creació de la seua associació cultural el 2008, encara que des del 2004 fan la representació de la *Passió en viu* cada Setmana Santa. En l'exposició vam gaudir d'alguns vestits i *attrezzo* utilitzats en les seues representacions teatrals de *La destrucció de Sagunto* i *Vencer o morir*.

D'altra banda, també en l'exposició gaudírem dels tres treballs seleccionats del **XXI Certamen Literari Escolar en Valencià**, en què participen xiquets i xiquetes de les diverses escoles del municipi, a les quals animem a continuar participant. Els treballs tenien com a temàtica el lema de la nostra falla infantil: «La màquina del temps». El millor dels tres treballs està reproduït en el llibret que teniu a les vostres mans.

L'exposició fou inaugurada el divendres 27 de novembre per la nostra fallera major, Ana José Segura i Rubio, acompanyada pel nostre president, Ricardo Antonino i Pérez, amb la presència de Beatriz Alós i Maria Villar, Falleres Majors de Federació Junta Fallera de Sagunt, pel president i vicepresident de Federació, el regidor de Cultura José Manuel Tarazona, el president i membres de Passió per Sagunt.

L'exposició estava dividida en apartats: primer, Associació Passió Per Sagunt, on s'explicava com es va començar l'activitat amb la *Passió en viu* al 2004 i uns anys després quan s'inicia un nou projecte i es crea l'associació. També explica totes les activitats que han realitzant al llarg dels anys, no sols els grans projectes com *Vencer o morir* i *La destrucció de Sagunto*, sinó altres com la visita a Sot de Chera, l'afusellament dels frares o l'adoració dels Reis Mags.

El segon apartat va dedicat a la *Passió en viu* que any rere any es representa en la Setmana Santa des de 2004. Un panell explicatiu i el vestit de Pilat estaven exposats al públic.

En el tercer apartat es destacava l'obra *Vencer o morir* i gaudírem d'un canó al racó, dos vestits de saguntins de l'època i també d'una col·lecció de pistoles i fusells que són els utilitzats en les representacions, i a més a més al centre teníem el vestit militar del general Suchet.

La part dedicada a *La destrucció de Sagunto*, obra molt estimada pels saguntins, ocupava la major part de l'exposició: escuts i llances de cartaginesos, saguntins i turbulettes, cascs i espases, falcates i objectes utilitzats en l'obra teatral acompanyaven vestits de romans, mauritans, homes del consell, saguntins i soldats cartaginesos. Una magnífica exposició que ens transportava a l'obra de teatre. Fou molt interessant.

D'altra banda, el dissabte 28 de novembre al matí realitzarem una interessant **excursió de l'itinerari de l'atac d'Anníbal**: gaudírem de les explicacions de Manuel Civera! Inicïarem el recorregut a la plaça de l'Algepsar, on plantem la falla, i pel carrer de Na Marcena cap a les llomes del castell accedirem a la senda dels Lladres. Ens explicà que Anníbal intentà tres atacs successius a les muralles de la ciutat, que

estaven situades a les llomes del castell. A la plaça dels Tres Pouets (situada cap al sud) observarem les restes de la porta ibèrica d'accés a la ciutat i els banys. També explicà les tècniques d'atac i com finalment va fer retrocedir els saguntins de la ciutat a la ciutadella. Els saguntins aconseguiren resistir nou mesos gràcies al subministres d'aigua que tenia la ciutat, que provenia de la zona del Clot del Moro. Veritablement, l'excursió fou un èxit i coneguèrem millor la història de la nostra ciutat. Moltes gràcies, Manuel Civera!

A la vesprada tenia lloc el XXI Trofeu de Bolot, que va omplir el casal. El diumenge 29, a les 17 h, fou el torn del Campionat de Parxís. El dilluns 30 novembre es realitzà el taller de calça. Des d'ací volem agrair a Imma Garcia la seua col·laboració.

Els nostres xiquets gaudiren de la seua vesprada amb berenar i taller de màscares el dimarts; quedaren molt boniques totes i passarem una vesprada molt divertida.

Enguany, per primera vegada, vam realitzar la presentació d'esbossos de les falles que plantarem al 2016. L'acte fou presidit per la nostra fallera major i president. El nostre artista i faller de Santa Anna, Paco Marco, ens explicà la falla gran, que porta com a lema «**Obres il·lustres de la destrucció de Sagunt**», i la infantil «**La màquina del temps**».

El dijous 3 de desembre fou la cloenda de la Setmana Cultural, en la qual ens acompanyà el president de Passió per Sagunt, José Pablos, i férem el lliurament de premis, obsequis i trofeus. Els guanyadors foren:

1r premi del Campionat de Parxís:

Mª Josep Lacalle i Conxa Aleixandre

1r premi del XXI Trofeu de Bolot «Ciutat de Sagunt»:

Daniel Sanz i Antonio Ibáñez

1r premi del XXI Certamen Literari Escolar en València:

Lorena Garcia i Ortiz

El seu treball està publicat en aquest llibret.

Amb aquest acte de cloenda es tancava la Setmana Cultural. Només queda donar les gràcies a totes les persones i entitats que han col·laborat i fan possible aquesta activitat any rere any.

Eva M. Marco i Raro

Delegada de la Setmana Cultural

Premis Santa Anna 2016

Estimats amics i amigues:

Enguany, continuant la nostra tasca per la promoció i ús del valencià, l'Associació Cultural Falla Santa Anna convoca la II Edició del Premi Santa Anna i del Premi Josep Maria Francés i Duato, la finalitat dels quals és reconèixer la qualitat dels continguts didàctics i culturals, dirigits especialment als infants, que es publiquen en els llibrets de falla.

Premiem el treball didàctic per a infants en valencià que fan les comissions falleres, l'escola

valenciana, el professorat i els escriptors.

En la I Edició 2015 van resultar guanyadors: del Premi Santa Anna, l'AC Falla Literato Azorín de Benetússer, amb el treball *Amb altres ulls* de José Tena, i del Premi Josep Maria Francés i Duato, l'Associació Cultural Falla el Mocador de Sagunt, amb *Aigua va, Aigua ve*, de Sento Llobell i Carles Cano.

Atentament

**Delegació de Cultura
AC Falla Santa Anna**

Faller d'Honor

Jorge Rodríguez Gramaje

President de l'Excel·lentíssima
Diputació Provincial de València

Diputació de València

Saguntí de l'Any 2016

Paula Sancho i González

Paula Sancho i González va nèixer a Sagunt el 12 de juny de 1998.

Començà a jugar a futbol als 4 anys a l'Atlètic Saguntí en equips mixtes. Ja en 2001, al torneig d'Albuixech va ser elegida millor jugadora benjamí del torneig.

En setembre de 2009 canvià de club, passant a jugar exclusivament en lliges femenines al Mare Nostrum, on va ser la màxima golejadora en les tres temporades en què va estar.

Als 11 anys, diversos clubs s'interessaren per ella, ingressant finalment al València C.F. a la temporada 2010-2011, on jugà en la categoria de futbol 7 i sent la màxima golejadora i quedant campiones de la copa federació.

Eixa mateixa temporada jugà per primera vegada al torneig internacional «Valencia Cup» de futbol 11, amb xiques de categories superiors, guanyant el torneig i sent elegida millor jugadora.

A la temporada 2011-12 jugà per primera vegada en la lliga de futbol 11 amb el València «E», on van ser subcampiones i ella va ser la segona màxima golejadora de l'equip. Eixe any torna a jugar la «Valencia Cup», proclamant-se campiones.

La temporada següent passa a jugar al València C, a 1ª regional, quedant subcampiones i sent la màxima golejadora, i torna a jugar la «Valencia Cup», perdent la final contra un equip islandés.

En la temporada 2013-2014 passa a jugar al Valencia B, en categoria autonòmica, i en octubre de 2013 és seleccionada per primera vegada per la Federació de Futbol de la Comunitat Valenciana per a jugar les fases del campionat d'Espanya d'autonomies, sent la màxima golejadora.

En desembre la convoca la Federació Espanyola en la categoria sub-16 per a un entrenament, i després la seleccionen per a jugar el Torneig de Desenvolupament UEFA en Serbia, on quedaren campiones.

Actualment, entrena amb l'equip de 1ª divisió del Valencia C.F., on va debutar contra el F.C. Barcelona i on ha sigut convocada en diverses ocasions.

Durant la temporada 2014-15 va jugar amb el filial del València femení en categoria nacional (2ª divisió), quedant les quartes classificades.

També va ser convocada per la Federació Valenciana en categoria sub-18 per a jugar el campionat d'Espanya autonòmic.

Al mes de març fou convocada per la Federació Espanyola per a jugar la fase classificatòria per a l'uropeu sub-17, disputada en Sochi (Rusia), on guanyaren tots els partits i aconseguiren la classificació per a l'uropeu. Este campionat d'Europa es celebrà en Islàndia del 22 de juny al 4 de juliol, i la selecció espanyola aconseguí proclamar-se campiona d'Europa.

En novembre de 2014 fou guardonada en la XVI Gala de l'Esport de Sagunt com a millor esportista saguntina de l'any.

Enguany ha sigut rebuda per l'alcalde de Sagunt, En Francesc Fernández, qui li lliurà la insígnia de la ciutat de Sagunt. També ha sigut reconeguda i obsequiada per l'Atl. Saguntí, el seu club d'origen, i pel Valencia CF, on milita actualment.

Fallers de Solera 2016

Mª Josep Lacalle i Huerta

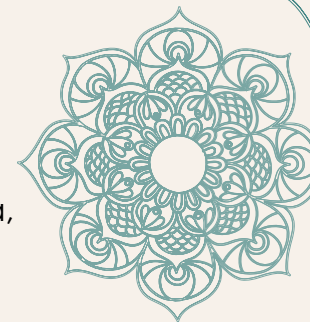
L'any passat iniciàrem aquesta nova secció de «Fallers de solera» amb Conxa Mena. Enguany va dedicada a una fallera que porta molts anys en la nostra comissió i és molt estimada per tots els fallers: Mª Josep Lacalle i Huerta (Maruja).

Fou l'any 1973 quan la família Francés-Lacalle entrà a formar part de la Falla Barri Santa Anna. Maruja havia sigut fallera abans i li agradaven les falles i les xiquetes xicotetes lluint el vestit de fallera, així que no ho va dubtar i, amb el seu marit Pepe Francés i la seua filla Maite, iniciaren l'aventura fallera. Al juliol de 1973 va nàixer Cristina, que entrà a formar part també de la comissió infantil en el següent exercici faller de 1974.

La família Francés-Lacalle ha estat molt implicada en la nostra associació, especialment Pepe Francés, promotor i mestre en el nou concepte de llibret de falla a la comarca i en Santa Anna. Maite, la seua filla, també ha estat i està treballant perquè aquesta tasca actualment continue realitzant-se. Cristina i Maite també ostentaren el càrrec de Fallera Major el 1988 i 1992, respectivament. Al llarg d'aquests anys, Maruja ha estat pendent de la seua família, especialment de les “xiques”, com diu ella, perquè tot estiga al seu lloc: vestits, pentinats, disfresses de cavalcada. . . I amb el seu marit Pepe ha estat comprensiva i pacient per la seua dedicació a la falla i al patrimoni històric saguntí.

Maruja, amb la seua família, ha gaudit de tots els actes fallers (l'Ofrena, la Presentació, la Cavalcada) i sempre ha format part al casal de tota eixa colla d'homes i dones que treballen de manera incondicional per portar endavant aquesta festa. Durant molts anys fou l'encarregada de les disfresses de la Cavalcada i, a més a més, sempre ha estat participant en tots els actes organitzats al casal, especialment en els campionats de parxís dins i fora del casal. Amb Conxa Alexandre, actualment forma un equip genial, un *tàndem* no sols com a campiones de parxís, sinó també com a cuineres en els dies de dinar al casal, sempre preparades per a fer una deliciosa *fideuà*.

En la seua vessant més festera, Maruja ha participat en totes eixes nits divertides de falles sempre amb el seu bon humor i amb la complicitat de bona part de la comissió. Ara el relleu fester te l'ha pres la teua néta Marieta, que també està molt implicada en les nits festeres, especialment les de *playback*.

En Santa Anna tens els teus néts Hèctor, Maria i Alejandra; la teua filla Maite i el teu gendre Amador, però també molts i bons amics amb els quals has compartit moltes alegries i moments de tristor, com es viuen en una bona família. Tots estos sentiments els has viscut dins d'aquesta família santannera, que t'estima molt, i per això et dediquem aquestes lletres:

Molts anys has dedicat a aquesta comissió fallera, i a la falla ens has portat dolça família riallera.

Tots els néts molt orgullosos estan que sigues **Fallera de Solera**, ja que portes 42 anys treballant per la nostra família santannera.

Enguany et volem dedicar aquestes sentides lletres, perquè no ens podem oblidar de les nostres bones falleres que ens han ensenyat a estimar i treballar per les falles.

Per tota la teua dedicació, per la teua constància, per tota l'experiència, per l'amor i l'estima a Santa Anna.

Sàpies, Maruja, que la família santannera et diu en veu molt alta que tu, Mª Josep Lacalle, eres

FALLERA DE SOLERA!

Eva Mª Marco i Raro.
Delegada de la Setmana Cultural

XXI Certamen Escolar 2016

Josep Xavier Marco i Raro

En Sagunt, a 3 de desembre de 2015

Reunit el jurat qualificador del XXI Certamen Literari Escolar en Valencià compostat per l'equip de cultura de l'Associació Cultural Falla Santa Anna, s'ha arribat a la determinació de seleccionar els següents treballs:

Tercer Premi:

Pel CEIP Ausias March el treball titolat "Els romans i Halloween", presentat per:

Ariadna Hernández i Díaz

Segon Premi:

Pel CEIP Cronista Chabret el treball titolat "La màquina del temps", presentat per:

Josep Ripollés

Primer Premi i guanyador del Certamen Literari:

Pel CEIP Ausias March, el treball titolat "La cosa més poderosa que la vida", presentat per:

Lorena García i Ortiz

El treball guanyador serà publicat al Llibret de la nostra Falla en Març de 2016.

I per què així conste, signe aquesta acta com a Secretari de l'Associació Cultural Falla Santa Anna.

El Secretari

Signat: Josep Xavier Marco i Raro

Falles: Patrimoni Cultural Immateral

Eva Mª Marco i Raro

En primer lloc cal fer-nos aquesta pregunta: què és el Patrimoni Cultural Immateral?

És una declaració que realitza la Unesco per salvaguardar el patrimoni no tangible, conegut més familiarment com patrimoni oral o immateral, que no és tangible però que la seua diversitat cultural i conservació suposa garantir la creativitat constant.

Aquest Patrimoni Cultural Immateral és un patrimoni viu, i això inclou tot tipus de representacions i creacions basades en la tradició d'una comunitat cultural que es transmet de generació en generació.

La Unesco inicia al 2001 la llista d'obres, amb un conjunt de 19 obres, i en el 2006 entra en vigor una convenció per salvaguardar aquestes obres. Ara les Falles volen formar part d'aquesta llista tan important i pensem que tenen tots els requisits.

Diversitat cultural i creativitat constant. La diversitat cultural entesa com les diferents arts (pintura, escultura, arquitectura, música, arts gremials). La creativitat expressada cada any en els seus monuments fallers, en la poesia, la literatura de sàtira i crítica, i treballs d'investigació i d'opinió que es queden gravats en els llibrets de falla. Art també en la música de les bandes, de les colles de dolçainers, de la indumentària amb els teixits recuperats de sederies i en els treballs artesanals dels orfebres.

La creativitat dels espectacles pirotècnics de castells i mascletades, que igual que els monument són efímers. Tradicionals i vives al mateix temps. Tots sabem que les Falles són a la Comunitat Valenciana una tradició arrelada, encara que no es posen d'acord sobre l'origen. D'altra banda, és una tradició viva que va canviant al llarg del temps en alguns dels seus aspectes.

Monuments fallers

Els monuments han canviat al llarg del temps: els ninots són una prova del canvi des dels primers vestits amb roba i fets amb cera, passant pels de cartó pedra i pintats, fins als actuals de suro blanc. També les tècniques de modelatge dels artistes fallers han canviat en passar primerament d'un esbós modelat amb fang fins avui, dissenyat per ordinador, però sempre amb

una increïble representació artística de l'escultura, pintura i gràcia en els monuments, sense oblidar la sàtira, crítica i ingeni dels monuments que critiquen allò més significatiu d'eixe any i donen vida a la falla.

Llibrets

Units a la falla com a crítica i explicació dels monuments fallers, naix el llibret amb la defensa de la nostra llengua pròpia, que des del primer llibret de Bernat i Baldoví fins avui també ha canviat, no sols en l'expressió de la llengua, sinó també en la seua presentació.

Element integrador i representatiu de la comunitat

Les Falles són un element integrador i social: els seus casals són portes obertes al barri o a la ciutat, fomenten el sentiment d'identitat del poble i ajuden a sentir-se als ciutadans part de la comunitat. A més a més, la festa està al carrer i tot el món pot gaudir dels actes fallers, molts d'ells multitudinaris com l'Ofrena.

Amb les seues falleres majors, representatives de la comunitat, avui s'han convertit en ambaixadores de la Comunitat Valenciana, convidades assídues a fires internacionals com FITUR.

CONCLUSIÓ: les Falles tenen tots els elements mereixedors de ser salvaguardats i protegits per la UNESCO.

Són culturals en totes les seues vessants de LES ARTS: en la poesia i la sàtira dels seus LLIBRETS, en la MÚSICA de les dolçaines i bandes. Són obres artístiques ELS NINOTS I ELS MONUMENTS FALLERS per la seua creació com a escultures, i en indumentària trobem veritables obres d'art en els teixits i l'orfebreria, en els espectacles pirotècnics, etc.

Tradicionals i socials: es transmet de generació en generació l'estima per les Falles i els seus casals són seus socials i eixos vertebradors dels barris.

Per totes aquestes raons, desitgem que en el 2016 siguen declarades

**iiiiii LES FALLES: PATRIMONI CULTURAL IMMATERIAL
PER LA UNESCO!!!!!!**

In memoriam. Daniel Alepuz i Marco

Maite Francés i Lacalle

Des d'aquestes pàgines volem dedicar unes paraules d'agraïment a una persona a qui sempre que li hem demanat qualsevol cosa ha estat ahí ajudant, sobretot amb la seua memòria salvatge, per tal que aquest immens patrimoni que tenim no caiguera en l'oblit, a través d'anècdotes personals, com si fóra un notari del temps.

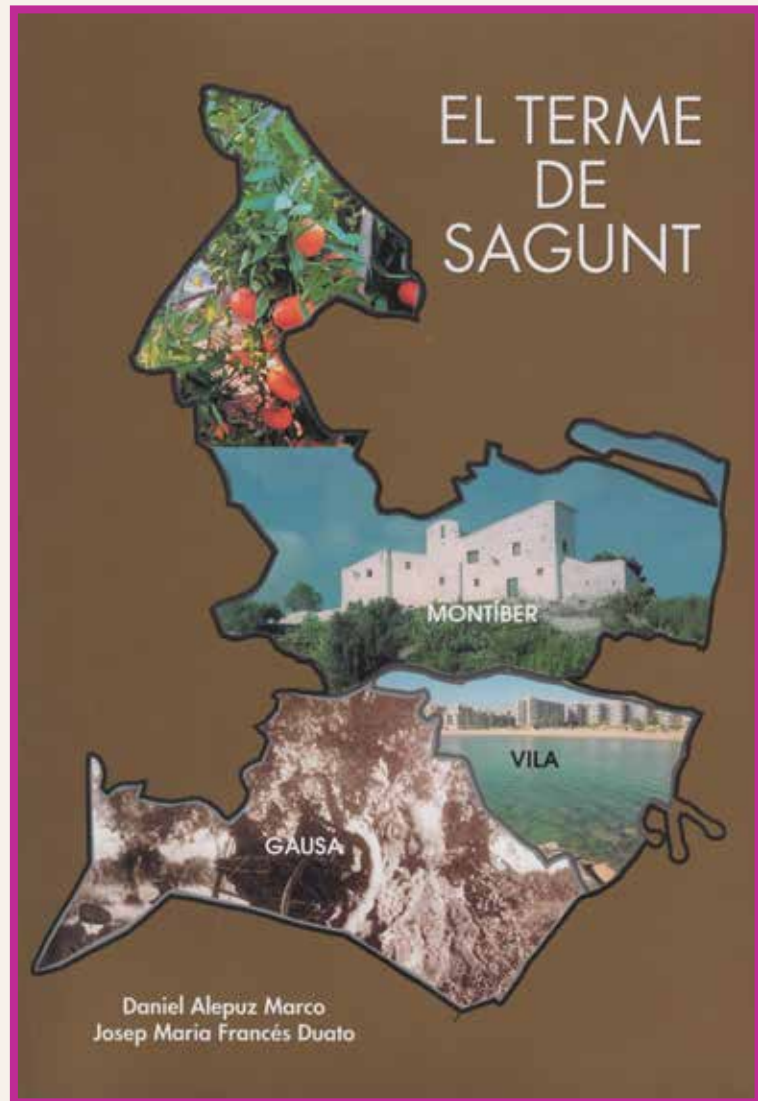
Tinguérem la sort de comptar amb les seues col·laboracions des de principis dels anys 90. Ens ha fet estimar un poquet més el nostre poble i els seus voltants. Un poble que ens mostrà a través del llibre que va escriure amb Josep Maria Francés i Duato, Sagunt i el seu terme, en el qual ens contaren detalladament totes les partides, camins, alqueries, séquies, pous i motors que tenim i ens mostraren la singularitat de la nostra toponímia municipal, font d'informació inestimable, que salva de l'oblit records i contalles, però sobretot fixa i situa la toponímia rural saguntina a un nivell reconegut per tots. Varen fer una feina impressionant que començà en una Setmana Cultural de la Falla Santa Anna l'any 1995, i que set anys després culminà amb la publicació del llibre.

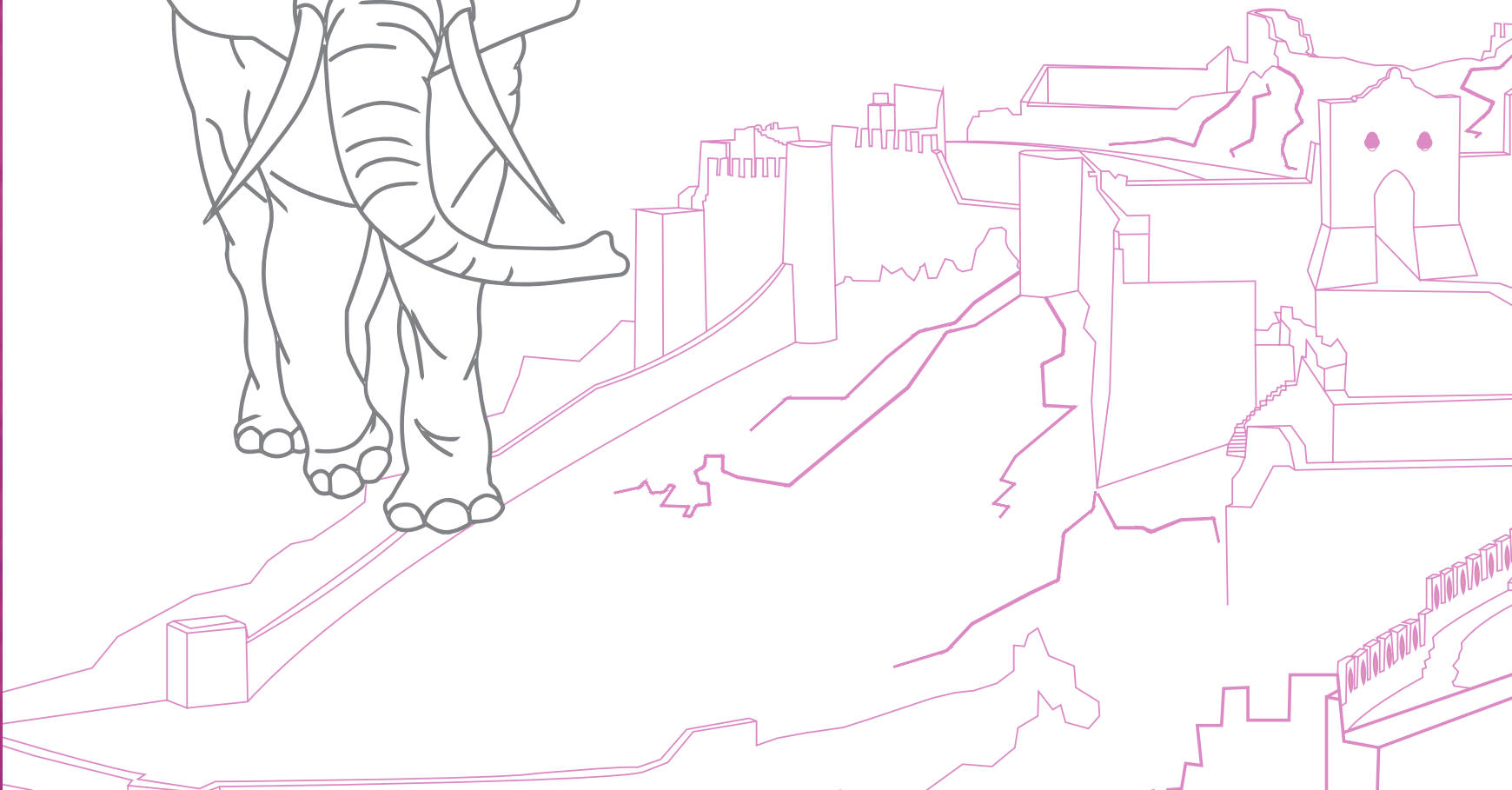
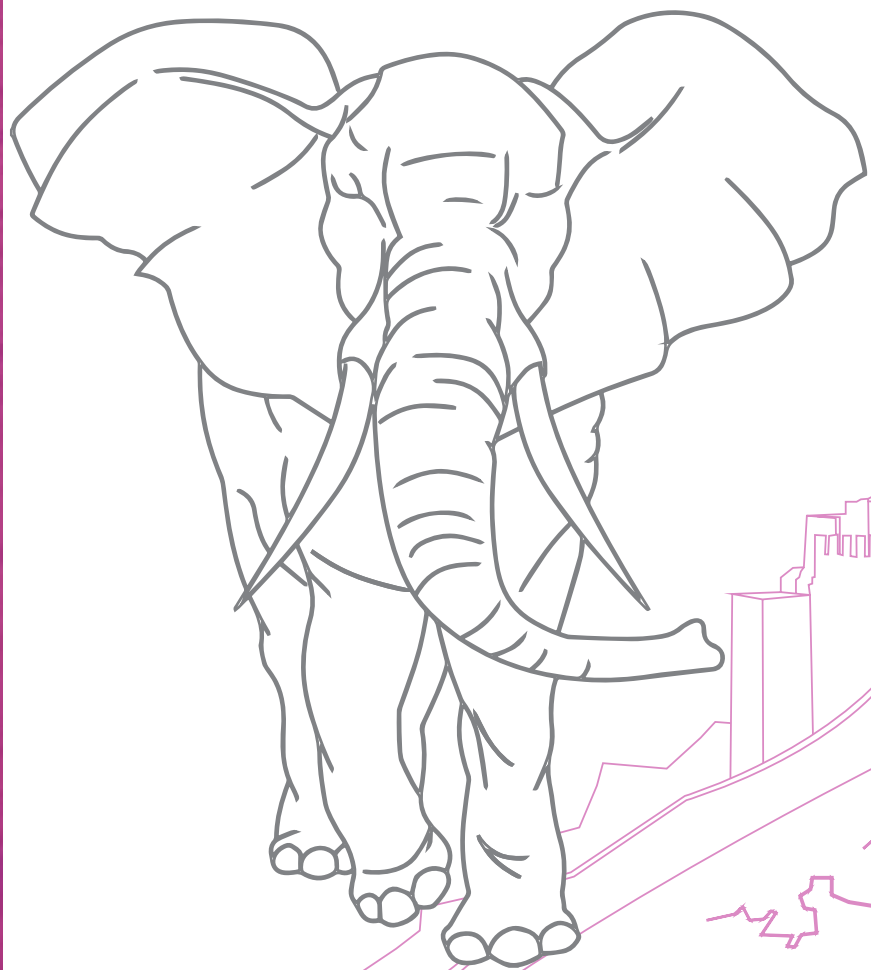
Aquestes coses només poden fer-les persones que estimen tant el seu poble i no els importa dedicar tants anys de la seua vida a una tasca, com va ser aquest llibre, de manera totalment altruïsta.

Fins als seus últims dies va ser una persona que observava calladament tot el que passava al seu voltant, per a després contar i contar tot el que veia. Tal vegada no tingué una infantesa massa dolça, però el que sí és segur és que al llarg de sa vida va saber guanyar-se la simpatia de tota la gent que anà coneixent.

El passat 12 de desembre ens deixares, però des d'ací, des de l'Associació Cultural Falla Santa Anna, et recordarem sempre. Gràcies.

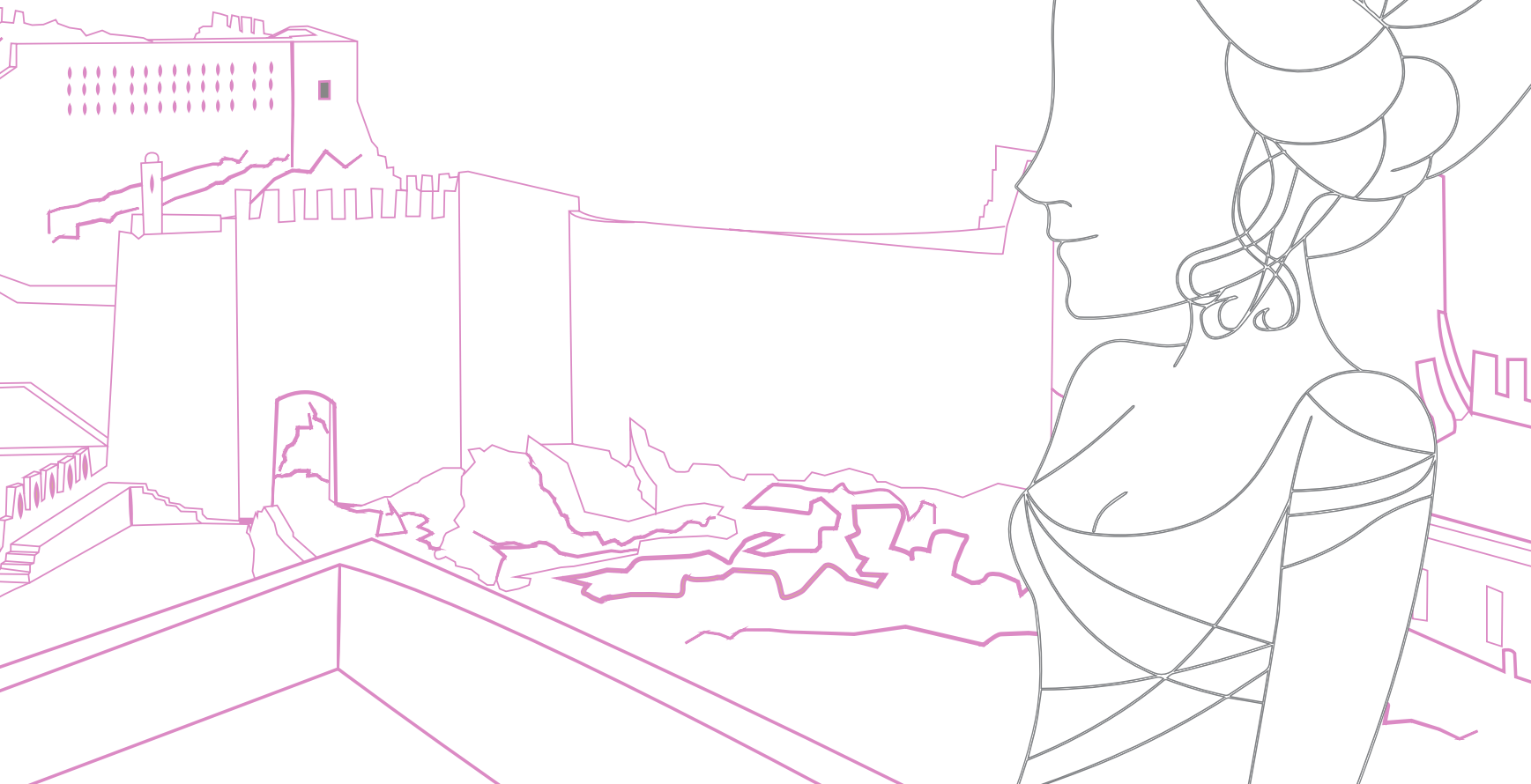
Descansa en pau, Daniel Alepuz i Marco.

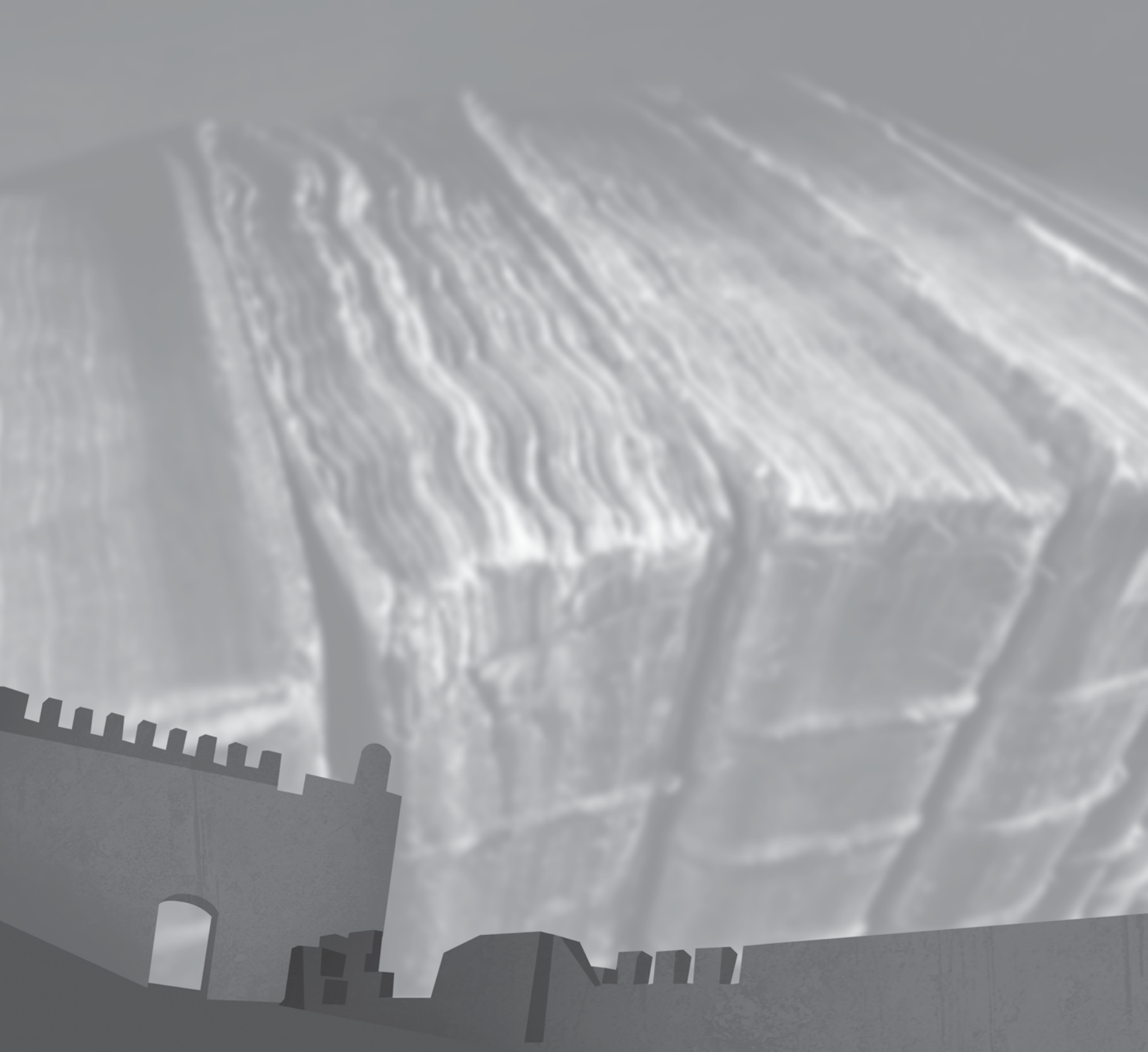

Col.laboracions Literàries

LLIBRET 2016

La destrucció de SAGUNT en la literatura

Manuel Civera i Gómez

El fet històric i l'origen del topos literari

En els segles IV i III aC les polis ibèriques Saiganta, Leiria Kili i Otobesa, les quals se situaven entre el Xúquer i l'Udiba, formaven la federació Arse. Aquesta institució es regia per un senat que residia a la ciutadella de Saiganta, com evidencien les monedes de la seca Arse i les inscripcions ibèriques de Sagunt en les quals apareixen magistrats de les polis esmentades. A la fi del segle III aC tot sembla indicar que el nom ibèric de Saiganta [Sàganta] perd la prosòdia ibèrica (paraula esdrúixola) i passà a pronunciar-se com a paraula plana Saganta [Sagánta], ben propera ja a la denominació llatina de Saguntum. La potència politicomilitar i

comercial d'Arse, i la preeminència de Saganta en el conjunt de les polis, expliquen els recels entre Roma i Cartago per dominar la costa occidental de la península.

En la Primera Guerra Púnica (262 aC-241 aC) s'enfrontaren Roma i Cartago pel control de l'illa de Sicília situada al centre de la Mediterrània. La victòria romana forçà el general cartaginés Amílcar Barca a canviar d'estratègia. D'acord amb el senat cartaginés, passà amb un exèrcit a la península Ibèrica l'any 237 aC (revisar) i incorporà per a Cartago el sud peninsular que proporcionava aliments i minerals a la metròpoli. A la mort d'Amílcar, el seu gendre Asdrúbal assentà el domini sobre els territoris al sud del Guadiana i el Segura i fundà la capital Kart-Hadtha (Cartagonova [Cartagena]) sobre la ibèrica Màstia. Amb l'assassinat d'Asdrúbal l'any 222 aC (revisar), Anníbal assumeix el comandament cartaginés en la península i en les campanyes militars dels tres anys següents. Així prepara el projecte militar d'envair la península Itàlica pel nord amb la finalitat d'acabar amb Roma.

LA CAIDA DE SAGUNTO

TRAGEDIA

Representada en el TEATRO REAL de Lincoln's-Inn-Fields

ESCRITA POR PHILIP FROWDE

*Edición facsímil de la impresa en
LONDRES, 1727. Traducción, estudio y notas de
EVANGELINA RODRÍGUEZ Y JOSÉ MARTÍN*

SAGUNTO:

Impreso en los TALLERES de NAVARRO IMPRESORES
MCMXCV.

L'any 221 aC, el següent a la mort del cunyat Asdrúbal, Anníbal Barca va dedicar la campanya militar a sotmetre els olcads amb la finalitat de consolidar les fronteres de la Hispània cartaginesa (Guadiana i Segura), creada per Amílcar i Asdrúbal.

L'any 220 aC, va dedicar la campanya militar a rendir els pobles de la Meseta peninsular que es trobaven en la Via de la Plata, especialment els

salmantins i zamorans. Al mateix temps predisposà els turbuletos (ara terolencs) contra Saganta, ben probablement per l'eixida a la mar. Les viles arsetanes s'alinearen al costat de Cartago (Leiria i Kili) i al costat de Roma (Saganta i Otobesa). Aquesta tensió acabà amb una guerra civil, que tingué com a conseqüència la divisió de la federació arsetana. Leiria fou refundada per Ede Kon amb el nom d'Edeta, nom que es deriva del llinatge dels Ede, un membre del qual, Ede Ban, fou el primer que encunyà moneda de plata amb la seca Arse, en la segona meitat del segle IV aC.

L'any 219 aC, tenint com a excusa les represàlies de Saganta efectuades contra els arsetans procartaginesos, Anníbal va assetjar la ciutat de Saganta, fet que comportava l'incompliment del tractat dels romans amb Asdrúbal, que consistia, per part dels romans, en el reconeixement de les fronteres cartagineses seguint els rius Guadiana i Segura i, per part dels cartaginesos, en no incorporar més terres enllà del riu Segura (per a molts l'Ebre). Anníbal assetjà i destruï Saganta després de castigar-la durant els vuit mesos que durà la campanya anual (des de març fins a octubre). A conseqüència de la destrucció de Sagunt, Roma declarà la guerra a Cartago.

L'any 218 aC començà la Segona Guerra Púnica, en la qual es va dirimir el control de la Mediterrània occidental. Eliminada la federació arsetana i destruïda Saiganta, Anníbal tingué el camí lliure per a envair la península Itàlica pel nord: abandonà dels mercenaris ibèrics i el pas dels Alps quan ja començà a nevar. Amb l'ajuda dels pobles celtes, Anníbal començà guanyant el romans i ben a prop estigué de rendir Roma. Els romans tingueren l'encert de traslladar i dividir el camp de batalla: els generals Publi i Gneu Escipió passaren a la península Hispànica i la sort els fou propícia. Amb la victòria final dels romans sobre els cartaginesos,

la lluita abnegada i desigual dels saguntins contra els cartaginesos per defensar fins a la mort la seua llibertat a pactar convenis comercials i d'adhesió militars amb altres pobles, el setge, la resistència i la destrucció de Sagunt va passar a la Història com un fet excepcional i modèlic de fidelitat, i va ser tractada per Polibi i Tit Livi i recreada per Sili Itàlic.

Polibi és l'historiador més proper a la destrucció de Sagunt per Anníbal, perquè va nàixer entre els anys 210/205 aC, quan foren vençuts els cartaginesos a la península, i va viure fins l'any 127 aC. Era d'origen grec i lluità en l'exèrcit del rei Perseu de Macedònia. Va ser fet presoner pels romans l'any 167 aC i d'ací passà a ser historiador de Roma. Va escriure *Històries* i, en el Llibre III, fragments 15, 17, 26-30 i 98-99, escriu sobre assumptes relacionats amb Sagunt. Els ítems que dedica a Sagunt són els següents: la guerra civil entre els arsetans, l'ambaixada romana, la descripció de la situació de Sagunt, la valoració de la ciutat en el context ibèric (la ciutat més fèrtil d'Ibèria), el setge de Sagunt, la presa després de vuit mesos, el botí aconseguit (riqueses, presoners i bagatge), l'avanç dels Escipions cap a Sagunt, el campament romà al costat del temple de Venus, i de la participació de l'iber Abílax en el canvi del curs de la guerra a favor dels romans.

Tit Livi (64 aC - 17 dC) visqué cent cinquanta anys després de la destrucció de Sagunt; però és qui amb més detall descriu el setge i la destrucció perquè, en ser l'historiador oficial d'August, disposà ben segur de bones fonts. Va escriure la *Història de Roma*, en què parlava de Sagunt en els llibres:

XXI 4-44, XXII 14 i 22, XXIV 42, XXVI 20, i XXVIII 39. Els ítems més importants que Tit Livi dedica a Sagunt són: la guerra civil entre els arsetans, l'ambaixada romana, la descripció de la situació de Sagunt, la valoració de la ciutat en el context ibèric (la més important al sud de l'Ebre), la quantificació de l'exèrcit cartaginés en cent cinquanta mil homes (nombre que havia d'incloure els edetans i els turbuletos, o era una hipèrbole), l'inici de l'atac a la ciutat per la banda més plana i oberta a la vall

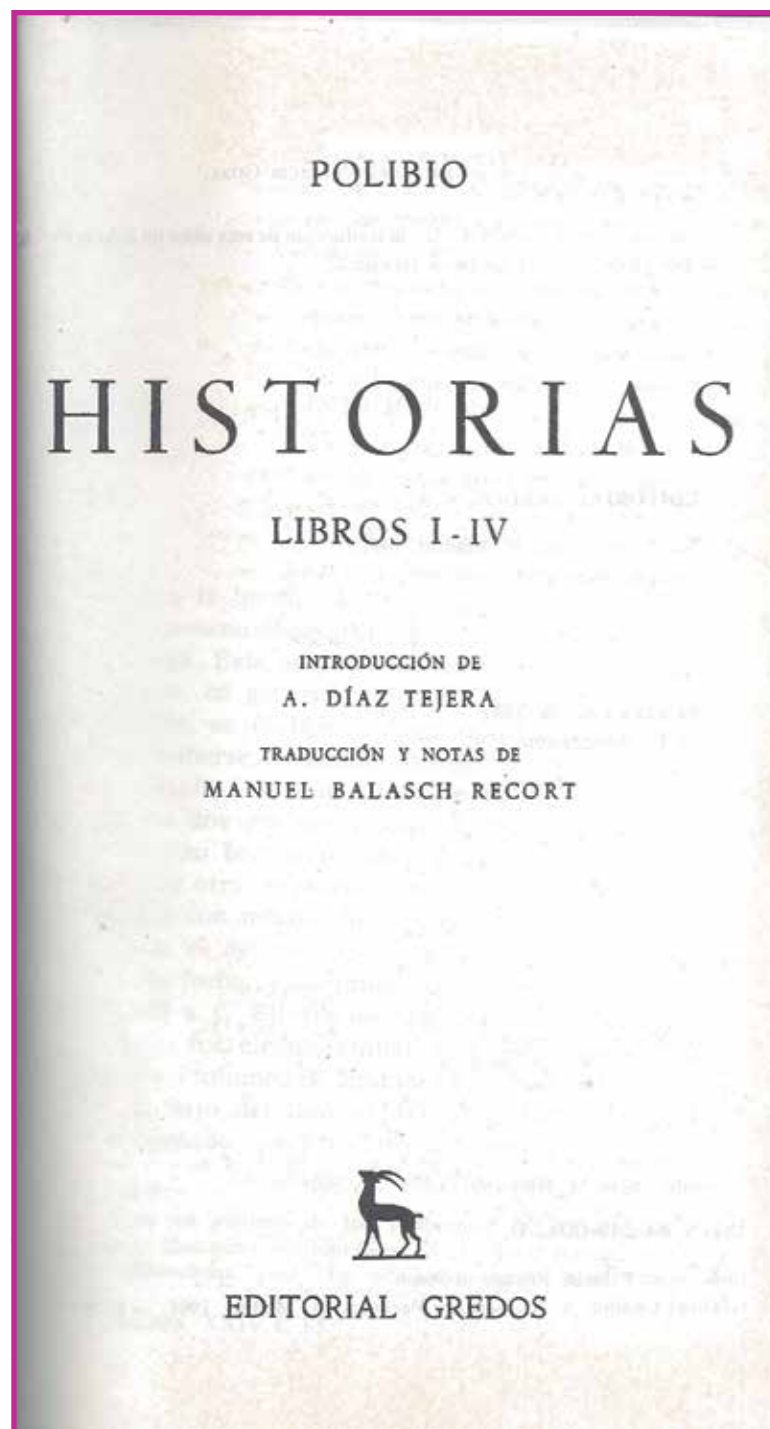

(punt que hagueren d'abandonar perquè estava defensat per una porta que permetia l'eixida en trompa [feriren el mateix Anníbal], una potent torre construïda sobre la roca de la muntanya [després Ferrissa]), el canvi de l'objectiu de l'atac pel front nord que estava construït sobre terra on assolaren tres torres i les muralles que les unien (zona també desestimada perquè les cases de la ciutat eren properes i els saguntins reconstruïen la bretxa tan bon punt l'assolaren), l'atac per l'oest on assolaren les defenses [torre de la Presó o de l'Hospital] i ocuparen la part occidental de la ciutat

on se situava el temple de Diana Màxima, l'intent del saganteu Alcon per aconseguir una rendició honrosa, la intervenció del procartaginés Alorc, el canvi d'atac a la ciutadella per l'occident [Alts d'Anníbal], la pèrdua de les places occidentals de la ciutadella, l'assolament de la torre que protegia les places orientals, l'ocupació definitiva de la resta de la ciutadella i de la ciutat, el botí, la recuperació de la ciutat pels germans Escipió i la intervenció d'Abílix en la derrota definitiva dels cartaginesos en la península a favor dels romans dirigits per Publi Corneli Escipió l'*Africà*.

Sili Itàlic (c. 25 dC – c. 101) fou el primer a recrear literàriament la destrucció de Sagunt en *Púnica*¹ i ho féu tres-cents anys després dels successos. Extrau els fets heroics i la fidelitat que havia descrit Tit Livi i la recreació literària de la tradició èpica clàssica representada per Homer amb *la Ilíada* i Virgili amb *l'Eneida*. El contrast més notable entre la textualitat històrica i la poètica clàssica és que el setge i la destrucció de Sagunt es produeixen en un ambient de tensions entre els déus, i entre els déus i els homes. El poeta empra repeticions, metàfores i símls, jocs de paraules, neologismes i explicita els noms que coneixem com a protagonistes segons Livi (Anníbal, Bostar, Alorc, Alcon...) i molts altres arreplegats de diferents fonts (saguntins i pro-romans: Murro i Tiburna, Sícoris, Kaiko, Àrado, Hiberno, Ladmo, Cremes, Temiso, Hosto, Folo, Metisco, Ligdo, Dúrio, Galeso, Cromis i Gías, Mopso el vell i la seua esposa Mèroe, Mopso el jove, Dorilas, Ícaro, Règul, Tímbreno, Eurimedonte, Licormas, Teron; i procartaginesos: Màsilus, Cartalon, Hiempsal, Atir, Yarbás, Gàramo, Tiro, Gisgon, Bagas, Lixo, i les «amazones» Harpe, Asbité.

1. Itàlic, Sili (c. 88 dC / 2005): *Púnica*, edició de Joaquín Villalba Álvarez. Ediciones Akal, Madrid, Llibres I i II, p. 153-205.

La destrucció de Sagunt per Anníbal convertí Sagunt en una referència ineludible pels tractadistes europeus des de l'antiguitat fins a l'actualitat. Esmente alguns dels autors antics: Juli Cèsar (100 aC–44 aC, Roma) estigué a Sagunt i en parlà; l'historiador Diodor Sicul, grec de Sicília del segle I aC, insisteix en el fet que els saguntins cremaren el que tenien de valor en la plaça pública (or i plata personal i del tresor públic) i s'immolaren; el geògraf Estrabó (64 aC–24 dC) situà orogràficament Sagunt; també en tractà el geògraf Pomponi Mela (?–45 dC); el poeta cordobés Anneu Lucà que assegurà que la falàrica era una arma saguntina (30–65 dC); Plini el Vell (23–79 dC) afirmà que el temple de Diana es trobava *infra oppidum* i que Anníbal, quan ocupà la ciutat, el respectà i es per això que en conegué el bigam de ginebrer; Plutarc de Queronea (c. 46–c. 120), com Polibi i Livi, afirmà que Anníbal se'n portà un gran botí de Sagunt; l'historiador Juli Floro, que visqué entre el segle I i II, considerà que la resistència saguntina durà nou mesos; Apià (c. 95–c. 165 dC) relatà la Segona Guerra Púnica; l'astrònom i geògraf Ptolomeu (c. 85–170 dC) situà Sagunt en les coordenades terrestres i descriu l'Edetània; Aureli Prudenci (348–c 413) afirmà que Vicentius mor a Sagunt; Agustí d'Hipona (354 - 430) mantingué que la resistència de Sagunt fou de vuit o nou mesos...

Aquesta tendència arribà fins al renaixement i, sent el regne de València la porta d'entrada a la península Ibèrica, trobem referències al fet d'armes saguntí en els autors més destacats.

Joan Martorell (1410–1465), que al meu entendre fou l'autor encobert de la *Celestina* en 1465, encriptà en una contestació de Semproni a Calixt de l'acte primer que fa referència a la destrucció de Sagunt per Anníbal: «Digo que ¿cómo puede ser mayor el fuego que atormenta un vivo que el que quemó tal cibdad é tanta multitud de gente?»

Jaume Roig (circa 1410–1478) exposa a l'*Espill* la destrucció de Sagunt amb versos tetrasíl·labs (c. 1460) com un dels efectes perversos de les dones: «Ab diabòlica / art no catòlica / ells engendraven, / e s'emprenyaven / de fills malvats / (...) La gran Sagont / –hui en resta el mont, / antic mont vert, / aquell de cert / que en féu tal mal / per Anníbal, / hui dit Morvedre– / no esperes medre / pus en creixença.»²

Pere Antoni Beuter (1490–1554) va escriure en valencià l'any 1503 la *Primera part de la història de València* (la segona part es va editar en castellà en 1550) amb una llarga referència a Sagunt.³ Segueix Tit Livi i Sili Itàlic (fundació de Sagunt per Hèrcules, la defensa de Murro de la porta de la ciutat...) com si la informació fora de la mateixa naturalesa. Barreja fets històrics amb aspectes poètics resultant una història llegendària que s'arrossega fins als nostres dies.

2. Roig, Jaume (c. 1460): *Espill* a cura d'Antònia Carré. Quaderns Crema, Barcelona, 2006, versos 7113-7117 i 7139-7147.

3. Beuter, Pere Antoni (1982): *Crònica*, introducció i edició d'Enric Iborra. Institució Alfons el Magnànim, Dip. València, p. 153-157.

La destrucció de Sagunt en poemes èpics i tragèdies

En el segle XVI s'inicià la creació de poemes èpics i drames,⁴ que arriba fins als nostres dies. En els drames, el tema amorós s'afegí al fet històric com un element que arrela en les relacions guaitades en Sili Itàlic, fonamentalment l'amor entre Murro i Tiburna. Destaque breument les històries d'amor dels relats que es conserven.

Jorge Castilla escrigué en 1520 l'obra *La fundación y destrucción de la cibdad de Monviedro*, ara desapareguda.

Lorenzo de Zamora (segle XVI): *La Saguntina*, escrita entre 1579 i 1589 quan l'autor tenia divuit anys.⁵ Es tracta d'una llarga història que recrea la resistència i tràgic final de Sagunt contra els cartaginesos en dinou cants d'octaves reals amb un total de 11.176 versos hendecasíl·labs. A la fi de l'enfrontament i resistència de Sagunt contra els cartaginesos, Dorocent, que era un cartaginés amic i familiar d'Anníbal, s'enamora de la bel·licosa Sergenta, que era filla d'una destacada família saguntina, d'ací el títol de l'obra. Sergenta diu al seu enamorat que si l'estima, havia d'alliberar la seua pàtria. Dorocent demana permís a Anníbal per casar-se amb Sergenta. Anníbal li'l dona;

4. La major tasca de recerca i estudi sobre el topos de la destrucció de Sagunt la féu Evangelina Rodríguez arran del I Congrés d'Estudis del Camp de Morvedre en 1993 en la ponència: «Sagunto en la Literatura: èpica, vanitas y parodia», la qual fou publicada en la revista Braçal 11-12, V-2 de 1995, p. 231-283. El present treball, que és un introducció al mateix tema, n'ha fet un buidat; si bé, per facilitar la comprensió, he inclòs els treballs històrics i tots els he ordenat cronològicament i he afegit una síntesi dels tractaments didàctics.

5. Martín, J. i Rodríguez, E. (1988): Edición crítica, introducción y notas de *La Saguntina* de Lorenzo de Zamora (1589), Caixa d'Estalvis de Sagunt.

però, com la rendició de la ciutat era imminent, Sergenta es llança a les flames amb els seus béns.

En 1588 Juan de la Cueva escrigué dos romanços amb motiu de l'edició de *La Saguntina: Romance de cómo Aníbal cercó a Sagunto y la respuesta que dio a los mensageros de Roma y lo que sucedió más* i *Romance de lo que sucedió a Aníbal sobre Sagunto y un prodigio que fue visto dentro*. Es reproduïxen en el treball d'E. Rodríguez i J. Martín sobre *La Saguntina*, així com altres textos del segle d'or sobre Sagunt.

Francisco Desplugues escrigué en 1591 l'obra *La destrucción de Sagunto*, obra desapareguda en l'actualitat.

Manuel Vidal Salvador (Torreblanca, ?-Madrid, 1698): *El fuego de las riquezas y destrucción de Sagunto*. Es tracta d'un drama escrit en 2.375 versos hendecasíl·labs amb rima emparellada. L'autor interpreta que el temple de Diana està fora de la ciutat i que els edetans (anacronisme) i els segobirices eren amics dels saguntins. Sinopsi: Anníbal matà Celaure en el setge de Saitabi i li llevà un anell amb el nom de la saguntina Rosaura. En el setge de Sagunt, Anníbal cerca aquella jove i bella saguntina servidora del temple de Diana. Els cartaginesos se n'apiaden de les lamentacions de les servidores del temple i en aquesta relació, sense saber la identitat personal, Anníbal i Rosaura se n'enamoren. Rosaura li demana al cartaginés que intercedira davant d'Anníbal perquè alçara el setge de Sagunt. Quan els enamorats descobriren les identitats respectives, nasqué el conflicte interior entre l'amor i el deure. Anníbal recomanà a Rosaura que no entrara a la ciutat; però ella hi entrà i es va unir als assetjats. Rosaura, tenia a tir de fletxa l'Anníbal, però ho va fer Liodor i el va ferir. El general cartaginés prometé que, després de conquerir Sagunt, perdonaria els saguntins per amor a Rosaura; però Rosaura, com la resta

dels saguntins, es llançà a la foguera amb les seues possessions.

Josep Manuel Miñana (1671-1730) escrigué en 1702 un poema èpic inacabat en llengua llatina, *Saguntineida* o *De Saguntii excidio*.⁶ Relaciona la mitologia amb el conflicte bèl·lic saguntí, com Sili Itàlic: Sagunt és l'objectiu de la ira de Juno, muller de Júpiter, i partidària dels cartaginesos que es defensen amb la col·laboració d'Hèrcules. Repartiment. Divinitats adverses: Juno, Saturn i Mart. Divinitats favorables: Hèrcules i Gazel. Cartaginesos: Anníbal i Bostar. Saguntins: Alastor descendent de Zakintos.

Philip Frowde (?-1738) escrigué en anglés i amb 1.929 versos hendecasíl·labs l'obra teatral *The Fall of Saguntum* (entre 1729 i 1726). Cal dir que per a l'estrena, a manera d'introducció, un autor sota les inicials A. B (potser el mateix Philip Frowde), escrigué una llarga carta titulada *The History of Saguntum, and Its Destruction by Hanibal: extracted from the Antient Historians and Poets, fot the illustration of a Tragedy call'd The Fall on Saguntum*.⁷ És destacable la rica i magnífica traducció d'Evangelina Rodríguez i José Martín. La història amorosa que il·lustra l'obra esdevé entre el romà Fabi i Timandra, filla de Sícoris, governador de Sagunt. També farceixen l'obra la parella Murro, germà de Timandra, i Candace, amazona enamorada de Fabi. El romà Fabi mor defensant Sagunt (també Murro), de manera que neteja així l'afront de Roma a la ciutat. Timandra encén la

6. Estellez González, J. M^a i Pérez Durà, F. Jordi (1991): «Saguntineida de José Manuel Miñana», *Sagunt, antigüedad o ilustración*. Ed. Alfons El Magnànim, Dip. València, p. 375-403.

7. Totes dues obres foren traduïdes, prologades i anotades críticament per Evangelina Rodríguez i José Martín amb els títols: *La historia de Sagunto* i *La caída de Sagunto*. Navarro Impresores, Sagunt, 1995.

pira per incinerar Fabi i s'hi llança per ser junts a l'urna cinerària.

Enrique Palos y Navarro (Morvedre, 1749-València, 1814) escrigué en castellà, en 1804, *La destrucción de Sagunto*, obra que es considerava perduda i es recuperà i s'edità enguany passat. El drama fou escrit en 3.357 versos octosíl·labs que tendeix a la rima dels parells. Sinopsi: Els saguntins, assetjats pels cartaginesos, es preparen per combatre. Teodor, general saguntí, i Tiburna, dama saguntina, s'estimen. També farceixen l'obra la relació d'amor i odi entre Dorocent, cartaginés, i la saguntina Sergenta, així com la d'Anníbal amb Himilce, presonera de Teodor. Després de vuit mesos de setge, els saguntins no disposen d'aliments i la situació

és desesperada, tant que per resistir proposen que els menors i els majors que no poden lluitar siguin sacrificats i menjats pels guerrers. A la fi, davant de l'atac definitiu dels cartaginesos els que queden es llancen al foc amb les seues pertinences, com és el cas de Tiburna, o s'immolen, com és el cas de Teodor.

Gaspar Zavalay Zamora: *La destrucción de Sagunto* (1792).⁸ El drama de 3.137 versos octosíl·labs que tendeixen a la rima dels parells. Les històries amoroses inserides en el desenvolupament de la trama són les següents. Hesione, filla de Sigeo, governador de Sagunt, està casada secretament amb Lus, general saguntí, els quals tenen un fill menut que es diu Tago. El saguntí Sicano està

8. Zavala y Zamora, Gaspar (1792): *La destrucción de Sagunto*. Edición crítica, estudio y notas de Evangelina Rodríguez Cuadros, Navarro Impresores, Sagunt, 1996.

enamorat d'Hesione i és contrincant polític de Lus. Lus féu presonera Himilce i, després que es fera prosaguntina, procura inútilment que el seu enamorat Anníbal alçara el setge de Sagunt. Sicano denuncia al senat de Sagunt les pretensions de Lus, que interpreta com a traïdores, i al mateix temps estén entre els cartaginesos que Lus i Himilce s'entenen. Lus ha de fugir i, quan torna ferit i el Senat de Sagunt el donava per traïdor, demostra la seua innocència i la maldat de Sicà. Finalment, Lus entrega Himilce a Anníbal i aquest ataca Sagunt. Els saguntins resisteixen fins que, davant la imminent victòria, es llancen al foc o s'immolen.

Isidoro Vilarroya: *Las ruinas de Sagunto* (1845). Es tracta d'un poema històric escrit amb 3.442 en versos hendecasil·labs, en el qual es canten els passatges de la fundació de Sagunt; la Primera Guerra Púnica; l'establiment dels cartaginesos en

la península Ibèrica; el govern d'Amílcar, Asdrúbal i Anníbal; el trencament dels pactes entre Roma i Cartago; el setge de Sagunt pels cartaginesos; les ambaixades romanes; la ferida d'Anníbal; les propostes de rendició; la fam; i la crema de les joies i la immolació dels supervivents de la guerra. Tot sense entrar en històries particulars.

Jardiel Poncela (1901-1952) va escriure en c. 1920 la farsa: *La catástrofe de Sagunto* (també anomenada *La hecatombe de Sagunto*). No dispose del text.

Víctor Irazo Simón va escriure en 1882 el poema èpic *Lo darrer jorn de Sagunt*. En el cant primer, un narrador omnipresent descriu el setge de Sagunt pels cartaginesos i l'estat d'impotència dels assetjats. En el cant segon, conta l'intent d'Alorc perquè els saguntins accepten la rendició i l'elecció de combatre fins a morir. En el tercer cant, explica

la lluita desesperada, l'enfrontament de Murro contra Anníbal i la immolació en les fogueres. Repartiment: per part saguntina s'esmenten els guerrers: Murro, Alcon, Metisco, Pholo, Gias; i els sacerdots: Hosto, Ledo, Teron, Grayo i Dauno. Per part cartaginesa, Anníbal i Alorc.

F. Castañer i José María Pemán escrigueren el guió de l'obra de teatre *La destrucción de Sagunto*, que fou representada en el Teatre Romà de Sagunt en 1954, en 1974 i actualment continua escenificant-se en el programa Sagunt a Escena per una companyia popular de la ciutat. Sinopsi: Besàsides, fill del rei dels turbulettes, i la saguntina Diana, s'enamoren al temps que descobreixen que els seus respectius pobles estan enfrontats. Els enamorats passen junts les festes de l'estiu. Besàsides es debat entre l'amor i la guerra, és partidari de la pau entre els seus pobles i, amb l'atac d'Anníbal, participa en la defensa de Sagunt. En l'enfrontament final, Besàsides mor per la fletxa d'un africà i Diana es llaça a la foguera amb les seues joies.

Juan Chabret Villar, membre destacat de la Penya Esvaradora de Sagunt, escrigué en 1957 en un to d'humor i seguint l'obra de Pemán i Castañer *La destrucción de Sagunto*. La comèdia està escrita en valencià, en versos pentasíl·labs que rimen els parells. El fet d'armes del setge i destrucció de Sagunt gira al voltant de l'eix amorós entre Besàsides, fill del rei Turba de Túrbula, amb la saguntina Diana. El turbuleta, per l'amor a Diana, es passa al bàndol saguntí. A la fi, aquest mor per una fletxa turbuleta i Diana marxa a la defensa desesperada de l'atac definitiu.

Rodolf i Josep Lluís Sirera publicaren en 1990 el sànet *A l'Edén me'n vull anar (o El judici celestial del Virgo de Vicenteta)* en el qual hi ha una escena sobre el topos de Sagunt. El personatge Bernat i Baldoví havia de passar del Purgatori al Cel; però, com que havia escrit *El virgo de Vicenteta*, no hi

pot entrar. Aleshores, acompanyat per dos àngels, se'n van a la Terra per a investigar el fet; però es confonen les coordenades temporals i apareixen a Sagunt l'any 219 aC, on s'esdevé la farsa en els mitemes de la destrucció: la lluita per la glòria i la mort, l'amor a la Pàtria i la vanitat de pertànyer a una ciutat que té un lloc en la Història.

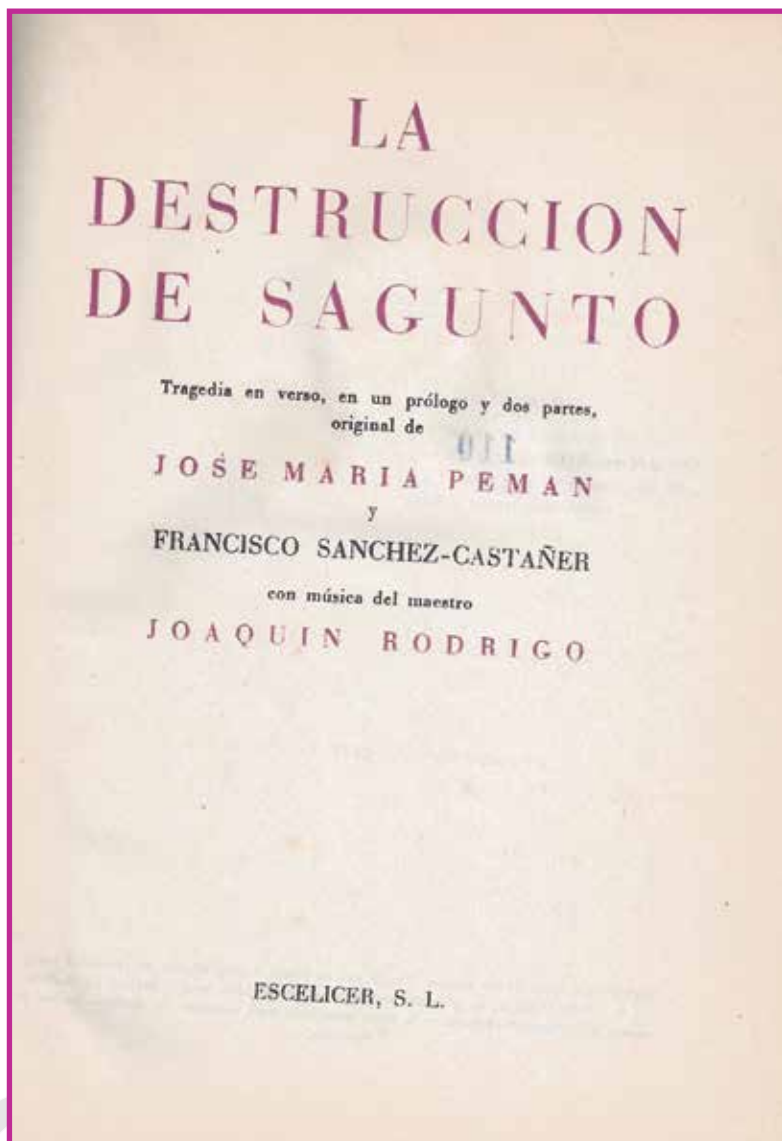
La destrucció de Sagunt en la narrativa i la música

En el segle XIX es realitza la sistematització de la història de Sagunt i el relat s'allarga amb les trames amoroses, es desenvolupa la novel·la, gènere literari que en el XX es va convertir en la textualitat en voga.

Carlos Nicolás de Palomeras: *Últimos días de Sagunto ó Ergasto y Belenna* (1863).⁹ El relat comença narrant la presa d'Hèlice per Asdrúbal, ciutat que estava governada per Orison, la filla del qual era Belenna que estava enamorada d'Ergast, fill del príncep de Numila. Belenna fou feta esclava i a poc passà a ser la favorita d'Himilce (ací esposa d'Asdrúbal). Ergast, que havia salvat Asdrúbal, s'enrolà en l'exèrcit cartaginés per acostar-se a la seua amada. Asdrúbal, Anníbal pretenien Belenna i fan presoner Ergast per entrar al palau on era. Olorco, amic d'Ergast, l'allibera i arribant a Sagunt aconseguix ser governador. Belenna, servidora d'Hemilce, arriba amb els exèrcits cartaginesos a Sagunt i és raptada per Ergast. Lliures els dos, són víctimes dels atacs d'Anníbal, Belenna se suïcida amb un punyal i Ergast corre cap a l'entrada dels cartaginesos dirigits per Anníbal.

Vicent Boix i Ricarte (1813–1880) publicà en 1865 *Memorias de Sagunto*, en què identifiquem dues parts: en la primera tracta la fundació de Sagunt, la primera època de Sagunt, la Segona Guerra Púnica, el setge, la destrucció i la restauració de

9. Palomeras, Carlos Nicolás de (1863): *Últimos días de Sagunto ó Ergasto y Belenna*, Librería de Alou Hermanos, Barcelona.

la ciutat pels Escipions; en la segona part tracta les ruïnes, els fangs, el teatre, les medalles i acaba en altres notícies posteriors.

Antoni Chabret i Fraga (1846-1907) escrigué *Sagunto, su historia y sus monumentos* (1888), treball que tingué com a referència el de Vicent Boix. Ha estat l'obra noucentista que narrà en el

primer volum, i per primera vegada, l'evolució històrica de Sagunt des de l'època ibèrica fins a les guerres carlines. El segon volum està dedicat a treballs específics i a la reproducció de documents.

Lluís Cebrián i Mezquita (València 1851 - València 1934) va escriure en 1891 *Sagunto*, òpera en tres actes amb música de Salvador Giner. Sagunt està assetjat per l'exèrcit cartaginés. Murro, el pretor de Sagunt, té una filla que li diuen Febas que està enamorada d'Alcon. Aquest està presoner dels cartaginesos després d'una valenta resistència contra Anníbal. És amic d'Alorc, procartaginés, el qual li ofereix deixar-lo lliure i el saguntí no vol. Febas, aprofitant una cova secreta, va a rescatar el seu estimat, la veu Anníbal i s'enamora d'ella. Arriben els saguntins i alliberen Alcon. Anníbal troba el passadís i apareix sota l'ara del temps d'Hèrcules de Sagunt i els saguntins tracten de traïdor Alcon. Finalment, l'atac es consuma, fereixen de mort Alcon i Febas, que Anníbal vol salvar, es clava una fletxa que portava i mor abraçant el cadàver d'Alcon.

Vicente Blasco Ibáñez: *Sónica la Cortesana* (1901). La història amorosa que conforma l'eix de la novel·la són els amors de la grega i rica Sònica, cortesana establida a Sagunt, i el mercedari grec Acteó. El grec arriba al port dels Estanys i va descobrint el prestigi de la ciutat i de Sònica. Tots dos es veuen immersos en el setge de Sagunt pels cartaginesos i dirigits per Anníbal i, com a il·lustres saguntins, moren defensant la ciutat.

Camilo Millán escrigué en c. 1905 el conte *Sagunto o Los amores de Glauca*.¹⁰ El comerciant grec Geró establert a Sagunt era un espia al servei d'Anníbal que elaborava un plànol per atacar i destruir Sagunt. El cas és que Geró s'enamora de la saguntina Glauca; però aquesta el menysprea

10. Millán, Camilo (c. 1905): *Sagunto o Los amores de Glauca*. Ed. Pedro Torrella, Barcelona.

perquè estimava el saguntí Alorc. Geró acaba el plànol i Anníbal li vol pagar i ell li demana que, quan rendisca Sagunt, li entregue Glauca com esclava. En la lluita final, Glauca mata amb una fletxa Geró i ella i Alorc es llancen a les flames.

José Poch Noguier escrigué en 1930 *Sagunto*,¹¹ una narració en què l'inventor Diodor (Sicília) i la seua esposa Asbyte (celtibera) tenen un fill Eubeó. Aquest s'enamora de Júlia una nena raptada per Diodor, que resulta ser germana d'Anníbal. Per raons familiars, aquesta família està establida a Sagunt i milita en bàndols diferents. Així, viuen el setge i destrucció de Sagunt per Anníbal, Asbyte es llança a la foguera i Eubeó agafa a Júlia i fugen d'aquell infern.

Mary Dolan escrigué en 1952 *Hannibal of Carthage*, versió publicada en castellà de 1955 per Núria Parés: *Aníbal de Cartago*.¹² El relat ens interessa perquè se situa entre la biografia i la novel·la, està escrita en primera persona (ficció de l'historiador cartaginés Sosylos que visqué i contà les guerres dels Barca (que dissortadament s'han perdut). Al setge i destrucció de Sagunt només dedica una pàgina i escaig. Diferencia bé la ciutat de la ciutadella i parla breument del setge, la defensa, la immolació en el foc i el tresor del botí.

Sir Gavin de Beer escrigué en 1969 *Hannibal, The Struggle of Power in the Mediterranean*, traduïda al castellà per Fernando Corripto (*Aníbal. La lucha por el poder en el Mediterraneo*).¹³ Es tracta d'una

història comentada en la que dedica a Sagunt un apartat de set pàgines.

Gisbert Haefs publicà en 1989 la novel·la *Aníbal*.¹⁴ Fins ara és al meu entendre la millor novel·la sobre el general cartaginés i en la qual es tracta el setge i destrucció de Sagunt amb un sentit versemblant.

Santiago Bru i Vidal va escriure la part recitada de la simfonia que compongué Adán Ferrero per 1990. L'obra resultant es digué *Sagunto, poema sinfónico (Sagunt, poema sinfónico)* que la Lira Saguntina interpretà i fou guardonat al certamen anual de la seua categoria realitzat a València.

Manuel Civera publicà l'any 1999 el llibre per a infants *Atrapats en la història*, en el qual es relata que un enigmàtic personatge saguntí, Vicent Miret, convida la colla «A colp de pedal» de València a passar la Pasqua a sa casa. La colla accepta i hi acudeix Sagunt i el seu territori on són atrapats per la història que els conta sobre el setge i destrucció de Sagunt per Anníbal. Finalment, descobreixen la malaltia de l'amfitrió i la colla empra l'andròmina el bou de Sant Ramon per tornar-lo a la realitat. Són diverses les novel·les juvenils que d'alguna manera es refereixen a la destrucció de Sagunt pels cartaginesos. Per exemple, Enric Lluch publicà l'any 2002 *Si la gran deessa ho vol*¹⁵ en què el jove protagonista, Belisker, és reclutat per l'exèrcit d'Anníbal i participa en la destrucció d'Arse (per Sagunt).

David Anthony Durham escrigué la novel·la *El orgullo de Cartago*, la qual s'edità en castellà l'any

Mediterraneo. Círculo de Lectores (cortesia d'Ed. Bruguera, SA), p. 108-114.

11. Poch Nogué, José (1930): *Sagunto*, Editorial Araluce, Barcelona.
12. Dolan, Mary (1952): *Hannibal of Carthage*, versió publicada en castellà de 1955 per Núria Parés: *Aníbal de Cartago*. Biografías Gadesa, México, D. F. 1959, p.52 i 53.
13. Beer, Sir Gavin de (1969): *The Struggle of Power in the Mediterranean*, traduïda al castellà per Fernando Corripto *Aníbal. La lucha por el poder en el*
14. Haefs, Gisbert (1989): *Aníbal*. Edhasa, Barcelona, 2001, p. 426-465.
15. Lluch, Enric (2002): *Si la gran deessa ho vol*. Edicions Bromera, Alzira.

2005.¹⁶ Santiago Posteguillo l'any 2006 publicà *Africanus, el hijo del cónsul*.¹⁷ L'autor dedica els apartats 18-22 al setge i destrucció de Sagunt per Anníbal. No segueix Tit Livi i situa la ciutat de Sagunt dalt de la muntanya, de manera que alguns dels fets narrats resulten inversemblants per al coneixedors de les restes i de la història. Etcètera.

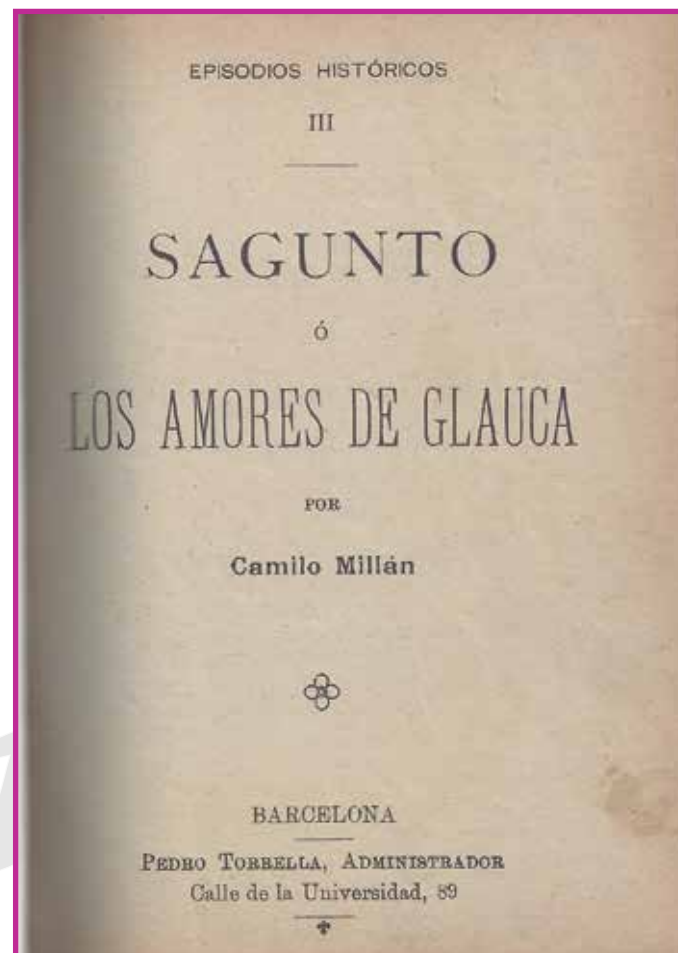
Les síntesis didàctiques i historietes sobre la destrucció de Sagunt

La gran popularització de la destrucció de Sagunt es produí en el segle XIX, en què comencen a redactar-se textos dedicats als infants, bé mitjançant preguntes i respostes, bé amb narracions o paràgrafs curts preparats per formar part de les enciclopèdies. Són textos en què es tracta la història com si fos mitologia. És a dir, es barregen fets versemblants amb fabulats, tot per cridar l'atenció dels infants.

J. Herrera Dávila i A. Alvear publicà en 1828 *Historia romana* seguint el mètode catequístic (preguntes i respostes).¹⁸ És la referència didàctica més antiga que conec: «P. Referid los principales sucesos de la historia de Sagunto. R. Sagunto fue sitiada por Annibal y le hizo una larga resistencia. Agotados los medios de defensa, propuso una capitulacion; pero las condiciones exigidas por Annibal eran tan duras que los senadores de Sagunto, prefiriendo la muerte a la deshonra, pegaron fuego a sus casas, se arrojaron á las llamas, y no dejaron á los vencedores otros despojos que sus cenizas. P. ¿Qué consecuencias tuvo la catástrofe de Sagunto? R. La noticia de este suceso excitó la cólera de los romanos. El senado envió Embajadores á Cartago,

para pedir satisfaccion. Fabio, gefe de esta embajada, propuso á los senadores de Cartago, que escogiesen entre la paz ó la guerra.»

Saturino Calleja publicà en 1887 *Historia de España*, en la qual i mitjançant el mètode catequístic resumí el mite saguntí així: «P. ¿Cuáles fueron las primeras disposiciones de Aníbal al posesionarse del mando de los cartagineses? R. Aníbal, uno de los mejores capitanes de la antigüedad, deseando cumplir lo que había jurado a su padre, puso sitio a la ciudad de Sagunto, que era aliada de Roma. ¿Què hicieron ossaguntinos cuando Aníbal los sitió? R. Los saguntinos pidieron auxilio a los romanos;

16. Durham, David Anthony (2005): El orgullo de Cartago. Ediciones B, Barcelona, p. 47-88.

17. Posteguillo, Santiago (2006): Africanus, el hijo del cónsul. Velecio Editores, Madrid. p. 74-85.

18. Herrera Dávila, J. i Alvear, J. (1828): Historia romana, Colección de tratados, literatura y artes. Sevilla.

pero acosados por el hambre, y negándoles Aníbal capitulación honrosa, tomaron una determinación desesperada, siéndoles imposible vencer al numeroso ejército que los cercaba. P. ¿Qué hicieron los saguntinos ante la imposibilidad de vencer a sus sitiadores los cartagineses? R. Los saguntinos acometieron de noche el campo enemigo donde causaron horrorosa mortandad, vendiendo cara su vida. P. ¿Cómo se condujeron los saguntinos que quedaron en la población? R. Los saguntinos que quedaron dentro de la plaza, mujeres, viejos y niños, cuando vieron sucumbir a todos los suyos, quemaron sus alhajas y se dieron muerte a si mismos, incendiando antes la ciudad; hecho que se cuenta entre los más heroicos que refiere la Historia.»

Pilar Pascual de Sanjuán escrigué en 1888 *Flora ó La educación de una niña*, (Hijos de Paluzié editores) en la qual explica la destrucción de Sagunt així: «Eran los saguntinos aliados de los romanos, y en este concepto pidieron y esperaron auxilio de sus fuertes valores. Había muerto Asdrúbal, asesinado por un esclavo, y Aníbal su sucesor, Hijo de Amílcar, no temió medir sus fuerzas con los romanos, como lo había temido su antecesor, sino que deseando quizás que le declarasen la guerra, puso sitio á Sagunto con formidable ejército. Resistieron los sitiados, esperando en vano la ayuda de sus amigos, que los dejaron abandonados á sus débiles fuerzas; y ocho meses después, agotados sus recursos, salieron los hombres á luchar con los cartagineses, mientras las mujeres, que contemplaban el combate desde lo alto de las murallas, al ver sucumbir á los suyos, encendieron una inmensa hoguera, arrojaron en ella sus muebles, joyas y vestidos, y luego se inmolaron ellas mismas con los ancianos y niños para no caer en poder de sus enemigos.»

M. Porcel y Riera publicà en 1903 la *Historia de España* composta per ítems numerats i en dedica

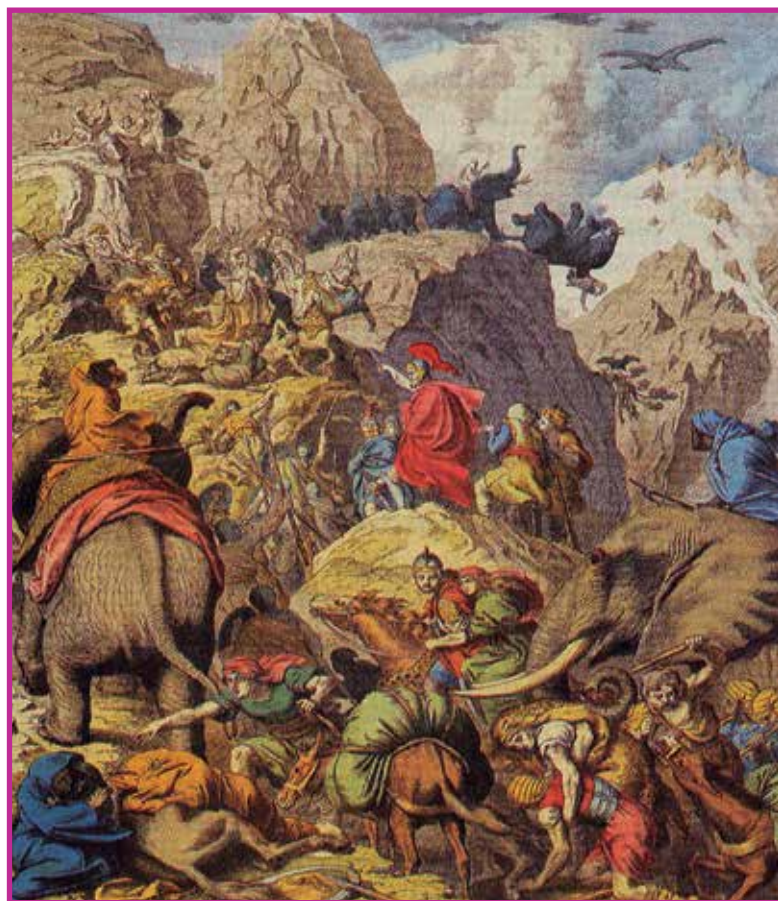
tres als fets de Sagunt: «11. Amílcar conquistó a España y fundó a Barcelona; Asdrúbal fundó a Cartagena; Aníbal atacó y destruyó a Sagunto y emprendió una terrible guerra contra Roma. 12. El general cartaginés Aníbal atacó a Sagunto, que era una pequeña ciudad española, porque no quería dejar pasar su grande ejército con el que iba a hacer la guerra a los romanos. 13. La ciudad de Sagunto, cercana a Valencia, resistió heroicamente a los cartagineses. Los saguntinos prefirieron incendiar la ciudad y salieron a morir matando, antes de entregarse a Aníbal (-219). De sota i amb lletra menuda fa les preguntes corresponents: ¿Qué general atacó Sagunto? ¿Por qué fue atacada Sagunto? ¿Cómo fue la guerra de Sagunto?»

F.T.D. publicà en 1926 la *Historia de España (Segundo grado)* en què les preguntes foren substituïdes per enunciacions en negreta: «Aníbal.- Aníbal (220-205). Sucesor de Asdrúbal, es uno de los más célebres generales de que nos habla la Historia. A los veinte años tomó el mando de las tropas. Para tener el pretexto de una guerra con Roma, atacó a su aliada Sagunto, ciudad ibera, con una importante colonia griega, la cual prefirió entregarse a las llamas antes que rendirse (219). (...)»

A principi del segle xx i amb la mateixa metodologia la *Historia de España* de Dalmau Carles Pla atribuïa a Sagunt la qualitat de ser colònia grega: «Sitio de Sagunto.- Ganoso Aníbal de vengarse de los romanos, puso sitio a Sagunto, colonia griega aliada de Roma, sin hacer caso de reclamaciones ni protestas. Destrucción de Sagunto.- Más que heroica, desesperada fue la defensa de los saguntinos: abandonados a sus propias fuerzas, esperando en vano los auxilios de Roma, agotados los víveres y sin medios de resistencia, se suicidaron.»

Desconec l'autor de *Manual de Historia de España (Primer grado)* que el règim franquista publicà en 1939, la qual acaba amb una afirmació macabra: «Sagunto. Aníbal, el gran general cartaginés, puso sitio a la ciudad de Sagunto, que era amiga de Roma; pero Sagunto, por lealtad a los romanos, sus allegados, resistió los ataques de las fuerzas de Aníbal con heroísmo impresionante. La población de Sagunto, hombres, mujeres, ancianos y niños, prefirió morir combatiendo antes que entregarse a los cartagineses. Cuando Aníbal entró a Sagunto, sólo encontró cadáveres entre las ruinas de la ciudad.»

José María Pemán sembla ser l'autor de *Manual de Historia de España (Segundo grado)* que el règim franquista publicà en 1939 per dotar les escoles de textos. És el més ideologitzat i el que més anacronismes conté: «IV.- SAGUNTO / Pero Aníbal no había contado con que Sagunto, aunque colonia griega y aliada de Roma, estaba poblada por españoles, que amaban bravamente su independencia y consideraban indigna una rendición. Los ataques directos se estrellaron contra la valiente resistencia de Sagunto y entonces Aníbal se decidió a rodearla y sitiaria. A pesar de que el Ejército de Aníbal era poderosísimo, el pueblecito español se resistía meses y meses frente a la rabia impaciente de Aníbal. Por su parte, Roma no se decidía a entrar en una guerra a fondo en esta España lejana y famosa por sus guerreros indomables, no enviaba auxilios a sus amigos de Sagunto y se limitava a enviar embajadores que discutían con Aníbal inútilmente. Mientras tanto, la situación de la gente de Sagunto, sitiada y sin comunicación, se hacía insostenible. Hasta que, al fin, viéndose perdidos, decidieron morir antes que rendirse. Hicieron en el centro de la ciudad una inmensa hoguera, en la que arrojaron todas las riquezas de las casas, echándose luego muchos de ellos en el fuego. Muchas mujeres echaron a sus hijos pequeños y luego, a la vista de los sitiadores,

se arrojaron por las murallas de la ciudad. Otros, en fin, colocaban sus espadas en pie entre dos piedras, con la punta hacia arriba, y se tiraban sobre ellas, muriendo así atravesados. Aquellos hombres de Sagunto, que aún no habían recibido la doctrina de Cristo, y no sabían, por lo tanto, que en ningún caso es permitido quitarse la propia vida, de la que sólo Dios es dueño, demostraron de un modo bárbaro y primitivo, poseer un enorme valor y una gran dignidad humana. Ese valor frío, de resistencia heroica y tenaz, más difícil que el valor arrebatado de ataque y empuje, ha sido siempre muy propio de los españoles. Y cuando, luego, se ha unido al sentido cristiano y se ha dirigido por

él, ha asombrado al mundo con maravillas como la resistencia del Alcázar de Toledo, a las órdenes de Moscardó, en 1936. Aquella resistencia se pareció en todo a la de Sagunto. Pero el Alcázar fue un Sagunto bautizado y hecho cristiano. Sus defensores no se dieron la muerte a sí mismos; sino que la esperaban cada día heroicamente, defendiéndose de los hombres y rezándole a Dios... Y a este otro Sagunto, Dios le premiò, al fin, con la victoria.»

L'editorial Ramon Sopena edita en 1944 *Sagunto* en el volum *Episodios históricos*. En una altra edició, *Sagunto* inicià la sèrie IV. El text és una adaptació per a infants. El relat didàctic s'ajusta a la causa del *casus belli*, el setge, els intents d'Alcon i Alorc per arribar a un pacte amb Anníbal, i la immolació en la lluita desesperada i la immolació. Barreja la font històrica i la recreació fantàstica dels fets. Critica la contemporització de Roma que sintetitza la frase que es digué en el Senat romà en el 219 aC i que continua sent popular a Itàlia: «Dum Romae consulitur, Saguntum expugnatur.»

T. B. Marull publicà en 1959 els relats infantils *Sagunto y Numancia*.¹⁹ Està escrit en primera persona, a la manera d'un conte que narra l'oncle dels nens que l'escolten. Explica els enfrontaments entre cartaginesos i romans. De Sagunt parla dels assetjats que no podien escapar i de la immolació.

Antonio Lapiedra en 1978, als quatre anys de la representació al Teatre Romà de l'obra de Castañer i Pemán, dibuixà el còmic *Sagunto en llamas*. D'aquesta historieta només es publicaren i es repartiren pel departament de promoció d'Espumosos La Aragonesa, cinc quaderns. Gràficament segueix els cànons del *Capitán Trueno* i el *Jabato*, però amb realització d'un aficionat. Els números publicats tracten de la relació de veïns entre els saguntins i els turbuletes, per passar

després a enemics perquè aquests són partidaris dels cartaginesos, setge i atac a Sagunt.

Manuel Civera, autor del guió, i Vicent Llobell, autor dels dibuixos, publicaren en 1992 *Historieta del Camp de Morvedre*.²⁰ En el segon capítol, «El món ibèric», es dediquen dues pàgines a la destrucció de Sagunt per Anníbal. Seguint bona part dels historiadors, va considerar que la ciutat de Sagunt es denominava Arse. Avui, després d'estudiar la llengua ibèrica, defensa que Arse fou la ciutatella de Saganta, seu del govern i de l'exèrcit de les polis ibèriques des del Xúquer fins a l'Udiva.

19. Marull, T. B. (1959): *Sagunto y Numancia*. Editorial Dalmau Carles, Girona, p. 9-19.

20. Civera, M i Llobell, V. (1992): *Historieta del Camp de Morvedre*. Caixa d'Estalvis de Sagunt, pp. 8 i 9.

Antoni Chabret i Josep de Morvedre: «fleverunt super illam»

Òscar Pérez i Silvestre
Filòleg i investigador

Quasi un centenar d'anys separa els naixements d'estos dos saguntins, Antoni Chabret (1846-1907) i Josep de Morvedre (1944), i unes quantes dècades hi ha entre les seues obres poètiques de tall profètic. Si he volgut unir-los en esta col·laboració d'enguany és justament per eixe biaix profètic que he trobat en una part de la seua poesia, més notable en l'extensíssima obra de Josep de Morvedre de caire social publicada en els llibrets de Santa Anna des del 1975, i no tant en l'escassa poesia donada a la impremta pel cronista decimonònic de la ciutat. De fet, és l'encapçalament seu que trobem en l'extens poema *Sagunto! Cant a ma pàtria* (1903) el que faig servir com a nexa relacional entre els dos autors: «flevit super illam», una frase que podem prendre com un autèntic tòpic literari amb aplicació també a la nostra ciutat; un nou lloc comú –com tants altres– cultivats pels nostres autors més arrelats i profètics.

Dos hòmens de dos èpoques diferents; dos veus que clamaven des dels versos per una ciutat millor. En el cas de Josep de Morvedre, ja en vam parlar extensament en el llibre publicat en el 2008 per esta comissió amb motiu dels 25 anys de l'inici de la col·laboració en els llibrets de Santa Anna. Del metge i cronista, també n'he parlat en un altre lloc (*Braçal* 39-40, 2009), i una nota al peu que vaig escriure en aquell moment em suggereix ara esta

col·laboració que només pretén ser divulgativa i no exhaurix el tema.

«Flevit super illam» és una frase de l'evangeli de Lluc (19,41); apareix en el passatge que fa referència als moments previs a l'entrada de Jesucrist a Jerusalem i l'expulsió dels venedors del temple. La traducció és 'i plorà per ella (per la ciutat)', en trobar-la tan malmesa i immoral, allunyada de Déu. Per contextualitzar la citació, reproduïsc el passatge complet Lc 19,41-44: «Quan Jesús va arribar prop de Jerusalem i veié la ciutat, arrancà a plorar per ella i digué: Tant de bo que en el dia de hui també tu hagueres reconegut allò que et donaria la pau! Però ara els teus ulls són incapaços de veure-ho! Vindran dies que els teus enemics construïran al teu voltant un mur de setge, t'encerclaran i t'atacaran per tots costats. Et rebatran per terra, a tu i als teus fills, i no hi deixaran pedra sobre pedra, perquè no has sabut reconèixer el moment en què Déu et visitava».

La profecia és un do proactiu, un carisma, una manera de veure les coses i de viure la fidelitat crítica per a construir una realitat millor. El profeta, convençut i animat per allò que no sol moure els seus contemporanis, anuncia un món nou i denuncia els defectes d'este; és un element necessari que vol traure el poble de l'endormiscament, de la peresa, de la desídia, del menfotisme... És una baula més

dins de la cadena de denúncia, sempre present, potser invisibilitzada pels mecanismes del poder i de l'*statu quo*.

El poema *Sagunto! Cant a ma pàtria* (1903) és un autèntic compendi identitari de la saguntinitat, el moll central des del qual ja havia treballat Chabret en les seues obres anteriors de tall erudit, publicades correlativament: *Homenage al héroe de la independencia nacional D. José Romeu* (1888) → *Sagunto. Su historia y sus monumentos* (1888) → *Nomenclátor de las calles, plazas y puertas antiguas y modernas de la ciudad de Sagunto* (1901). No parlaré ara i ací del seu talent poètic en les escasses composicions que ens han arribat, amb una poesia de realçament local molt habitual en el segle XIX i primeres dècades del XX. La seua dedicació pública al gènere és testimonial, encara que en algun moment s'haja volgut emfasitzar la seua faceta de poeta per donar més riquesa als seus contorns intel·lectuals. Chabret té altres mèrits, però no els del poeta que coneix l'ofici i té el reconeixement públic.

Per este poema de primeries del XX desfilen la majoria de personatges històrics recuperats i reconstruïts per Chabret en la seua investigació històrica. Després de l'ambientació de les ruïnes estant (versos 1-56), comença la desfilada de personatges insignes i fets gloriosos: Alorc i la II Guerra Púnica (v. 57-108); els Escipions, el període romà i els emperadors més preclars (v. 109-156); Theron, Murro, Alcon i Alorc de nou (v. 173-175); Quint Fabi i Voconi Romà (v. 176); el savi musulmà Abu Bahr (v. 177-178); Hisn, Basil, Jairó i Benaljabaz (v. 179-180); el teòleg Nicolau el Saguntí (v. 181-182); el pare Maresme (v. 183-186); el pare Joan Torralva (v. 187-190); el metge Pere de Cartagena (v. 191-192); la pintora i música Isabel Cuello (v. 193-194); el músic Joan Paredes (v. 195-196); Dolz de Castellar (v. 197-204); Tomàs Anjou (205-208); el mercedari Armengol (v. 209-210); fra Josep

de Sant Gil (v. 211-212); Josep Pellicer, portador a Sagunt de les relíquies dels Sants de la Pedra, Abdó i Senén (v. 213-216); el capellà benefactor Joaquim Pallarés (v. 217-224), i, finalment, Josep Romeu (v. 225-232).

A partir d'este punt, amb Romeu coronat com l'últim gran heroi de la Sagunt immortal, Chabret es disposa a retornar de tal contemplació del passat gloriós de la ciutat al seu present, caracteritzat per la presència d'uns conciutadans «muts i en la inèrcia / que estomordits han quedat! / Mireu-los! Lo patriotisme / morí dels antepassats; / no queda en ells entusiasme / ni vigor per a avançar» (v. 243-248). Els versos que resten per al final són un lament per l'estat d'algunes coses del seu temps. Evangelina Rodríguez (*Braçal* 11-12, 1995) escrigué sobre este aspecte:

«En una singular militancia de activo civismo, Chabret posterga las ensoñaciones melancólicas del pasado en favor de la denuncia de una falta de previsión por aprovechar las aguas del Palancia o de construir puentes que lo crucen y se denuncia la carencia de verdaderos líderes políticos. Con la prudencia que exige, claro está, la modestia poética del *Cant a ma pàtria* su adelanto de modernidad ideológica, incluso en la angostura de unos moldes retóricos ampliamente superados, oscurece la altisonancia ramplona y reiterativa de los poemas de su especie que le precedieron».

Vegem complet este fragment que tanca el seu cant de fa 113 anys, que connecta amb el motiu del tòpic literari en què hem posat l'atenció:

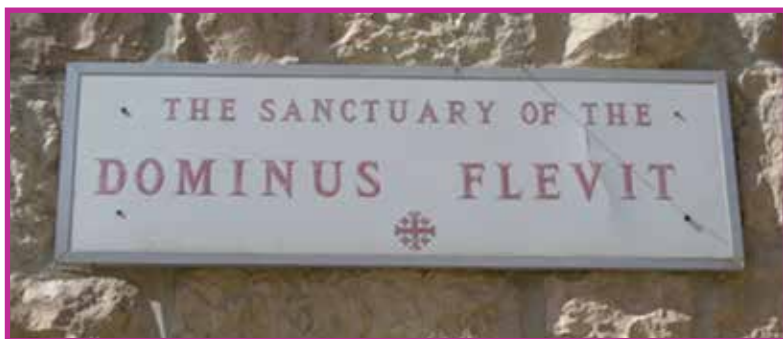
Honor i glòria als barons
insignes, que en lo més alt
esculpiren los seus noms
en lletres d'or rutilants!
Mes, ai!, que les glòries pàtries
no es poden ressuscitar!
Ja no hi ha qui les imite,
ni que les recorde hi ha!
Los saguntins d'algun dia
memòries deixaren grans,
i els d'ara muts i en la inèrcia
que estomordits han quedat!
Mireu-los! Lo patriotisme
morí dels antepassats;
no queda en ells entusiasme
ni vigor per a avançar.
Què importa que creue el terme
el ferrocarril xiulant,
si del progrés les ventatges
tan sols han ensomiat?

Les llibertats que gojaven,
d'aigua p'a fertilitzar
l'extensió del territori
del terme fet un secà,
van perdent, perquè abandonen
els drets de l'antiguetat,
els privilegis que tenen
sobre interessos sagrats.
Per això com esclaus ploren
els que havien dominat
des de Puçol a Almenara,
de Torres Torres al mar,
i miren del riu les aigües
quan augmenta son caudal
furientes trencar les hortes
sens poder-se aprofitar!
Per això cap als confins

del terme, tots los costats
van mermant, pues no se'n cuiden
dels vells mollons renovar.

Ni un pont pa'l riu construïxen,
ni busquen representants
de cor noble i noble pensa,
que miren per la ciutat
digna, oh Déu!, de millor sort,
ja que de fills tan ingrats
hui està servida i li augmenten
de dia en dia sos mals.
Ja no toquen les campanes
de la iglesia parroquial!
Les portes del temple es tanquen
perquè la torre se cau!
El eco de les campanes,
símbol de la cristiandat,
l'alegria de les festes,
de la mort record tan gran,
ja no voltegen pels aires!
Ja no em criden gemecant
les campanes que doblaren
de ma mare al soterrar!

En estes tristors pensava
quan la lluna declinant
i l'alba que s'assomava
per la blavor de la mar.
Les muralles i les torres,
grogues ja d'ancianitat,
me mostraven en la cara
poc a poc enllumenâ;
i la ciutat solitària
contemplava jo plorant,
pues dels seus dies de glòria
sols lo record queda ja!

Santuari de Dominus Flevit, a la part alta de la muntanya i pròxim a l'Hort de les Oliveres de Jerusalem, des d'on segons la tradició Jesús contemplà la ciutat i plorà per ella.

Pel que fa a Josep de Morvedre, pararé l'atenció en tres eixos íntimament relacionats: l'*entusiasme*, l'*esperança* i la *veu profètica*. Ell es un home 'ple de Déu, inspirat' (això significa la paraula *entusiasm*); és un home d'espera esperançada, pacient; un profeta de la seua terra que toca de peus a terra. Així es conjuguen en ell la dimensió espiritual i la temporal de l'ésser humà, perfectament aliades, perquè és d'aliatge de materials bàsics que cal parlar, d'aliança, de compromís. És un poeta-profeta que sua sang i llàgrimes, que plora i sent compassió en la vida i quan es posa a fer versos. I ho fa en públic, sense amagar-se, inquirint directament a un *tu* o a un *vosaltres*, mostrant les seues entranyes, sentiments i patiments, sensibilitats i esperances, com un fill rebel que es nega a admetre que les coses són només com alguns volen que siguin.

Josep de Morvedre té entre les seues virtuts el do de viure amalgamat amb el patrimoni, entés en el sentit més ampli. S'estima tot allò que l'ha vist nàixer, que l'ha acompanyat, que l'ha ajudat a créixer i que el relliga ací: la *natura*, de la qual se sent part –no mai dominador ni exterminador–; el *poble*, com a comunitat bàsica que insereix la persona i li dóna la profunditat social que necessita per a no ser un ésser aïllat, solitari, deslligat, desarrelat; la *cultura*, entesa com qualsevol producte generat

per un col·lectiu, signe de creativitat inesgotable; i, finalment, la *fe*, com allò que dóna el sentit i el toc d'esperança, que empasta i alia els altres elements.

Ell és un poeta profètic que estima profundament el seu poble, per això celebra amb ell i plora amb ell quan cal, que és massa sovint. El resultat és una poesia viva, perenne, sempre actual que pretén comprendre i corprendre, despertar la consciència i moure les ànimes girades d'esquena; guarir ferides i reconciliar, en definitiva. Un fet que li atorga una transcendència i una universalitat que potser no havíem sospitat encara pel simple *accident* d'estar publicada en llibrets de falla. Ell hi conjuga les necessitats més tòpiques de la festa de les falles amb l'originalitat i l'atenció constant a les necessitats objectives del seu poble. Comprendre, corprendre, i també sorprendre, sobretot en la poesia més rítmica i musical, i també en les creacions més contemplatives. Josep de Morvedre té vocació de ser un revulsiu social: els seus versos voldrien ser torrents que baixen Castell avall i passen per carrers i places, que pretenen punxar i influir en les animetes; que voldrien emportar-se les quimeres, les enrònies, les nostres ronyes col·lectives...

La veu crítica, insistent i directa del profeta pot resultar incòmoda per al seu poble, un poble nostre «sempre sagnant» (1975) que de vegades té el cor més dur que les pedres, i ja sabeu que quan callen els hòmens i les dones, parlen les pedres. El profeta pretén aplegar amb constància les voluntats encontrades de la seua comunitat en benefici de tots, contemplades des d'un turó privilegiat, per tal que siga possible el retrobament d'aquell Sagunt, «aquest poble tan meu / on la meua ànima respira» (2003). Des del seu tossal particular –aquell mateix al qual va ascendir Chabret, ja siga real o simbòlic– el poeta-profeta creu que té el deure de fer-nos-ho veure, i en això està Josep de

Morvedre des de fa més de quaranta anys, amb el «ser nosaltres o no ser» (1977), una eterna tornada:

Tu, Sagunt, que abans cantaves,
torna i troba la ventura
de la música callada
soterrada entre la runa.
Pren la lira dels turons
que fa temps roman dejuna
i del vers polsa l'accent
de l'hebreu i la moruna;
pren el cant del llaurador
i la cobla que et fretura,
beu la lletra al pentagrama
en el doll de ta escriptura.
Canta, canta i no t'oblides
del que fou humil cultura
a l'ombra de moreres
i nostrada genitura.

Amb este panorama, reprenent i adaptant les paraules de Natanael en presència de Crist, ¿de Sagunt en pot eixir res de bo? És evident que sí. ¿O és que volem donar la raó als incrèduls, als pessimistes, als fatalistes, als pragmàtics, als passius, a aquells qui troben justificació i excusa en el fet de no complicar-se la vida? Necessitem estes veus crítiques, continuem necessitant-les, perquè són constructores d'altres mons possibles i viables, preocupades per les coses i pels fets que ens passen desapercebuts per la indiferència social, cultural, patrimonial, ecològica, lingüística...

És en tots estos punts que la veu del poeta –veu assumida per una falla amb nom i cognoms– transcendeix i s'enlaira, guanya sentit i rellevància i es converteix en un cant (himne de vegades, d'altres elegia, en ocasions joc i joguet també). Cant perenne que no es marceix, que ens guarda la memòria als desmemoriats d'uns fets i d'unes circumstàncies tristes per les quals ha passat el seu poble; cants que conserven una força

d'interpel·lació potent encara hui i de cara a l'esdevenidor, fins i tot per a un foraster com qui traça estes línies.

Ens diuen Mateu i Lluc que Jesús, el profeta nascut a Natzaret de Galilea, es dolia de la ciutat de Jerusalem i que plorà tristament per ella abans d'entrar-hi i ser aclamat pel poble el Diumenge de Rams. Fent el camí de pujada a la ciutat ja se n'havia lamentat, tot dient: «Jerusalem, Jerusalem, que mates els profetes i apedregues els qui et són enviats! Quantes vegades he volgut reunir els teus fills com una lloca reuneix els seus pollets davall les ales, però no ho heu volgut!» (Lc 13,34 i Mt 23,37). I és que ha alçat tants crits, este poble! Culturals, socials, tribals, laborals, polítics, econòmics, de modernització més respectuosa... Per a mi, el vers inicial del poeta «Sagunt, sempre sagnant!» (1975) continua aproximant-nos al desig encara no satisfet d'assolir una pau i un bé socials estables. Vegeu també el crit llançat el 1997 amb el poema «Consoleu el meu poble, nova nissaga...».

Continue desitjant que les Falles, les nostres Falles, siguen un espai de crítica constructiva, feta des de baix –des del poble– però després d'haver pujat al tossal a analitzar la realitat. Bones festes!

Sagunt, vist per Chabret en 1905, des del tossal del Castell.

Les ruïnes de Sagunt

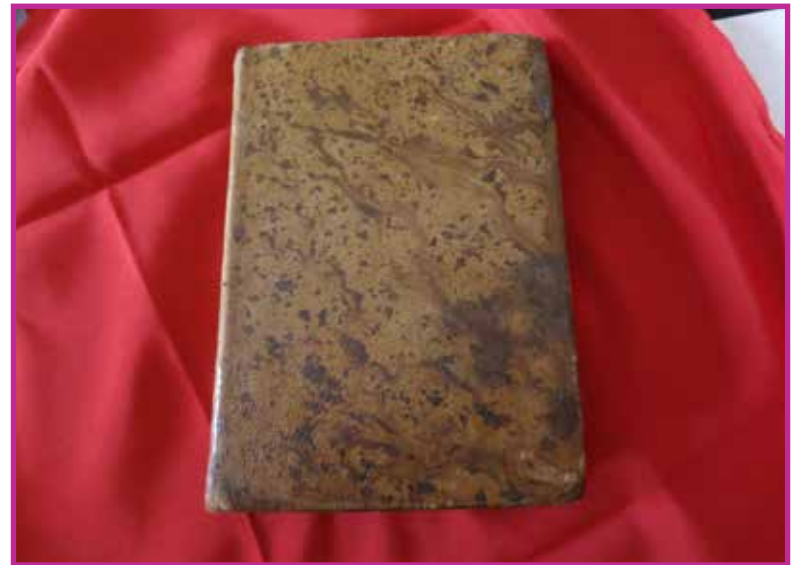
ML & AR

El poema *Las ruinas de Sagunto* va ser una de les més conegudes i populars referències al segle XIX sobre la destrucció de Sagunt per Anníbal i l'heroïcitat dels habitants. El seu autor va ser Isidoro Villarroya, un estudiós i escriptor aragonés, erudit polifacètic, un literat d'ampli espectre que en diríem hui. Se li pot adscriure al corrent romàntic, molt de moda al segle XIX.

Nascut a Corbalán (Terol) en 1802, va ser professor d'Humanitats, com es deia en el seu temps, en l'Institut d'Ensenyament de Terol, i va morir el 1855. Va ser molt conegut i famós més enllà de l'àmbit local, gràcies a la seua recreació i actualització de la història llegendària dels mítics Amants de Terol, a través de la seua novel·la romàntica *Marcilla y Segura*, o *Los Amantes de Teruel: historia del siglo XIII*. Aquesta obra va donar a conèixer i va popularitzar la història que durant segles s'havia transmés oralment, posteriorment posada per escrit, i que recentment s'havia redescobert.

Encara que aquesta fou la seua aportació literària més famosa, també va escriure unes altres obres, sempre de caràcter històric o costumista, com ara *El hombre de la Cueva Negra*, o *Las ruinas y restauración de Sagunto, hoy Murviedro: novela original histórica perteneciente a la época de la dominación cartaginesa de la antigua España; Baturrillo*, o *Una caravana estudiantina en ocho*

cuartos, i el poema que és objecte d'aquest article, *Las ruinas de Sagunto*. Aquesta darrera també va ser un èxit, i encara se'n conserven a Sagunt alguns exemplars en bon estat.

El nom complet de l'obra, segons figura després de les pàgines de respecte, és: *Las ruinas de Sagunto, poema histórico perteneciente a la época de la dominación cartaginesa de la antigua España*. En ocho cantos, verso endecasílabo, con notas. Por D. Isidoro Villarroya, profesor de Humanidades. Teruel. Imprenta y librería de D. Juan García. Año 1845.

És una acurada edició en octau, enquadernat en pell, amb la tècnica de pasta espanyola, guardes pintades a mà marbrejades, amb paper verjurat de 0,7 g amb traços d'espart, segons em diuen els experts, i vores pintades en vermell. El llibre té 183 pàgines numerades, de les quals les 50 últimes corresponen a 90 notes, moltes d'elles extenses.

Al començament hi ha una litografia de Colomina sobre un dibuix de Téllez, en la qual apareixen els saguntins llançant a la foguera les seues riqueses. El fons és un entramat de temples i columnes clàssiques, i sota el gravat es llig:

«¡Muramos! Gritan, ¡con honor, muramos! ¡La muerte antepongamos a la afrenta!»

A la pàgina següent figura el segell de la impremta i la inscripció:

«Y perseguirá ante la ley al que la reimprima sin su consentimiento.»

A continuació ve el pròleg, escrit pel mateix autor, en què dóna compte de la raó per la qual ha escrit aquesta obra:

«Así como es innato el amor a la Patria lo es igualmente el deseo de encomiarla y el anhelo de transmitir a la posteridad la relación de aquellos acontecimientos menos comunes y que puedan ennoblecerla y propagar su nombre.

Ninguna ocupación más digna del hombre pensador, después del desempeño de los deberes que la religión y la sociedad le prescriben, que la lectura de la historia.

A la utilísima lectura de la historia deben su origen muchas de las producciones poéticas de la época, la mayor parte se fundan en hechos singulares, acaecidos en épocas más o menos remotas, pudiendo decirse que el estudio de las antigüedades está en boga.

Registremos la historia de nuestra España antigua, llamada la Nación de las mil ciudades, y en sus páginas hallaremos grandezas que admirar, hechos dignos de inmortalidad y virtudes cívicas que nos mueven a la imitación.

Entre todas sus ciudades ninguna debe llamar más nuestra atención que la memorable Sagunto.

Ninguna más celebre por su fortaleza, opulencia, dignidad y gobierno, ninguna ha merecido más dignamente los encomios que los antiguos poetas e historiadores han prodigado a los pueblos que se opusieron con las armas al ominoso yugo de la dominación extranjera.

Ninguna ha dado al mundo entero en la sucesión de los siglos un testimonio más relevante de amor patrio, valor, fidelidad y constancia y de ninguna quedan más evidentes vestigios, ni monumentos más auténticos de sus primitivas grandezas.»

Veritablement l'autor col·loca la nostra ciutat damunt un pedestal.

A continuació, Villarroya ens informa que ha dividit el poema en huit cants, variant l'assonància del vers de dos en dos cants, i ha afegit a la fi les notes que ha cregut indispensables per a dilucidar algun passatge, l'antiga nomenclatura dels pobles i altres al·lusions mitològiques.

També en el pròleg fa referència al fet que s'ha inspirat en els poetes i historiadors antics. Es refereix a romans i llatins i, entre els espanyols, especialment al Pare Mariana i a Miguel Cortés en el seu *Diccionario geográfico-histórico de la España antigua, Tarraconense, Bética y Lusitana, con la correspondencia de sus regiones, ciudades, montes, ríos, caminos, puertos e islas a las conocidas en nuestros días*.

Amb un llenguatge ampul·lós i grandiloqüent propi de l'època, acaba el pròleg dient:

«Muy distante de persuadirme de haber llenado los deberes de Poeta cuyo título no merezco, y de haber manejado los primores del arte con la maestría, que exige la nobleza del asunto, apelo a la indulgencia y benignidad de los lectores.»

Tot seguit, comença el llarg poema de més de 3.300 versos hendecasíl·labs, dividits en huit cants, en què glossa les glòries i heroicitats de Sagunt. Previ a cadascun dels cants, es fa un breu resum del seu contingut, és a dir, l'argument.

Cant 1. Comença amb una invocació solemne:

Sacra Musa de Hóreb, que de la Arabia
En la anchurosa playa del desierto
De gratitud él Cántico dictaste
Al Caudillo del pueblo predilecto.

Després de la invocació que fa a Moisès, l'autor ens descriu la fundació de Sagunt i ens dóna notícia dels seus pobladors. Ens parla de l'origen i increment de les seues grandeses i de les seues vicissituds en la guerra. Després conta com Amílcar Barca és proclamat cap de l'exèrcit cartaginés, parla de la Primera Guerra Púnica i de la gran

batalla naval en la qual el romà Luctaci venç els africans. Finalment, s'explica el tractat ajustat per aquest i Amílcar en què queda establida la pau entre Roma i Cartago. En total són 446 versos.

Cant 2. Tracta la revolta d'algunes tropes cartagineses; s'encarrega a Amílcar que restaure la pau, i ho aconsegueix. Es narra tot seguit el progrés de Cartago a causa de la pau, i també la inquietud d'Anníbal, fet que l'autor anomena *Protesta solemne de Aníbal contra los romanos*. Com a conseqüència del malestar sorgit, s'envia l'armada africana a les costes d'Ibèria. Sagunt es congratula amb Amílcar, que en una de les seues expedicions funda la ciutat de Barcelona. Es descriu la batalla en la qual mor Amílcar i el succeeix Asdrúbal. Roma i Sagunt, llavors, signen una aliança. Els romans envien una ambaixada als cartaginesos. Al final del cant mor Tago, un cabdill iber, i és assassinat Asdrúbal. Són un total de 454 versos.

Cant 3. Anníbal reemplaça Asdrúbal en el comandament i pren per esposa Himilce, filla d'un príncep iber. En diverses expedicions, Anníbal reté els òlcades i carpetans, arriba a la ciutat de Turba (l'autor la identifica amb Terol) i allí fomenta les discòrdies entre els seus habitants i els saguntins. Sagunt pressent el perill, i a la ciutat s'altera la tranquil·litat pública. Ambaixada d'amistat de Turba per Cartago. Anníbal passa l'Ebre i el perill s'acosta a Sagunt, que envia legats a Roma perquè demanen auxili a favor de la ciutat. 464 versos.

Cant 4. Es discuteix al Senat de Roma l'ambaixada de Sagunt, sense prendre més decisió que enviar ambaixadors a Ibèria. Els saguntins saben que Anníbal es dirigeix cap a la seua ciutat i, decidits a la defensa, els habitants s'organitzen. Arriba l'exèrcit africà a la vista de Sagunt i la circumval·la. Anníbal dirigeix un parlament als saguntins en què els intimida a la rendició, i els proposa unes condicions avantatjoses. Són 440 versos.

Cant 5. Es llig al Senat saguntí el parlament d'Anníbal. El poble, enfurismat, es nega a sotmetre's al general cartaginés. Anníbal devasta els pobles de l'entorn, posa setge a la ciutat amb les màquines de guerra i comença a hostilitzar la ciutat. Els saguntins fan una eixida nocturna per sorprendre els africans i els causen grans pèrdues. Roma coneix el setge de Sagunt i envia legats al campament d'Anníbal per parlamentar. Anníbal s'acosta a les muralles de Sagunt i queda ferit d'un dard, es desanima l'exèrcit assetjador i cessen els combats. En aquest interval els saguntins es refan i es reparen les fortificacions. 446 versos.

Cant 6. Recobrat Anníbal de la ferida, torna a estrényer el setge i a hostilitzar els saguntins. Els cartaginesos aconseguen obrir bretxa a la muralla però són rebutjats.

Els saguntins envien una nova ambaixada a Roma. Mentrestant, arriben a Sagunt els legats romans que, acomiadats per Anníbal, van camí de Cartago per refer la pau. Allà els rep el Senat i el senador Hannó fa un parlament ofensiu. Els comissionats de Roma són igualment despatxats sense haver aconseguit la pau.

En aquest punt, l'autor descriu el naixement d'Aspar, primer fill d'Anníbal. Els cartaginesos doblen els seus esforços i s'apoderen d'una part de la ciutat. La fam comença a sentir-se a Sagunt, els ciutadans de la qual cada vegada estan més desesperats. Anníbal conquista l'alcàsser i una part del castell. 484 versos.

Cant 7. Sagunt, després de huit mesos de setge, es veu reduïda a un estat crític per l'escassetat de queviures i la pèrdua dels seus defensors més valents. És un quadre lamentable el que ofereixen els seus habitants, assetjats per la fam. La tardança de l'auxili romà va desanimant els saguntins. Alcon es presenta a Anníbal per tal de sol·licitar una

capitulació amistosa i aquest no admet les seues propostes. Alorc pren el comandament de la ciutat, es presenta al Senat saguntí i els persuadeix perquè accepten la proposta d'Anníbal. 278 versos.

Cant 8. El discurs d'Alorc és escoltat amb indignació pels saguntins. El poble, commogut, es reuneix i, persuadit de la nul·litat dels seus esforços i reduït a l'últim extrem de necessitat per manca de queviures, prefereix morir abans que rendir-se. Molts es llancen fora de la ciutat i entren en lluita desesperada amb les armes enemigues, uns altres marxen a casa i porten al fòrum les joies de més valor i boten foc als mobles preciosos; molts saguntins es llancen a les flames. Cau una torre principal de la muralla, que facilita l'entrada als africans, i es produeixen horrors en la invasió enemiga.

Darrera catàstrofe de Sagunt:

Más aun reserva
El tiempo destructor del pueblo heroico
Monumentos preciosos que demuestran
De la ínclita Sagunto el poderío
Su antigua dignidad y sus grandezas.

310 versos i s'acaba el poema.

Després d'un total de 3.322 versos ve l'apartat de notes, 90 en total, algunes molt extenses. En aquestes hi ha nombroses referències a la Bíblia, a la mitologia grega, ja que maneja amb habilitat *La Ilíada* i la guerra de Troia, el lloc i la seua destrucció, datant-la exactament en l'any 1193 aC.

Trau de *L'Eneida* les històries de Dido, la fundació de Cartago i la de Roma i cita diversos autors llatins com Sili Itàlic, Tit Livi, Apià Alexandrí o Pomponi Mela, i els espanyols que devien ser els seus autors de capçalera, Miguel Castillo i el Pare Mariana. Hi ha notes encadenades en què sembla presentar els orígens i una història de l'Espanya

antiga amb els coneixements i instruments del segle XIX. Presenta referències mítiques als primers pobladors d'Espanya i fa descendir Túbal de Noé, que va venir a repoblar Espanya després del Diluvi.

Segueix recurrent els pobladors de la península passant pels fenicis, els ibers i els celtas, els escites, els cartaginesos, els romans, els vàndals, els gots i els àrabs.

També descriu nombrosos accidents geogràfics i exposa termes geogràfics antics que identifica amb poblacions modernes. En més d'una ocasió es deixa portar per un amor a la terra i un comprensible aragonesisme: a Siracusa l'anomena la Saragossa siciliana, identifica Turba amb Terol i els seus caps Budar i Besàides amb caps molt importants dels celtibers, enemics irreconciliables dels saguntins.

També aprofita l'ocasió per fer una completa història de la fundació de Terol, amb diverses teories. No pren partit, s'inclina per dir que és antiquíssima però sense atrevir-se a fixar data.

Cita Segòbriga i la identifica rotundament amb l'actual Sogorb. Descriu l'Edetània, citant pel seu

nom les principals poblacions antigues i potser amb massa lleugeresa les que corresponen en temps moderns. Com a curiositat, s'adhereix a la tesi totalment superada que el nom del Palància correspon al Túria i que el nostre riu és el Serabis o Selabis, com diuen els antics geògrafs. De Sagunt coneix l'origen de Zakynthos i dels rútils d'Ardea. Fa referència a estudiosos del seu temps com ara Flors, quan parla de la importància numismàtica de Sagunt. Coneix el nostre Teatre Romà i la dissertació que va fer Enrique Palos y Navarro en 1795; fins i tot cita llargs paràgrafs d'aquella intervenció de Palos, també descriu el Circ saguntí, el que queda i com podia ser. Isidoro Villarroja, a meitat del segle XIX, va compondre una meritòria obra poètica en què sota la peripècia històrica batega l'afecte i admiració de l'autor per Sagunt i per la gesta saguntina que Tit Livi va donar a conèixer al món. Cal destacar l'aparat crític, les nombroses notes, imprescindibles segons l'autor, en què s'implica personalment el professor Villarroja. Més que uns aclariments al text, són en molts casos extenses explicacions de la mitologia, la història i la geografia, notes que enriqueixen i completen el text poètic. Decididament, és un exemple notable de literatura romàntica, hui poc valorada, però molt ben escrita i tramada que va saber mantenir i popularitzar un cert coneixement de la cultura clàssica. És també just destacar que aquesta obra tingué una gran difusió durant gairebé un segle, va fer conèixer i estimar Sagunt i va contribuir a preservar el mític record de la gesta saguntina i de la destrucció de la ciutat.

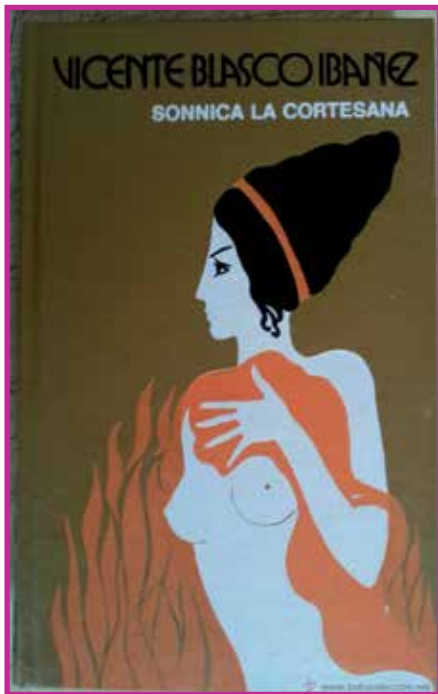

"Sónnica la cortesana" i la destrucció de Sagunt

Conxa Cardo i Monzón

DADES BIOGRÀFIQUES DE L'AUTOR

Vicente Blasco Ibáñez (València, 1867; Menton, França, 1928) era fill de Gaspar Blasco i de Ramona Ibáñez, originaris d'Aragó. De ben menut visqué enmig d'una tensa situació política. Va estudiar Dret i des de molt jove va mostrar la seua passió per la lectura i des d'aleshores ja va donar indicis de la seua vocació literària.

El contacte amb la realitat valenciana no es va limitar sols a la ciutat de València, sinó també a l'horta i al paisatge valencians. Durant la infantesa freqüentava amb sa mare moltes visites a l'horta, situació que el deixava impressionat davant dels camps desolats i la vida miserable dels camperols. La influència d'aixes visions infantils provocarien després algunes de les seues novel·les.

La política i la literatura estigueren presents en la vida de Blasco des de ben jove. Una altra de les seues grans passions fou la relació amb la premsa. S'inicià en el periodisme amb el setmanari El Miguelete, que després va ser substituït per El Turia. Va fundar el diari Pueblo. Entrarà en el Partit Federal, la qual cosa li va ocasionar persecucions que el portarien a la presó moltes vegades. La combativitat contra la monarquia de la Restauració provocà que haguera de fugir en moltes ocasions de València i partir a l'exili a París. Des d'allí enviaria cròniques a El Correo de Valencia. Es va acollir a una amnistia i va tornar a València el 1911 i es casà amb María Blasco, matrimoni del qual naixerien els seus fills. Hi va tenir una intensa activitat política, tant en les cròniques dels seus viatges com en contes, novel·les o articles sobre qüestions nacionals, on veiem un Blasco contundent i ferm en la defensa dels seus principis.

Altrament, s'interessà en projectes editorials i va fundar juntament amb Senent l'editorial Propaganda Democrática. Durant tota la seua vida va mantenir un contacte permanent amb el món editorial on la conseqüència més rellevant serà l'Editorial Prometeo el 1914.

L'activitat política de Blasco fou molt intensa, el diari Pueblo serà la plataforma com a portaveu del republicanisme federal, encara que després se'n separarà i difondrà el seu propi ideari polític, que es va denominar Blasquisme i va tenir una gran difusió popular. Va ser diputat a les Corts en sis legislatures fins 1908 pel Partit Unió Republicana Autonomista (PURA). Va viatjar a l'Argentina, on intentà treballar en projectes que resultaren utòpics i que s'abocaren al fracàs.

Mitjançant l'organització dels Casinos Republicans, s'anà configurant el moviment blasquista, defensor

de l'exercici de la sobirania popular, la qual cosa va implicar una intensa mobilització al carrer.

Encara que són anys d'intens activisme polític, Blasco escriu les seues millors novel·les, **Arroz y tartana, Flor de mayo, La barraca, Entre naranjos**, i algunes novel·les socials com ara **La catedral, El intruso, La bodega, La horda...**

Altrament, apressat Blasco per problemes econòmics, es va convertir en escriptor internacional de grans best sellers com ara **Los cuatro jinetes del apocalipsis, Mare Nostrum, Los enemigos de la mujer**. També va escriure novel·les per encàrrec com ara **La vuelta al mundo de un novelista**, resultat de les cròniques periodístiques del seu viatge al voltant del món.

Començava una nova novel·la sobre la seua vida quan li sobrevingué la mort a la seua residència Fontana Rosa a Menton (França) el 1928 als 60 anys.

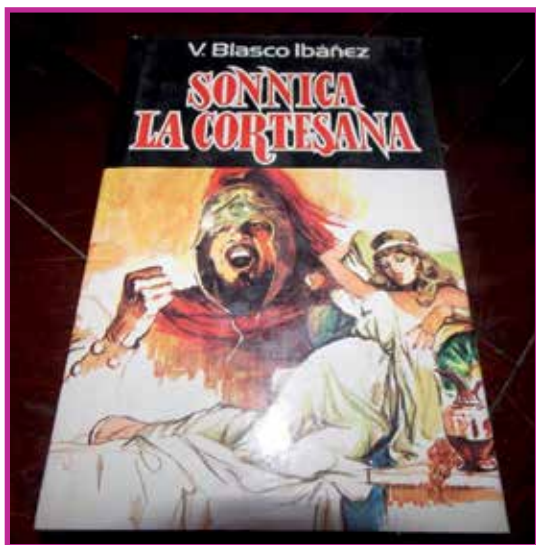
Fou un home vital, d'una vida intensíssima, d'un torrent narratiu impressionant.

LA GESTACIÓ DE "SÓNICA LA CORTESANA"

Comentava Blasco que va escriure aquesta novel·la el 1901 "para completar con ella la serie de mis novelas que tenían por escenario la tierra valenciana". L'autor afegia que "sentí la necesidad de resucitar el episodio más heroico de la historia de Valencia, sumiéndome para ello en el pasado y abandonando la novela de costumbres contemporáneas, produje una obra de reconstrucción arqueológica, más o menos fiel". A més, va complir un desig de la seua adolescència: "y me dije que algún día escribiría dos novelas: una sobre Sagunto y su desesperada resistencia y otra que tendría por héroe al Mediterráneo". Aquesta última, anomenada Mare nostrum, tardà molts anys a produir-la. La novel·la sobre Sagunt,

Sónnica la cortesana, nasqué abans, la qual cosa va interrompre les novel·les d'ambient valencià.

La gestació d'aquesta novel·la obligà Blasco a documentar-se i reprendre els seus estudis llatins i llegir obres antigues que tractaven la resistència saguntina i la posterior destrucció. Va confessar que s'inspirà en el poema sobre la Segona Guerra Púnica del poeta llatí Silvi Itàlic, autor romà nascut a Hispània. Alguns personatges secundaris són conseqüència d'aquest poema, encara que Silvi Itàlic no fou contemporani de la resistència saguntina, però la va cantar pocs segles després. Sembla que encara pogué conèixer les tradicions orals dels esdeveniments ocorreguts.

Sembla que alguns crítics opinaven que Blasco escriví aquesta novel·la per seguir la moda de la novel·la històrica, estimulat per l'èxit literari de Quo vadis de Sienkiewicz i Afrodita de Pierre Louis. Ell ho nega, tot explicant que si la va escriure és perquè la pensà en els anys d'estudiant. Així ho explicava: "Muchas veces, al ver sobre el azul del horizonte la colina roja de Sagunto y sus baluartes amarillos,

prometí a la ciudad heroica que escribiría una novela, describiendo su sacrificio, cuando llegara a ser novelista".

El context de la novel·la transcorre entre la Primera i la Segona Guerra Púnica (218 a. C.), quan la desfeta cartaginesa a la Primera Guerra Púnica va dividir Cartago en dues faccions, una partidària de la pau amb Roma i una altra encapçalada per la família dels Barca, partidària d'expandir el poder de Cartago. Les tesis dels Barca triomfaren i desencadenaren la Segona Guerra Púnica, on l'escenari principal seria Sagunt. Encara que aquesta ciutat estava dins de la influència de Cartago mitjançant el Tractat de l'Ebre, és cert que mantenia lligams de fidelitat amb Roma i tenia signats acords de col·laboració econòmica i militar amb eixa potència, la qual cosa motivà l'excusa, per part d'Anníbal, per assetjar i conquerir Sagunt.

L'autor ressuscita, en aquesta novel·la, el món fastuós i heroic, refinat i salvatge, de l'antiguitat.

LA NOVEL·LA 'SÓNNICA LA CORTESANA'

Aquesta és una novel·la que vaig llegir ja fa molts anys, tants que la recordava vagament, de manera que l'he rellegida amb molt de gust, però amb els ulls crítics, tant en l'aspecte social com en l'històric i literari.

Endinsant-nos en l'obra, podem dir que es tracta d'una novel·la històrica, on l'autor deixa ben palés el seu torrent narratiu, vehement i apassionat i un estil literari propi del XIX, meticulós i descriptiu.

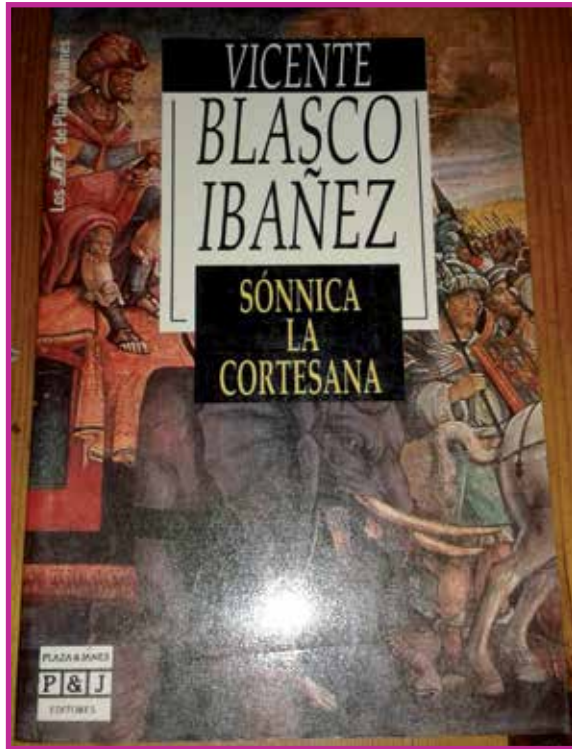
La trama és prou senzilla. Comença per l'arribada a Arse-Saguntum d'un guerrer grec, Acteón, personatge que ha viscut aventures i desventures, coneixedor de la riquesa i la pobresa del món conegut fins aleshores: el Mediterrani. Acteón arriba a les costes saguntines pobre i famolenc. Aleshores, Saguntum és una ciutat d'ambient grec, amb molts habitants celtibers, grecs,

romans i de les tribus dels voltants. Blasco descriu la ciutat amb detall: persones, ambient, fins i tot monedes, conreus agraris, comerç, artesanía, l'ininterromput tràfec de persones i mercaderies del port, la càrrega i descàrrega dels vaixells. Fins i tot detalla els grups de llobes o prostitutes que ixen a l'encontre d'Acteón i l'intent de negociar amb ell a la zona portuària, encara que no pot oferir-los res, només la fam. Descriu aquest personatge com si fóra un déu atractiu i esplèndid. L'atzar provoca el trobament entre Acteón i Anníbal, lligant-ho a la llunyana infantesa que van viure junts a Cartago, quan el seu pare, Lisias, servia a les ordres dels Barca. És un home refinat i culte que domina altres llengües, la qual cosa contrasta amb la rudesia dels ibers, pel seu aspecte exterior i gestos. Blasco subratlla el sentit de l'amistat, fonamentalment amb Alorco, fill d'un rei iber, al qual acompanya a la seua tribu a causa de la mort de son pare. Les tribus iberes havien pactat amb Anníbal. Finalment, Acteón, que s'havia guanyat la confiança del Senat saguntí, és enviat d'emissari a Roma per tal de demanar l'ajuda per a Sagunt, assetjat pels cartaginesos, amb un resultat totalment infructuós. També descriu el funcionament del Senat romà i la passivitat que mostra enfront de la desesperada situació de la ciutat aliada.

El personatge fonamental és, sens dubte, Sónnica, leit motiv de la novel·la. Sónnica és una antiga cortesana o prostituta, la qual, després de pagar moltes voltes per la vida, conseqüència d'una infantesa desgraciada, pobre i miserable, és abandonada per sa mare i forçada a exercir la prostitució des de ben jove, quasi una xiqueta. És una dona que coneix les vexacions i misèries des de ben menuda. Seguint el ritme de la novel·la, veiem que Sónnica coneix un propietari i comerciant de Saguntum, molt ric, amb el qual es casa. Aquest fet va canviar per complet la situació vital i econòmica de Sónnica, que es converteix en una dona molt rica, propietària de terres,

vinyes, ramats, esclaus, esclaves, magatzems, negocis, etc. Però el seu marit mor molt prompte i Sónnica es queda viuda. Sónnica roman a Saguntum i porta una vida de luxe, propietària de tota classe de riqueses, és respectada per la població saguntina, la qual anomenen "Sónnica la rica". Acostumava a fer festes i sopars a sa casa, on acudien les persones més importants de la societat saguntina. Els convidats eren obsequiats no sols amb menjars exquisits, sinó amb ballarines i prostitutes perquè els homes pogueren gaudir d'un ambient de bacanal romana que acabava en una orgia. Tot i així, Sónnica roman aliena als plaers eroticocarnals des que va enviudar. Cap home li feia el pes fins que va trobar Acteón i va sorgir en tots dos una desenfrenada passió amorosa. Acteón es va traslladar a viure a la casa de Sónnica. Blasco descriu la voluptuositat de les trobades amorosos dels amants, i ho engalana amb una ambientació més prompte grega. El personatge de Sónnica és crucial en la novel·la perquè encarna la figura de dona empoderada, respectable i respectada, pren decisions de tota classe en allò que feia referència a la vida de la ciutat, que eren acceptades i valorades pel seu trellat i sensatesa. Mai més se'n recordava ningú del passat obscur i vergonyant d'aquesta dona que sabia portar els negocis que li va deixar el seu home i executava amb intel·ligència l'organització de la seua hisenda i la seua fortuna.

Un altre personatge important és, per descomptat, Anníbal, cabdill cartaginés al capdavant de les tropes que assetjaven Saguntum. Pertanyia a la família dels Barca. És descrit com un guerrer diametralment contrari a Acteón, ambdós personatges tenen lligams infantils. Anníbal és dibuixat amb una ambició completament desmesurada per conquerir el món i destruir Roma. És amant de la guerra per la guerra, desitja fermament superar Alexandre Magne. Creu amb la força i l'astúcia, és un soldat ruc, bon estratega,

d'una força i brutalitat d'allò més estranyes. Ha portat a Saguntum tota una maquinària bèl·lica capaç de conquerir la ciutat i exterminar els romans. Fins i tot li agrada tant la guerra que rebutja Asbyte, cap de les seues amazones. Asbyte l'estima desesperadament, però Anníbal està cegat per la guerra, que és el leit motiv de la seua vida, encara que venja la mort d'Asbyte de mans del gegant saguntí Therón, tan sols per l'amistat que els va unir.

Tant Sónnica com Acteón, personatges grecs, ens introdueixen en la Grècia de l'època, tot comparant els costums grecs amb els d'Ibèria. Relata els problemes entre Roma i Cartago, la gestació del conflicte que acaba en el setge de Saguntum i la destrucció de la ciutat.

Pel que fa referència a la Saguntum prebèl·lica, l'autor ens mostra una ciutat bella i dinàmica,

rica per la seua agricultura i comerç, de grans influències gregues. Enumera una població molt barrejada, no homogènia, com els ibers, turdetans, grecs, cartaginesos, romans, molts esclaus de diversos pobles i artesans. Crida l'atenció l'alegria de viure d'una població que viu en pau, la despreocupació i confiança dels ciutadans, que no poden imaginar-se la guerra i el setge tan pròxims. Impossible endevinar que Anníbal arremetrà contra ells, a causa de l'aliança entre saguntins i romans després d'haver perdut la Primera Guerra Púnica. Així doncs, la tranquil·litat, la pau, el moviment del port, el treball als camps, era l'ambient que es vivia a Saguntum. L'autor ens col·loca Anníbal vagant per Saguntum, amagat, disfressat, examinant el terreny i observant els flancs més dèbils, mentre l'exèrcit cartaginés està preparant la invasió i conquesta de Saguntum. Aquestes descripcions estan narrades amb meticulositat i vehemència, i ho barreja amb les trobades amoroses entre Sónnica i Acteón, l'esclava Ranto i Eroción i Anníbal i Asbyte. Però no sols relata eixos moments, sinó que descriu els banquets i les orgies detallant el refinament i el tipus d'aliments que ofería Sónnica als seus convidats, la vida regalada de la gent rica i propietària, com Sónnica, les ballarines dels banquets, inclòs el món sòrdid de les llobes o prostitutes del recinte portuari, el filòsof Eufobias, paràsit que acudeix molt freqüentment a la taula de Sónnica.

Un altre aspecte important és la descripció d'objectes i armes com la falàrica, arma mortal, que l'autor atribueix a Acteón, les torres d'assalt utilitzades per Anníbal, els ariets o les ballestes. Tanmateix, retrata l'exèrcit d'Anníbal format per una barreja molt diversa de tribus celtiberes, braus foners de Balears, la rudesia dels seus homes, alguns dels quals arriben al canibalisme, el volum del seu exèrcit, amb tota una maquinària de guerra enfront d'uns saguntins confiats en la fortalesa dels seus murs, on ells hi acudiran, esperant l'auxili de

Roma. En definitiva, Blasco és molt detallista i dóna una visió de conjunt d'Arse-Saguntum feliç, que ignora els perills que li esperen.

Mentrestant, Anníbal comença el setge de Saguntum intentant entrar a la ciutat pel flanc més dèbil: la part oest. Els saguntins, conscients d'allò que s'acosta, comencen a preparar-se i arriben a l'acròpolis tot fent arreplega d'aliments i objectes més necessaris. La resistència saguntina és descrita amb apassionament, amb detall. Ens subratlla la desesperació final dels saguntins, l'esforç de Sónnica organitzant, sense perdre l'esperança, totes les situacions, lliurant les seues riqueses i provisions dels seus magatzems de la ciutat. Retrata la devastació, les fogueres, on els comerciants fonen la plata i envien el metall fos com si fóra una pluja de mort als que gosaven destruir els murs de la ciutat, la qual cosa implicava que els assetjadors fugiren corrents davant la fúria dels saguntins.

Hi ha un moment en què Anníbal cau ferit per Mopso, l'arquer saguntí, la qual cosa va significar una breu pausa en el setge i dies de calma per als saguntins, que aprofiten per a preparar-se, mentre Anníbal es desesperava. La treva dura molt poc. Els saguntins s'angoixen perquè els llegats enviats a Roma triguen molt, augmenta el descoratjament, les fortes muralles de l'acròpolis comencen a cedir. Els governants decideixen una solució desesperada i envien Acteón, que ha pres partit per Sagunt, per parlamentar amb el Senat romà. El resultat es torna infructuós. Sónnica s'acomiada del seu amant, amb el temor de no tornar-lo a veure, però encara que està plena de dolor per les circumstàncies que hi concorren no atura el seu compromís per Sagunt, esperant una victòria, encara que en el fons sap que la situació és cada vegada més difícil.

S'esgota l'aigua de les cisternes del °castell, s'acaben els aliments. Hom decideix una solució desesperada: immolar-se tirant-se a les fogueres, primer els xiquets i les dones, després el homes. Els saguntins han preferit salvar l'honor abans que viure amb vergonya. Quan Anníbal, després de vuit mesos de setge, pogué entrar a Sagunt, només va veure ruïnes, desolació i cadàvers.

CONCLUSIÓ

La meua interpretació personal fa referència a dos aspectes.

a) Objectivament la destrucció de Sagunt ha marcat una fita en la Història universal, ha fet de Sagunt un símbol d'heroisme i resistència fins l'actualitat... Es tracta d'una població que opta per una mort honorable i es nega a acceptar unes condicions humiliants a viure vergonyosament.

Assabentats els romans del que havia ocorregut a Sagunt, és quan decideixen actuar contra Anníbal, enviant al front de les tropes Publi Corneli Escipió, que derrota els cartaginesos, i fa possible la refundació de la ciutat el 205 a. C., de manera que la transforma en el centre de la potència mundial de la qual som els fills, perquè encara vivim de la seua influència artística i cultural.

b) Un segon aspecte, més subjectiu, el situe en la posició de la dona en la Història narrada per Blasco Ibáñez. Al voltant de Sónnica s'hi desenvolupa un seguit d'esdeveniments on ella és el personatge central. És allò que alguns dirien una dona

empoderada, capaç de superar els obstacles i dificultats al llarg de la seua vida personal fins arribar a un estatus de poder i decisió molt important. No pega a fugir durant el setge, lluita, ofereix tot el que té al servei de la ciutat. És un personatge amb llum pròpia, una dona lliure, que pren decisions per lliure, que no exerceix un paper secundari, de segona fila, va en primera línia, no depén de ningú. No sabrem mai si la intenció de Blasco va ser subratllar el paper de la dona en la Història, cosa insòlita al XIX, on la dona sempre estava en segona fila.

M'he preguntat, mentre llegia la novel·la, quin és el paper de les dones avui. Faríem el mateix? He reflexionat sobre l'evolució de les dones i el seu paper en l'actualitat. Sembla que l'exemple de Sónnica hauria d'estendre's, però la realitat és dura i no deixa fer. Encara que és veritat que hi ha hagut canvis qualitius importants, queda molt per fer. L'exemple de Sónnica ens hauria de moure a la reflexió.

La destrucció de SAGUNT: Vissió artística

José M. Palomar i Abascal

La destrucció de Sagunt és un tema molt suggeridor.

Per a comprendre la seua acceptació al llarg del temps, podem veure la quantitat d'obres que s'han fet al seu voltant, a més a més en totes les èpoques i així, aprofitant aquest tema, voldria comentar alguna obra d'art feta al voltant d'aquest famós fet que va ocórrer ací, a Sagunt. La veritat és que sempre ha segut un bon tema açò de la guerra; les batalles sempre han donat molt per a escriure, obres literàries sobretot, però també s'han utilitzat altres vessants artístiques, com són el cinema, la pintura, l'escultura, el dibuix o el gravat. Jo recorde alguns quadres de batalles que he vist als museus, enormes pel tamany i pel treball del pintor, que buscà reproduir una sensació (o almenys intentar-ho) descrita allí amb tot el luxe dels detalls. "Es la guerra", que va dir Groucho Marx¹, però com tots sabem o hauríem de saber, la guerra no és, ni per casualitat com la pinten, molt lluny de la visió edulcorada que ens han mostrat en algunes històries i també Hollywood en la majoria de les seues creacions. En

aquest escrit no parlaré de pel·lícules, vull centrar-me en estes obres artístiques on els autors han volgut, cadascú a la seua manera, representar la destrucció de Sagunt o el que per a ells va ser aquell succés importantíssim dins de la història antiga, amb una càrrega emotiva molt forta que l'ha fet conegut per tot arreu.

Murs íberics de la part oest de la muntanya del castell

1. Ho he escrit però no recorde bé qui va ser, així que supose que ho digué Groucho. L'altre germà parlava poc i tocava molt bé el piano i el mut, és clar que este no va ser.

Verdaderament la destrucció de la ciutat va ser (i és) molt coneguda, També a l'estranger, i ací he de dir que els saguntins estem molt pagats amb tota esta ocurrència. Amb tot, la fama del fet ha sigut immensa per qüestió del paper de la ciutat en la segona guerra púnica i, segons com els mateixos saguntins hem tractat la nostra ciutat, pense que de vegades immerescuda. I no és una crítica, que no són bons temps per a la crítica², més bé diria que sembla una realitat. Quan vaig llegir els textos de la Guerra de Troia, em vingué al cap la qüestió de Sagunt; i és que presenta paral·lelismes, sobretot pel ressò que han tingut després. Si bé Troia no se sabia on era fins que Schliemann s'encabotà en traure-la, l'emplaçament de Sagunt era perfectament conegut, encara que hi ha controvèrsia al voltant del seu nom i amb el tema de l'antic port, de fundació aliena, diuen que grega. És cert que a les monedes d'època ibèrica posa Arseiestà acceptat que aquesta denominació abastara tota la ciutat i no sols la part alta, com opinen alguns. Si atenem aquesta qüestió, la monetària, Sagunt degué ser prou gran, és a dir, gran pel que significava gran al temps d'Annibal i es pot veure de moltes formes però per no fer-ho llarg, sols recordar que encunyà moneda en època tan antiga com el S. IV AC i això suposa riquesa i bones relacions comercials (i culturals) al món mediterrani. De fet, després de la seua conquesta, els cartaginesos posaren una guarnició, ja que malgrat la destrucció patida, continuava sent important i segurament així va continuar al temps de la dominació dels púnics; sols pel port que hi disposava ja valia la pena

Guerrer Íber amb espasa i casc

2. Dóna la impressió, o almenys fa uns anys que dóna eixa impressió, que la crítica ja no serveix de molt, com si la personalitat humana s'hagués blindat.

el fet de conquerir-la. Després vingueren els romans i a banda de refer la ciutat li canviaren el nom. ¿Tan desfeta estava Sagunt que van haver de posar-li un nom nou? No ho sé, però sí que puc dir que de vegades la guerra ho canvia tot³.

Els cronistes romans que tracten els fets la nomenen com a Saguntum, però jo pense que va ser una llàstima que no s'encarregara del succés de la destrucció una personalitat de la categoria d'Homero, sense desmerèixer, naturalment, a cronistes com Tito Livio, Polivio, Apiano, Plutarco o altres⁴. Altres són uns cronistes pro cartaginesos que hi van descriure el setge des del punt de vista contrari i que disortadament les seues obres es consideren perdudes. I conste que fets i desastres hi havia per a contar i fer un bon llibre, o una bona novel·la. També ens ha faltat un bon Schliemann⁵, un arqueòleg antic que entrara amb ganes, encara que ací, el doctor Palos o Chabret també van fer faena i després de tot, sí es van fer excavacions d'antic a Sagunt, que sovint han segut cantera del mateix poble i d'altres museus. I he de dir que culturalment em terminat sempre com un poc arraconats pel destí, o per la embolicada conjuntura amb la mateixa ciutat de València, que sovint ens ha apretat prou⁶.

Bé, i és que a l'home i a la dona (encara que sembla que a la dona menys) els ha agradat el tema de la guerra, sobretot la part heroica i tot el

3. Al voltant del nom, existeix en llatí la paraula "sagum" que fa referència a una prenda d'abric que protegeix el cos, una mena de capot de batalla. Espere que el nom Saguntum no vinga d'ahí; ja seria una cosa sèria que els romans ens haguessen posat el nom d'una "gabardina".

4. I ací he de dir que hi han teories que diuen que el tal Homero no va existir i mol menys va escriure la col·lecció de poemes que formen la seua obra.

5. Però un Schiemanm arqueòleg que nos 'emportara els tresors que anava descobrint.

6. Tampoc vol ser una crítica que ja sabeu el que he dit abans.

que comporta, ja que les altres característiques, que l'esté, són més difícils d'agrair. Lamentablement la guerra és un fet tan extraordinari, que a les obres d'art és normal que aparega amb una ambivalència de sentiments que l'allunya de la realitat. Al seu voltant creixen d'una banda l'honor, la cavallerositat, la valentia, la solidaritat... i d'una altra part apareixen amb tota la duresa que vulguem, l'horror, l'assassinat, la crueltat, la maldat, etc. I és que, de vegades, estem massa influenciats per les pel·lícules de guerra actuals, que generalment no aconseguixen transmetre el valor de la realitat (poques) i això després, sempre passa factura. La segona guerra púnica enfrontà a les dues potències hegemòniques del mediterrani: Roma i Cartago; i casualitat de la vida, Sagunt estava al mig. ¿Què podia fer una sola de les grans ciutats ibèriques litorals davant d'un exèrcit de 30 o 40.000 hòmens? Poca cosa. No sabem res del nombre de saguntins qui hi vivien, evidentment no s'ha conservat uns cens dels habitants que hi disposava la ciutat per a defensar-se, encara que és previsible que es reuniren allí gents dels poblats de la rodalia. Però juntant-los tots i tenint en compte l'extensió de la mateixa montanya del castell, pose l'hipòtesi de que no passarien de 10.000 defensors i en són molts.

Aixovar d'un soldat íber, amb l'armament principal.

Diuen que el setge es va fer amb 100.000 cartaginesos i hem de considerar que açò és exagerat per a l'època, molt exagerat. Crec que per a mantenir operativa tal quantitat de soldats, hagueren necessitat una remesa de queviures impossible d'aconseguir sense desballestar mitja Espanya⁷. És a dir, amb trenta mil o quaranta mil hòmens ja seria un exercit espectacular. I ara una altra qüestió: fent paral·lisme amb alguna guerra actual, segur que a Sagunt aparegué un partit pro cartaginés; ja sabeu, és prou que tú digues blanc per a que el teu vehí diga negre. Van iniciar les negociacions i guanyà l'altre partit que era pro romà, segurament tot recolzat per la "milonga" d'un pacte amb Roma, al qual calia guardar fidelitat (eixa cosa tan rara entre els humans) i que evidentment no va servir per a res. A Sagunt s'encastellaren segurs, pensant en la promesa dels interesos i la conseqüent ajuda romana i passà el que passà. És sabut que les guerres de l'època eren molt dures. Els exèrcits no tenien molta intendència, res de carn en llauna, ni proteïnes solubles ni gaites, vivien en un altíssim percentatge de les terres per les quals passaven. Això significa: matar, robar, saquejar, violar⁸, esclavitzar, desterrar i alguns verbs més que no són tan coneguts. Una vista general dels fets la podem imaginar així: L'exèrcit cartaginés eixint de Cartagena, pujant per la costa i arrasant tot el que pilla menys algunes ciutats i tribus espavilades, que fartes de pagar tribut a les grans s'uneixen als d'Anníbal. Primer conquistaren el port de la ciutat (Grau Vell)

7. Els soldats no poden menjar poc. Si no hi ha menjar no hi ha guerra. Pensem que una persona fent moviment, corrent o treballs forts pot gastar al dia, al menys 2500 Kcal. Mig kilo de carn de ternera pot donar (aprox.) 1200 Kcal, sols tenim que fer multiplicacions i imaginar el ramat que necessitem per a alimentar a cent-mil guerrers, ja que sols amb verdures, va a ser que no.

8. També els hòmens.

amb la torre, molls, cases i magatzems, que era per on podien vindre reforços i després prepararen el setge organitzant al voltant de la ciutat les tropes, amb campaments més menuts i reforçant les guaites per la comarca per a evitar sorpreses. El setge d'una ciutat emmurallada sempre té unes formes que canvien poc i passen totes per trencar els murs i colar-se dins. Vull dir que sí el setge va durar molt, com diuen les cròniques, va ser perquè el de fora n'eren molts i els de dins menys però molt ben organitzats, amb moltes tropes, queviures i, el més important, un bon sistema de murs. I dóna la impressió que Sagunt ho tenia tot. Les maltractades restes de les muralles ibèriques saguntines, malgrat la seua antiguitat, encara estan per estudiar. Hi ha treballs al voltant i alguna excavació parcial però, tot i que la muntanya del castell ens mira amb molta paciència⁹, encara espera la seua oportunitat de mostrar els variats i extensos circuits de muralles que la volten.

Espases ibèriques, una antiga i l'altra una reproducció de fabricació moderna.

El setge va ser dur per als dos contendents.

Primerament triaren el lloc principal, necessàriament pla, on montaren la torre per protegir els treballs dels sapadors que intentaven desfer el mur i també triaren llocs secundaris d'atac,

de manera que els defensors no puguen carregar tot el seu pes en una sola part. Imagine molta gent pegada als murs escarbant la pedra i la terra, mig tapats, protegits per altres que tiren als dels murs, que al mateix temps estan deixant caure tot tipus de pedres, llances i fletxes damunt dels que escarben. A Sagunt no es poden utilitzar amb facilitat arietes contra els murs amb basament de pedres grans, sols són efectius amb les portes i en els murs de tàpia, i si mirem l'orografia del terreny se n'adonem que la major part és prou escarpada per a bastir qualsevol artefacte de setge. A les restes actuals podem veure que els murs presenten basaments de pedra trabada, de tamany molt gran i altura que pot arribar als tres o quatre metres. A banda el tancament del mur de dalt, que sol ser de tapià massissat, possiblement reforçat amb estructures de fusta i que pujaria l'alçada alguns metres més. El cas és que passaren molt de temps per a obrir un pas i entrar una bona quantitat de tropes i a poc a poc, la batalla es transformà en combats en zones urbanitzades amb carrers i cases que per la seua estructura eren fàcilment incendiables. Coneguem descripcions de combats semblants amb pareguts contendents en el setge i conquesta de Cartago pels romans al 146 AC. i per la seua semblança també podem imaginar com terminà tot. I terminà mal. Sagunt tingué mala sort, ja que el seu setge la va agafar just quan l'exèrcit de Cartago era al principi de la campanya, és a dir pràcticament nou, sense guerrear, amb tots els seus efectius i amb els que se li anaven afegint a mesura que anaven pujant des de Cartagena. Si el setge hagués seguit a mitat de la campanya, altra cosa hagués passat, almenys els romans s'hagueren interessat un poc més. Ja he dit que la guerra no és graciosa i en aquell temps menys, de manera que els cartaginesos entraren en la ciutat, ja molt febla, mataren a tot el que pillaren i prengueren com a esclaus als pobres que

⁹. Paciència bimil·lenària.

van quedar els últims. En resum i a banda de les qüestions heroiques, que segur que hi hagueren, el setge va ser una mena de "gore reality show"¹⁰ però estés a tota la ciutat i rodalies; res de nou en qualsevol operació bèl·lica d'aquells temps.

Basaments de l'anomenat Temple de Diana (Àrtemis), anterior a la conquesta d'Annibal.

I ara parlarem del quadre. Porta per títol "Último día de Sagunto" i és una obra de temàtica heroica, inspirada en el fet de la conquesta de la ciutat. La va fer un pintor valencià, Francesc Domingo Marqués, que va viure professionalment la segona mitat del segle XIX i els principis del XX. Francesc Domingo va néixer a València el 1842 i també estudià allí, a l'Escola de Belles Arts de Sant Carles i terminà la seua formació a Madrid, en la Real Academia de San Fernando. Es formà dins del corrent academicista, eclèctic he llegit

10. Espectacle de sang i budells, típic d'algunes pel·lícules de sèrie B.

en alguns manuals¹¹, amb forta influència de la pintura espanyola precedent, sobretot de Ribera o de Goya, però també apareixen solucions tècniques properes a Velázquez. En aquella època ja hi havia "Erasmus" com ara, i als bons estudiants, als que guanyaven premis com Francés, els donaven beques i pensions per a estudiar a l'estranger, exactament com ara, amb pocs diners, de manera que hi havien de treballar a destall si volien passar amb decència. Francesc anà a Roma el 1868, becat per la Diputació de València i allí, entre encàrrecs per als que paguen, va fer el quadre que ens pertoca: L'últim dia de Sagunto. L'obra està feta amb vistes de presentar-la a l'Exposició Regional de València del 1869, encara que també la va tornar a presentar a l'Exposició Nacional de 1871. Com ja hem dit, és una obra que si bé pretén demostrar la qualitat de les seues idees artístiques, també com no, pretén guanyar un concurs (medalla) i demostrar que la seua estança a Roma havia tingut profit¹². La professora Carmen García¹³ comenta la intenció política del quadre, explicant que Domingo simpatitzava obertament amb els partits radicals que promogueren la revolució en València, juntament a l'estat federal i l'eliminació de la monarquia; els anomenats "Voluntarios de la libertad".

11. No m'agraden molt les definicions que, de vegades, posen els crítics d'arts als pintors o a els corrents artístiques. Esta d'eclèctic menys, ja que eclèctics som un poc tots i els artistes més; dir-li a un artista eclèctic és com dir-li a un que ix de casa "mira per on vas". Evidentment has de mirar un poc cap a tots els costats a veure què hi tens al voltant. En valencià hi ha una dita que ho expressa amb precisió: "Ulls que tanques, caguerada que xafes" i en la qüestió de l'art passa exactament el mateix.

12. Abans del viatge i del fet que et donaren els diners, era habitual firmar un contracte on s'establien les clàusules; per exemple pintar almenys un quadre de tema històric, com aquest.

13. Braçal 17-18, II, 1998. Actes del 2n. Congrés d'Estudis del Camp de Morvedre, 1996.

L'últim dia de Sagunt, de Francés Domingo Marqués. Museu de BBAA de València.

Comenta també l'ambient que el pintor gaudia en l'Itàlia amb els successos culturals garibaldins tan propers, i ara, allunyant-me un poc de la serietat que l'època mereix, afegiré jo amb coneixement de causa: Era jove, havia estudiat Belles Arts, lluny de casa, solter amb pocs diners, amics a manta; amb un estudi finançat per a pintar i fer aplecs de tot tipus, incloses reunions per a arreglar el món amb 28 o més comensals on, com no podia ser d'altra manera a Roma, es menjaren una paella (cuinada pel pintor Josep Peiró). Ambient compromés però amb caire universitari. Bé, però tornen a l'obra. El quadre no és molt gran per al tamany habitual dels de temàtica històrica (86x137), està pintat amb oli i hui hi és al Museu de Belles Arts de València. Començà a pintar-se l'hivern del 1868 i al març de l'any següent ja estava terminat. L'obra presentava tots els elements que se suposa calien per a agradar als jurats i és que, com es comentava en els cercles artístics del seu temps, feien falta "tamany i morts" per a triomfar. Així que encara que el quadre fos pintat en Itàlia, convé no oblidar el context espanyol de l'època, on estava passant de tot i la situació en aquell 1868 estava calenteta: Enfrontaments a Cuba, enfrontaments al Marroc, pronunciaments, colps d'estat, revolució, constitució nova, fam, any bisext... i em deïxe coses. El cas és que el quadre arribà a València el 1869 i va ser un esdeveniment amb molt bona valoració, encara que la temàtica

de la pintura¹⁴ no quadrara massa amb els fets que estaven passant, ja que els ideals revolucionaris (la llibertat, la república, les milícies populars, etc..) que havien establert les juntes populars de la ciutat, se les berenà en un plis plas el general Rafael Primo de Ribera, amb la utilització conseqüent d'una moderna artilleria.

Si mirem l'aspecte formal del llenç, podem veure que la disposició dels elements que el componen estan fonamentats en el creuament de diagonals, de manera que les figures formen el moviment creuant-se al mig, on se situa aproximadament el nucli de l'acció. La protagonista pot ser la dona que intenta parar els cavalls del carro on va Anníbal, perquè no els arrossegue a ella i al seu fill. Per la disposició dels volums, l'autor aconsegueix que el carro es pare i dona així testimoni de l'heroïcitat però també de la desfeta general que l'envolta. En aquesta època, els coneixements de la cultura ibèrica eren modestos i com a conseqüència, l'autor pren per als ropatges models romans, d'aspecte molt teatral, intentant també aprofitar tots el que havia après, al voltant de l'estudi de la figura nua, i sobretot intentant donar-li realitat expressiva al conjunt de l'obra. A terra apareixen objectes que no són d'època i és clar que per la muntanya del Castell va a ser difícil anar en carro, encara que sí es coneixia i s'utilitzava en batalles més planetes¹⁵. De totes maneres un quadre no té perquè ser una transcripció arqueològica de la realitat, un quadre és un quadre, fill d'un autor i punt¹⁶. Ja he dit que el quadre va ser molt apreciat, i suposà el principi de la integració professional de Francés en els cercles de la pintura espanyola.

14. La libertad del poble saguntí enfront l'asejador exercit cartaginés.

15. És precisament en esta època on comencen els estudis ibèrics, amb prospeccions arqueològiques de metodologia no actual.

16. Tampoc és qüestió que hi apareguen anacronismes: rellotges de polsera, sabatetes Nike etc..

El mateix quadre però en una còpia posterior d'acadèmia, del pintor M. Diago.

Tot i que va passar alguna malaltia i diverses peripècies de jove, Francès Domingo va ser un pintor d'èxit; apuntava maneres, com diríem ara. Després de Roma, tornà a València per a treballar de professor a la Facultat on estudià, però pintant guanyava més i decidí fer carrera en el món de l'art. Montà un estudi a Madrid per a fer-se un nom a la capital del regne, i es casà, iniciant una època fructífera de molts encàrrecs i èxits. Aprofitant els reconeixements i davant les circumstàncies polítiques que hi havia a Espanya, (La tercera guerra carlina i la restauració de la monarquia borbònica, per exemple) decidí provar fortuna a l'estranger, a França. El matrimoni va triar París, centre del món artístic del moment, i s'instal·là allí, fins al 1914 en què va començar la primera guerra Mundial i davant del perill tornà Francès a Espanya. Malgrat tot, a França va fer fortuna, pintant retrats de personalitats i gent de l'alta societat, com després farà també Sorolla. Francès Domingo tornà a Espanya ja major i morí a Madrid el 1920.

Per a terminar, diré que hi han més quadres i obres d'art que toquen el tema de la destrucció de Sagunt, més pintura que escultura, i jo, per a encarar el tema, he preferit parlar d'aquesta obra de Domingo per la qualitat i per les connotacions valencianes del mateix pintor. Ja he dit que el tema era suggeridor i famós i així trobem dins de la pintura històrica del S.XIX, altra obra titulada

la "Destrucción de Sagunto" de Francisco Sáinz i una alta pintura desapareguda: "Último día de Sagunto" del pintor Ricardo Alós i Serra. Respecte a l'escultura, he trobat una titulada "Sagunto" de Agustín Querol, que amb una iconografia terrible, fa referència al mateix fet tractat i està actualment al jardí botànic de Buenos Aires, en l'Argentina. Però sens dubte, l'obra més coneguda dels saguntins, almenys la més vista en la ciutat, és el gran i desconcertant quadre que presideix la sala on gestionàvem el DNI a la comissaria del Port de Sagunt. Allí es pot veure a Anníbal senyalant alguna cosa i al fons la muntanya del Castell representada amb tot luxe de detalls. Afortunadament no m'he prodigat molt per la comissaria¹⁷ però sempre que he entrat a renovar el carnet m'ha cridat l'atenció, sobretot per la grandària de l'obra i la quantitat de pintura que s'hi pot haver utilitzat. Malgrat que he fet la visita preceptiva no he pogut fer-li una foto, així que ho deixarem per al record. Després de tot açò ja sabeu: la guerra, un desastre.

L'escultura "Sagunto" d'Agustí Querol, principis del S. XX°

¹⁷. La comisaria de la plaça del Mercat vull dir. Ara, el tema del DNI ha canviat de lloc i el quadre ja no es pot veure, de fet no m'han deixat fer-li una foto. El va fer un pintor que treballà a la mateixa comissaria, ara ja jubilat, de cognom Monleón.

La destrucció de SAGUNT: Centenari de l'obra de Teatre ANÍBAL

Lluís Mesa i Reig

La destrucció de Sagunt pel setge que el cartaginés Anníbal va realitzar a la ciutat en el 219 a.c. és un episodi èpic que ha estat recordat al llarg de la història per a justificar i descriure l'esperit insòlit del Cap i Casal de la comarca. Ha sigut considerat, en moltes ocasions, com el símbol d'una espanyolitat encara no existent. Ha inspirat a escriptors com V. Blasco Ibáñez en "Sónnica la Cortesana" o fins i tot apareix en l'obra "Africanus" de Santiago Posteguillo. També ha estat evocador per a músics i dramaturgs. Palos Navarro va escriure en el segle XVIII el drama dedicat a eixe episodi històric. Actualment gràcies al gran treball de Juan Antonio Millón s'ha recuperat eixa obra estrenada el 1785. El mestre Rodrigo també li va dedicar una composició amb text de José María Peman i Francisco Sánchez-Castañer, la qual s'estrenà el 1954.

No obstant això, entre l'abundant literatura escrita al voltant d'eixe episodi històric ha passat a l'oblit l'estrena, ara fa 100 anys, de la tragèdia "Aníbal" el 27 de novembre de 1915. Va ser en el *Teatro Español* de Madrid, un espai allunyat del Camp de Morvedre on tanmateix Sagunt fou convertit en gran part protagonista. Va ser una producció molt esperada pel fet que el seu autor era Federico

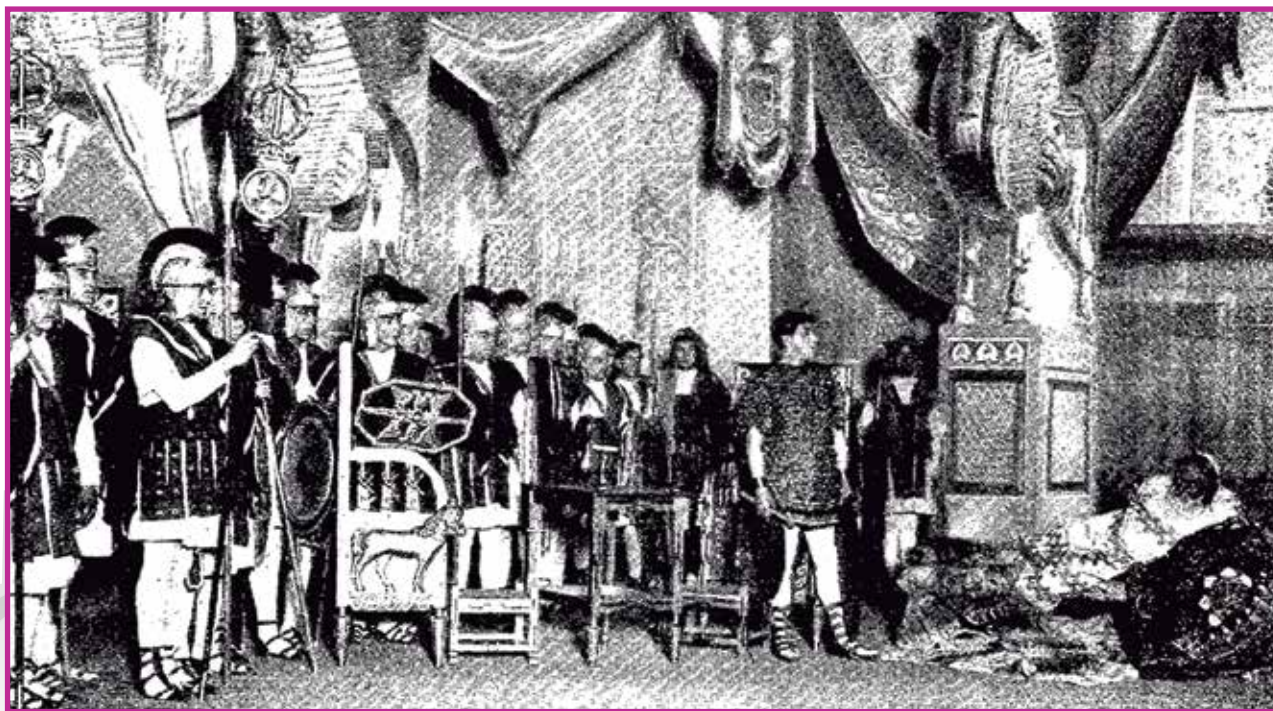
Federico Oliver autor de l'obra *Aníbal*

Oliver Crespo i perquè l'esmentat teatre havia sigut en molts casos centre d'èxits. Realment l'obra no se centra exclusivament a Sagunt però suposava tot un referent que reflectia el que va passar en la capital comarcal del segle « d'abans de Crist. L'autor era un reconegut escriptor i també escultor que va exercir com a director artístic del *Teatro Español*. Va estar el primer president de la Societat General d'Autors. Fou també el pare de l'actriu Carmen Oliver i iaio del dramaturg Jaime de Armiñan. Es va especialitzar en comèdies costumistes i burgeses.

Aníbal fou l'intent de crear una gran producció a partir d'un tema històric. El 18 de novembre, a

quasi una setmana de l'estrena, aventurava que "serà un verdadero alarde de gusto y de riqueza... la épica jornada de Sagunto". Els protagonistes eren la muller del director Carmen Cobeña en el paper d'Enora i el jove actor Rodríguez de la Vega en el d'Anníbal. L'escriptor va voler resoldre la tragèdia en 4 actes i un epíleg. No hi faltaren grans decorats de Murtel ni la música del mestre Barrio.

No obstant això, l'estrena va provocar una gran sensació agredolça. El mateix diari *El Globo* va dir " que no ha conseguido el éxito de otras veces... Hemos aplaudido muy sinceramente ya que no muy calurosamente". El crític José de Laserna

Estrena de l'obra "Aníbal" · de Federico Oliver al Teatro Español. Revista Blanco y Negro 5 de diciembre de 1915.

comentava la seua tristor amb un article en *El Imparcial* titulat "con el mayor dolor de mi corazón". En la mateixa línia s'expressava el periòdic *El País* en dir que "no consiguió Oliver producir esa emoción constante que debió ser su primero y único propósito". *El Liberal* era més directe i deia que "quiere desarrollar la vida del heroe cartaginés a partir de Sagunto... no ha logrado una obra dramática interesante y teatral". En la mateixa línia s'expressava la revista artística *Kon Leuckne*. Va anar més enllà en dir que "el pobre cartaginés se quedó afónico ante Sagunto".

Cal afegir que alguna part de la crítica fou més conformista i fins i tot optimista. *El Heraldo de Madrid* deia que "el conjunto era excelente... Federico Oliver fué llamado muchas veces por el aplauso del publico y aquel aplauso era justo". *La Correspondencia Militar* va escriure "seriamos injustos si no reconocieramos el esfuerzo gigante de D. Federico Oliver". Però sobretot l'anàlisi més entusiasta va vindre per part de la revista *Nuestro Tiempo* fundada pel periodista i polític Salvador Canals. La publicació havia estat fundada el 1901 i va tancar-se el 1927, en l'època de la dictadura de Primo de Rivera. Canals va ser cap del partit conservador alacantí i fou diputat per Xàtiva, Alacant i València. Segons esta revista Federico Oliver va presentar un Anníbal sentimental "Le conocemos en el sitio y destrucción de Sagunto en donde conoce a Eborá, una mujer que tiene el alma henchida de odio hacia los cartagineses, el cual se concentra con mayor violencia en su capitán, Aníbal". La crítica d'esta capaçalera es mostrà favorable al resultat de l'autor al qual qualificà molt positivament. "Digno de sincero elogio es Federico Oliver por haber ensanchado el campo de su arte, intentando reconstruir con amor de artista una gran

figura de la Humanidad huyendo de componer una obra de otro genero cualquiera, de las que se mantienen con insistencia en el cartel".

La realitat és que aquell drama, amb un gran muntatge i amb la garantia del segell de l'escriptor Oliver, no va obtindre l'èxit esperat. Tanmateix el més important és que la destrucció de Sagunt en mans d'Anníbal va estar present fa 100 anys a Madrid i al *Teatro Español*. La gesta d'un poble, tantes vegades esmentades, fou el motiu per a un drama el 1915. Un text i una estrena oblidada que mereix ser recordada en repassar la literatura creada al llarg de la història al voltant d'eixe episodi històric i l'efecte que este hi va tindre en la premsa espanyola. En definitiva, Anníbal i la destrucció de Sagunt també foren notícia fa 100 anys.

La destrucció de SAGUNT: Representació al Teatre Romà

Eva M. Marco i Raro

No sóc, per descomptat, una experta en teatre, sinó tan sols una simple aficionada. De menuda passejava pels voltants del Teatre Romà, ja que els meus pares s'havien criat allí i els meus iaïos vivien al carrer vell del Castell. Moltes vegades escoltava uns versos que la meua iaia Teresa recitava de memòria imitant l'actriu Mari Carrillo de *La destrucción de Sagunto*. En aquell moment no tenien massa sentit per a mi, però em despertà la curiositat quan vaig ser gran i la meua iaia que era amant del teatre em va explicar com fou la representació de 1954 i la del 1974 d'aquesta obra, i com Mari Carrillo féu una interpretació excepcional.

Crec que en eixe moment em contagià –i no sols a mi, sinó també a tota la família–, perquè uns anys més tard la meua cosina Cristina entrava a formar part de l'Associació Passió per Sagunt. El meu pare fou comparsa de la representació de 1954, i encara conserva a casa fotografies d'aquell temps. Aquestes explicacions iniciaren la inquietud de conèixer més coses sobre aquesta obra, així que el poquet que vaig saber de les seues explicacions i de la curiositat que tenia em va fer buscar articles de premsa de l'època.

Tot açò em mou a fer aquesta xicoteta aportació al llibret de la meua comissió. Més tard, l'AC Passió per Sagunt ens va fer gaudir de les seues representacions el 2009 i 2010.

Representacions de La destrucció... al Teatre Romà

El fet històric de la resistència i destrucció de Sagunt ha estat present en moltes obres literàries i teatrals. Fins i tot, aquest fet històric que normalment està reservat a l'epopeia i la tragèdia, en algunes obres de teatre també és recreat amb un estil diferent més prop de la comèdia heroicomilitar, com és el cas de Gaspar y Zabala.

Quan els saguntins senten la paraula *teatre* unida a la destrucció de Sagunt, immediatament pensen en l'obra tràgica escrita per José Mª Pemán i Francisco Sánchez Castañer, *La destrucción de Sagunto*, que fa 62 anys que es va estrenar.

Aquesta obra teatral es representà per primera vegada al Teatre Roma de Sagunt el 8 de juny de 1954, a càrrec de la Compañía Lope de Vega que dirigia José Tamayo, amb escenografia de Sigfredo Burman i el ballet de Roberto Carpio, dirigit per Alberto Lorca. L'Orquestra Municipal de València i la Coral Polifònica eren dirigides per Agustín Alamán.

El públic estava situat al lloc que hui és l'escenari del teatre, i la representació es va realitzar a la part de la càvea on seiem a veure les representacions. Per tant, es va instal·lar una graderia metàl·lica en forma d'amfiteatre on ubicaren el públic. L'estrena fou el dia 8 de juny i es va representar fins al 14 de juny; un mes abans, totes les entrades estaven esgotades.

L'actriu principal fou Mari Carrillo en el paper de Diana, amb una excel·lent interpretació. Els soldats baixaven amb cordes per la paret alta de la càneca que es situa prop de la carretera de pujada al castell.

El 24 d'agost de 1974, vint anys després de l'estrena, el versos de Pemán tornen a ressonar al Teatre Romà de Sagunt amb un muntatge dirigit per Roberto Carpio, que al llarg d'una intensa setmana es representa a la ciutat. Les novetats són la luminotècnia especial a càrrec de Carlos Moreno amb 200 focus i efectes especials, el vestuari dels 550 actors fou encarregat a Peris Hermanos i la música de Joaquim Rodrigo és interpretada per la Lira Saguntina i els cors de la Polifònica Levantina. Els actors protagonistes eren Elisa Ramírez, Roberto Caballero i José Sancho.

L'èxit fou rotund: les entrades esgotades i amb ganes de fer més representacions, però segons citava el director del periòdic ABC, la representació no es va prorrogar perquè els actors tenien compromisos adquirits.

Després de 55 anys, l'Associació Cultural Passió per Sagunt, va iniciar l'any 2007 el projecte de representar l'obra de Pemán. Fou un pas molt important per a l'associació, que formalitzava la seua creació al setembre de 2008, encara que ja estava en funcionament amb *La Passió en viu*. L'obra de teatre de José María Pemán fou un projecte amb majúscules que l'associació posava en marxa amb molta il·lusió.

Amb la direcció de Pilar Sampedro i la coproducció de l'Ajuntament de Sagunt, l'obra fou representada al Teatre Romà de Sagunt 35 anys després de l'última vegada (1974) i 55 anys després de la primera (1954).

L'obra fou representada els dies 28, 29 i 30 d'agost de 2009; més de 3.000 persones gaudiren de la tràgica història d'amor entre Besásides i la jove Diana, interpretats pels nostres veïns Juan Antonio Llorens i Paqui Rondán.

La tasca no fou fàcil, ja que 150 actors *amateurs* residents a Sagunt participaren en l'obra i tan sols havien disposat d'uns mesos per a assajar el text i dos dies per a representar-lo al mateix escenari de l'obra.

El 4 d'agost anterior a l'estrena s'esgotaren les entrades i fou un èxit de públic. Les graderies del nostre Teatre Romà s'ompliren de gom a gom per

gaudir de l'obra interpretada per veïns de Sagunt. La dificultat del text de l'obra de Pemán i altres problemes amb l'empresa El Mirón contractada per a l'escenografia no van minorar l'èxit, així que els mateixos actors i actrius improvisaren l'escenari del riu que separa Sagunt de la veïna Túrbula amb materials com pedres del riu i peces de fusta.

De nou, amb el suport de l'Ajuntament de Sagunt, l'obra és representada el 27 de juliol. També la Diputació de València dóna suport a l'Ajuntament amb una subvenció de 35.000 euros.

Com a novetats, incorpora canvis en escenaris i muntatge, i algunes modificacions en el text original per fer un llenguatge més comprensible, sempre mantenint l'essència de l'obra original de José Mª Pemán.

Amb la direcció de Panxo Barrera, els decorats de Kike León i les coreografies de Magda Fuertes, per segon any consecutiu l'obra fou un èxit rotund.

Tot el públic i els mitjans de comunicació van reconèixer la labor realitzada per l'associació.

Molts saguntins desitgem que aquesta obra de teatre es continue representant periòdicament i siga símbol de la lluita i de la història de la nostra ciutat.

De la mateixa manera que jo vaig escoltar a la meua iaia contar amb il·lusió i entusiasme com va viure les representacions d'aquells anys, també nosaltres i els nostres fill desitgem gaudir d'aquestes obres.

Eva M. Marco i Raro

Quan finalitzà la primera representació no se sabia si es tornaria a realitzar l'obra pròximament, per les dificultats i els problemes amb l'escenografia.

Passió per Sagunt inicia de nou el projecte amb il·lusions renovades, amb la direcció de Panxo Barrera: amb nous actors i més recursos tècnics s'inicien els assajos.

Fonts:

Hemeroteca: ABC 4-6-1954, 24-8-1974.
Las Provincias i *Morvedre Digital* 2009-2010.

Aquell any 1954

Josep Martínez Rondan

Jo tenia nou anys. Deixeu-me que vos conte el que recorde. Els qui, com jo, esteu més prop dels cent anys que dels trenta, també teniu els vostres records.

Aquell any en el poble s'originà un moviment festiu, de novetat. Anaven a representar *La destrucció de Sagunto*. L'escenari, el Teatre Romà, invertit, i els espectadors, en allò que era el del Teatre, i en les grades, dividides per una muralla. Sagunt, i el camp dels invasors, realitzaria el drama.

L'obra era del poeta José Mª Pemán i Francisco Sánchez Castañer; molt bé. La van publicar en un llibre, ben editada. La música, preciosa, de Joaquim Rodrigo. De José Mª Pemán vaig llegir un dia una carta seua, estant en el Seminari de Montcada. El condeixeble Vicent Blat, de Vinalesa, li havia escrit demanant-li consell per a escriure bé. I li contestà. Recorde que, entre altres, li deia: "*Cuando escribas, entre la pluma y el papel, pon sinceridad...*"

Si mal no recorde, la primera funció va ser el 8 de juny, i durà uns quinze dies. Es va fer propaganda per tot Espanya i en moltes parts de l'estranger. Si l'espectacle fou un èxit, als carrers de Sagunt n'hi havia un altre, diríem, de motors i de gent nacional i estrangera. A la vesprada, tots aquells dies, començaven a aplegar autos i més autos al poble. Moltíssims. Recorde que aparcaven

al Corralón, entre la Glorieta i el Grupo Escolar "Los Mártires", davant del Centre Catòlic, en els carrers...

Els xiquets, i els majors també, véiem més autos en una vesprada potser que en tota la vida. Aleshores a Sagunt hi havia pocs autos i camions. El Carrelo, els Manteros, el Fugo... I dels autos eixien persones molt mudades, fins i tot negres, xinesos, ambaixadors, cònsols, ministres..., deien, i persones distingides. En aquell temps tenir auto era tindre diners...

I tots cara amunt, al Teatre Romà. No pocs dies pujàvem nosaltres també fins al teatre, i de fora sentíem part del diàleg o parlament dels artistes, i sempre la música i les veus dels cantors. Aquelles veus: "*Verano, verano, varón de las espigas...*".

Sonava la Municipal de València i cantava la Coral Polifònica de dita ciutat, però també veus de Sagunt, puix recorde assajar i cantar a Carmencita Carbó i altres veus que com ella formaven part del cor de l'església de Santa Maria.

I a la fi, des de quasi tot el poble es veien les flames de la "*hoguera genial*" que en l'*Himno a Sagunto* escrigué mossén Josep Zahonero. Com que l'amor entre Túrbula i Diana va ser impossible, totes les nits, acabant la funció, pujaven en un auto a Mari Carrillo, que feia de Diana, a les muralles del

Castell, dalt on està la garita, i des d'allí, il·luminada per potents focus, cridava: "*¡Soy Diana, la que amaba la flor de los guerreros de Túrbul...!*", o una cosa semblant, i a la fi de la seua emotiva i esgarriada declamació es llançava al foc que a banda i banda i a la part de dins de les muralles encenien *ad hoc*. L'espectacle arribava ací al seu punt més alt, ja que les fogueres n'eren tres o quatre a cada banda. Deien, i amb fonament, que quan es llançava l'empomava un matalaf per fer el bac més real.

Una nit d'aquells quinze dies, hi anàrem els quatre de casa (ma mare, mon pare, la meua germana i jo). Durava tant que ma mare amaní sopar per als quatre, i en el descans ens el menjàrem. Llavors vaig veure l'obra completa.

Els artistes eren de la Compañía Lope de Vega, però molts extres eren saguntins, uns vestits de soldats, altres amb les seues túniques... Quan en el transcurs de l'obra Sagunt quedava esmorteït pel setge d'Anníbal, se sentia la veu d'un xiquet que, amb el cap recolzat en els genolls de sa mare, es lamentava: "*Mamá, mamá, tengo frío...*", i sa mare li deia, poc més o menys: "*Ya los campos saguntinos se han quedado sin árboles y no hay comida...*". Aquest xiquet era Salvador Suquet, que venia a escola als Grupos, i un dia en el pati li vam preguntar com es deia aquella dona que ell cridava "*Mamá, mamá...*". Ens digué: "*Doña Josefina Pàrrus*". Passat el temps i eixits de la nostra ingenuïtat, vam comprendre que allò va ser una ocurrència de Salvita.

Un d'aquells dies, estant amb altres xiquets en la Glorieta a l'ombra d'aquells arbres alts i castanyers, recorde que va passar el compositor Joaquim Rodrigo, acompanyat, puix no s'hi veia, d'altres persones.

Com que era un espectacle i una novetat veure tants autos i tanta gent, una vesprada la meua

germana i la seua amigueta Paquita Benlloch Rochina, van veure arribar a les doctores Lola i Guillermina Vilar, i a Don Gerardo Roger, espòs de donya Lola, les quals anaven de dol per la mort del seu pare. Era tanta l'alegria que sentiren, que anaren corrents a dir-ho a ma mare. Mos pares, que estaven agraïts en gran manera amb elles per haver salvat la vida a la meua germana quan només tenia tres mesos, ens va llavar i mudar, i tots quatre pujàrem a la porta del Teatre Romà a esperar que, acabada la representació, isqueren per a saludar-les efusivament, com així ho férem i molta alegria que els donàrem a les doctores i a Don Gerardo en veure'ns allí contents i nosaltres sempre agraïts.

Ma mare –aquella dona saguntina de cor, sentida i encisada del seu poble–, no recorde el dia, volgué retratar-se amb Diana, Mari Carrillo; cridà al fotògraf, i quan l'artista anava de l'escenari als camerinos, li demanà retratar-se amb nosaltres (ma mare, la meua germana i jo), la qual accedí molt complaent, i guarde la foto d'aquella nit no sense provocar la hilaritat quan la mire, puix jo en el moment del *flash* adoptí una posició còmica que desdii de l'emoció que ma mare sentia en aquells moments.

I moltes nits. Sí, l'espectacle seguit, incessant, començava a l'eixida dels molts espectadors quan prenen els seus autos per a retornar a casa. Puc dir que les voreres de la plaça del Màrtirs i sobretot al Camín-rel avall, des de l'Ajuntament, La Palma, Sucrieria Cuenca, Dominiques fins a Sant Miquel i més, i enfront de la Glorieta, casa Tàrsilo, les del *Cristo*, sabateria Vivó, farmàcia del Fugo per a avall, estava ple de personal, grans i xiquets, allà drets tot veient passar els autos en processó triomfal per a uns ulls que no mai n'havíem vists tants ocupant els carrers centrals del poble. Un guàrdia urbà davant del que era la Llotgeta dirigia el trànsit movent els braços i xiulant sense parar.

Ara, en els nostres dies, hi ha tantíssims cotxes que no es pot caminar còmodament pels carrers, i molt menys aparcar on voldries. *O tempora, o mores!*, vull dir, com canvien les coses!

Aquell any, aquell mes de juny, Sagunt es va fer famós crec que en tot el món. Cal saber que la destrucció de Sagunt per Anníbal és coneguda en tot el món clàssic en estudiar els autors llatins que en parlen.

I per a posar fi als records agradívols d'aquells anys de la nostra infantesa, mireu quin cas tan graciós; li'l referiren a mossén Josep Mateu Vila, rector de Santa Maria, que me'l contà a mi. L'Ajuntament de Sagunt convidà a dinar al Picaio, si mal no recorde,

a la Compañía Lope de Vega, els artistes de la qual havien representat *La destrucció de Sagunto* amb tant d'èxit, i hi anaren també l'alcalde i els regidors. Doncs bé, mentre dinaven, un regidor d'aquells temps, home honrat i catòlic, de brusa, gorra i espadenyes, llaurador, treballador, en un cantó de la taula preguntava a un membre de la companyia que tenia assegut al costat qui era cadascun dels artistes en l'escenari. Per exemple, li preguntava: "¿Qui és Diana?". I li deia: "La que està en aquella cadira...". "¿I qui és Túrbula?", "El que està al costat de l'alcalde", per exemple. I entre altres preguntes més li diu: "¿I qui és Lope de Vega...?".

Aquells anys passats, anys feliços, anys d'esperança, d'il·lusions... Sagunt..., la Penya Esvaradora, el Calvari, el Cantal Gros, la Senda dels Lladres, el riu, l'horta, les muntanyes, la mar, el Grau Vell... Ja no tornaran aquells temps, però altres xiquets ocupen els nostres carrers i places, i tant de bo també les nostres esglésies.

Josep Martínez Rondan

Programa de festes 2016

20 de juny de 2015

Sopar de comiat de les FFMM de la nostra falla en 2015, Coral Fraga i Agues i Lourdes Crisol i Barrachina i nominació dels nostres representants de 2015, Ricardo i Ana José.

12 de setembre de 2015

Proclamació de la nostra Fallera Major, la senyora Ana José Segura i Rubio i del president de la nostra comissió al nostre casal.

25 de setembre de 2015

Proclamació en el Saló de Plens de l'Excel·lentíssim Ajuntament de les Falleres Majors de la Federació Junta Fallera de Sagunt.

26 de setembre de 2015

Exaltació de les FFMM de la FJFS al Teatre Romà.

25 d'octubre de 2015

Concurs de paelles de FJFS a Gilet.

7 de novembre de 2015

A les 19:30 hores, a l'auditori Joaquin Rodrigo, presentació de les Corts d'Honor i de la nostra Fallera Major. L'acte fou presentat per membres de la comissió. També lliurarem el nomenament de "SAGUNTI DE L'ANY" a Paula Sancho i González.

15 de novembre de 2015

Trobada fallera a Faura, amb diverses activitats i tallers per als xiquets i posterior dinar totes les falles juntes.

Del 27 de novembre al 3 de desembre de 2015

XXIIIª Setmana Cultural al nostre casal. Dins dels actes de la Setmana Cultural, celebrarem el XXI Trofeu de Bolot "Ciutat de Sagunt", el campionat de parxís, la presentació dels monuments de 2016 i altres activitats, xerrades i exposicions.

Del 22 de desembre de 2015 al 6 de gener de 2016

Exposició del pessebre al nostre casal . També tinguérem la visita del Reis Mags al nostre casal el 3 de gener.

6 de febrer de 2016

Concurs de play-backs de majors.

7 de febrer de 2016

Concurs de play-backs d'infantils.

13 de febrer de 2016

Tradicional sopar de germanor.

20 de febrer de 2016

Crida, realitzada per la Fallera Major de la Junta Fallera a la Tinença d'Alcaldia.

21 de febrer de 2016

Acte de lliurament de recompenses als fallers.

Dies 5, 12, 19 i 26 de febrer

Nit d'Albades, realitzada per sectors.

27 de febrer de 2016

A les 17:00 hores, Cavalcada Fallera a Sagunt.

28 de febrer de 2016

Acte de clausura d'activitats esportives i culturals a la Casa de Cultura.

5 de març de 2016

A les 17:00 hores, Cavalcada Fallera al nucli del Port de Sagunt.

6 de març de 2016

Repartiment de tortades als nostres abonats.

A partir del 12 de març i fins a les 8:00 hores del dia 15

Ornamentació de carrers i plantà de la falla a la Plaça de l'Algepsar.

15 de març de 2016

A les 7:30 del matí, primera despertà. Per la vesprada, cercavila per Gilet i Faura.

16 de març de 2016

A les 7:30 de matí, segona despertà. Per la vesprada, recollida de premis i cercavila pels carrers de Sagunt-Ciutat.

17 de març de 2016

A les 7:30 del matí, tercera despertà. A les 17 hores cercavila pels carrers del Port de Sagunt.

18 de març de 2016

Quarta despertà a partir de les 7:30 hores. En arribar la vesprada, visita a l'Asil d'Ancians, i després Ofrena de Flors a la Mare de Déu dels Desemparats.

19 de març de 2016

A les 7:30 del matí, quinta despertà. A les 12 del matí, missa en honor a Sant Josep. Per la vesprada, tindrem vesprada de jocs i activitats infantils. A les 21:30 h., cremà de la falla infantil, i després de sopar i quan els bombers ens ho permeten, cremà de la falla gran.

Aquesta Associació Cultural es reserva el dret d'alterar el programa de festes.

Col·labora: Ajuntament de Sagunt

NOTA: Totes aquelles persones que vullguen apuntar-se a la nostra Comissió, ho podran fer al nostre casal, al C/ Na Marcena, 3.

Cartell promocional per a Panal Fallero amb un fons de dibuixos grisos i un patró de zigzag a la part superior. El text principal és "5 Anys de Panal cinc anys amb les falles!" amb "2012-2016" a sota. A l'esquerra hi ha "cartells díptics" i "llibrets". A la part superior hi ha "info@panalfallero.com" i "www.panalfallero.com". A la dreta hi ha "disseny + impressió" i el logotip de Panal Fallero amb un personatge de fal·ler. A la part inferior dreta hi ha un rectangle amb l'adreça "Carrer Garrigues nº 1, pta. 7H 46001 València" i el telèfon "t. 96 322 22 74 / 628 63 84 13 - 663 93 80 15". A la part inferior hi ha els icones de Facebook, Twitter i Instagram amb "@panalfallero".

info@panalfallero.com

www.panalfallero.com

cartells díptics

llibrets

5 Anys de Panal cinc anys amb les falles! 2012-2016

disseny + impressió

panal fallero.com

Carrer Garrigues nº 1, pta. 7H
46001 València

t. 96 322 22 74 / 628 63 84 13 - 663 93 80 15

@panalfallero

José Marín Berdún

Graduado Social

C/.Caruana, 15 - 1º - 2ª

Tel. 96 266 48 59

Fax. 96266 28 23

46500 **SAGUNTO** (Valencia)

C/. Sagunto, 22 - 1º - B

Tel y Fax 964 71 07 06

12400 **SEGORBE** (Castellón)

Rotulación Adhesiva: Luminosos, Vehículos

Impresión Digital: Posters, Carteles, Imágenes

Bordados: Logotipos, Polares, Bandas, Escudos

Confeccionamos tu ropa

hgserigrafia@ono.com

C/Platino nº 5 y 8 Pto. Sagunto - 96 108 77 31

INYECCION DIESEL
Y REPARACION
DE MOTORES DIESEL

**CARRETERA DE
SAGUNTO - BURGOS, KM 1**

TELEFONO: 96 266 14 40

FAX: 96 266 15 28

**PASTELERIA
LA MODERNA**

C/ LUÍS CENDOYA 56

TEL 962671256

PORT DE SAGUNT

**MARI CARMEN JOTEL GARCIA
ESTILISTA**

MAMPI PELUQUEROS S.L.

**PELUQUERÍA UNISEX
ESTÉTICA**

**PLAZA ANT.MORERÍA, 2-B
46500 SAGUNTO
TELF. 962662320**

mampipeladeros@hotmail.com

TALLERES CIVERA

CHAPA - PINTURA - ROTULACIÓN - PULLIDO

Vicente Civera e Hijos

e-mail: tallerchapapinturacivera@hotmail.com

Avda. País Valencià, 28 - Tel. y Fax: 96 266 04 21

46500 SAGUNTO (València)

ESTUDIO DE FOTOGRAFÍA PACO BONO

C/ HUERTOS, 18
TELEFONO 96 266 44 13
SAGUNTO

CARNICERIA PEPI

EMBUTIDOS CASEROS
HAMBURGUESAS ARTESANAS
ELABORACION PROPIA

TELF. 96 266 29 93

C./ ROMA. nº 2
46500 SAGUNTO
VALENCIA

carniceriapepi.roma2@hotmail.com

www.miguelhijos.com

NEUMATICOS Y MANTENIMIENTO DEL AUTOMOVIL
SAGUNTO 962664453 - PUERTO 962670436

euromaster.com

LOS NEUMÁTICOS NECESITAN EXPERTOS

**HORNO - BOLLERIA
PASTELERIA**

PA i DOLÇOS
AMPARIN

C/. Benifairó, 8 - Tel. 96 265 00 40
C/. Raseta, 31 - Tel. 96 266 07 57
C/. Partida de l'Oliba - Tel. 96 266 54 90
46500 SAGUNTO

F A R M A C I A
Avelina Escrig

Plaza del Algepsar; 10 · 46500 SAGUNTO
☎ 96 266 16 52

FRUITES I VERDURES
RAÚL

AVDA/ DOCTOR PALOS, 12
TELF 962651647
SAGUNT

CHARCUTERIA

pilar

SELECTA

MERCADO MUNICIPAL
Puesto, 34 Mòvil 625 47 00 98

SAGUNTO

GRACIAS POR SUS COMPRAS

Lacolada

C L E A N & D R Y

LAVANDERIAS AUTO-SERVICIO

Electrodomésticos

Francisco

Gimeno, S.L.

Tel: 96 266 02 28

Fax: 96 266 38 09

Camí Real, 50

46500 SAGUNTO

gimeno@activahogar.com

cerámicas · baños
materiales de construcción

RAMON GIMENO GRUPO **GATTIA**

ILUSIÓ

*Elegancia
en el vestir*

Avda. Santos Patronos, 3

Tfno: 96 266 09 15

46500 SAGUNTO (Valencia)

¿y si cae aquí...?

CARUANA

ADMINISTRACIÓN DE LOTERIA Nº1

“La más antigua de España,
concedida por el Rey Carlos IV
en 1790”

Plz/ Cronista Chabret 8
TEL; 96 266 15 76
Loteriacaruana@hotmail.es
Sagunto

PODOCENTRE CLÍNICA PODOLÓGICA

AVDA/ Sants de la Pedra, 83

1r-puerta 3

telf. 96 266 11 90

floresVidal

Av. Doctor Palos, 11
46500 Sagunt (València)

Tel. 96 266 31 50
mòbil. 626 27 81 29

<http://www.floresvidal.com>

Avda. Doctor Palos, 9 Telf 96 266 43 55
SAGUNTO

C/ Sepúlveda, 57 Telf: 96 267 28 72
C/ Isla Córcega, 10 telf: 96 269 12 53

PUERTO SAGUNTO

 ÒPTICA RIBELLES

C/Horts, 25 · Telèf. 96 266 12 12
46500 SAGUNT (València)

Vicente Ros
FOTOGRAFÍA Y DISEÑO C.B.

Estudio 96 147 04 28

 Vicente 696 96 28 44

 Elena 606 54 44 94

www.vicenteroscb.com

C/Pintor Peiró 12, Bajo C.P. 46540 El Puig (Valencia)

ROA JOYERÍAS

C/ BENIFAIRÓ, 12
TELÉFONO 962650386

PELUQUERÍA DE SEÑORAS AMPARO

C/ EMILIO LLOPIS, 15
TELÉFONO 961086884
SAGUNTO

L'Associació Cultural Falla Santa Anna

Agraix la col·laboració de tots els nostres paisans que han fet possible que vostés tinguen a les seues mans aquest llibret, a més del material gràfic facilitat per:

Arxiu Falla
Comissió Falla
Fotos Paco Bono
Manuel Civera i Gómez
Josep Manuel Palomar i Abascal
Òscar Pérez i Silvestre
Josep Martínez i Rondan
Josep Marco i Villalba
Associació Passió per Sagunt
Ros fotografos

L'AC Falla Santa Anna no es fa responsable de les opinions expressades pels col·laboradors

Fundación
Bancaja
Sagunto

"-A mi! , a mi! - cridava Sónnica amb la seua veu ronca. - Esta és la nostra última nit. Jo no muic en la foguera; vull morir matant..."

Sónnica La Cortesana (V. Blasco Ibáñez)